



AZALPENAK ETA BESTE 1932

Lauaxeta

Iturria: *Azalpenak eta beste 1932*, Esteban Urkiaga *Lauaxeta*
(Agurtzane Mallonaren edizioa). Euskal Editoreen Elkarte, 1991.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/L/LauaxetaAzalpenakI.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira,
eta, Jabego Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak
bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

JAUN ANDIJA...

Gabonetako loterijak urten eutson Joseba eritxon geure erriko bate-ri. Dirutxu orreikaz, ibilketa bat egin biar ebela ta urten ziran emakumia ta bera. Pozik juan ziran uri batzuk ikusten, ezkon-barrijak bailtzan.

Zelako poza igaro eben Joseba ta bere emaztiak, aberatzen antzera! Nork uste ez areik, dirudunak ez ziranik? Ene bada, ta emakumiaren arrotasuna etzan gero edozelakua be!

Madrid be ikertau eben. «Puerta del Sol» deritxon tokijan egon ziran luzero yente gustijai begira. Jatetxe ederren baten egon ziran eta margo-tokijak ikusi ebezan. Baita Cibelesen iturrija be. Bein Madridera juan ezkeruan iturrija ikusi barik etorriko ziran ba.

Geure Josebak txokor galanta erabillan abuan, amerikano bat bailtzan. Loterijan urten eutsoena askorik be etzan, baña arein arrotasunak ez eukon neurrik. Dagonian bon-bon, eztagonian egon. Orixe egiten eben senar-emazte areik. Gerokua albuari itxi ta barre egiten eben.

Bilbaora atzera etorteko orduba be eldu zan. Tamal andijagaz baña itxi eben uri andija. Bultzijan ez eben txartelik txarrena artu, onena baño. Euren onduan etorran beste emakumetxu bat be. Liraña tan benetan. Arekin izketan asi ziran, «txitxi-putxu».

— Eta nora dua ba-edo?

— Bilbaora nua...

— Orduban toki batera guaz. Alkarrekin juango gara ederto. Poztuten gara zeurekin bide au egitiagaz.

— Bibuliña joten dot bai? eta Bilbaoko gixon batzuk dei-egin dauste ara juateko. Pozik nua uri aretako ereslarajak entzute andikuak dozuz eta.

— Eztira ixango ba. Neu be ereslarijen batzarrekua nozu.

— Urte askotarako. Gura dozuna eukiko dozu. Eztaukozu neuri azaldutia baño zer egitia gurako zeunken. Urlia, neure laguna da. Beste



jaun a neure adizkide begikua da. Eztaukozu ba zetan ardurarik artu arazu onetzaz.

— Eskerrak emoten dautzudaz, orrelako laguntza zeugan idio dodalako. Inor eztoz ezaututen uri aretan, eta onela toki ezaun baten sartuko naz zeure bitartez.

Ixillean etorran Josebaren emaztiak be andiki antza artu gura ebalako-edo, agua zabaldu eban. Bere senarraren goralbenak etziran makalake be! Yente punterenguan laguna zan. Sinfonican ziran gorengo adizkide ona zan. Bai-ba, areikaz ibilteko diru aña be baeukon eta...

Bide gustijen besterik ez eben erabili euren anditasuna ta arritasuna baño. Bibuliña joten ebanak, gustija ziñistu eutsoen, ez eukon zegaitik ziñistu ez be.

Musika arazoetzaz be zelako izketak egiten ebezan gero. Joseba etzan Sinfonicako morroi bat baño. Arein barriketak ostera, bateko Ravel, beste Wagner, onako Litz, arako Puicini. Ikeratuta etorran bilbuliñista a.

Ereslari ospatubentzaz itz-egiten eutson gixon arek. Emaztiak be baekin ederto berba egiten gauza orretzaz.

Eldu ziran ba Bilbaoko geltokira. Urruntxutik ikusi ebezan geltokijan Sinfonicako jaun batzuk. Bai-ba, entzute andiko bibulin-jotzalia etorran eta arrera ona egin gura eutsoen.

Bultzitik beratu ziranian, agur ikeragarriak ziran. Josebak beste gustijai, neskatal aren aurkespena egin eutsoen.

Azkenean baño belbillera sartzeko orduba eldu zanean, geure Joseba ospatsubari beste jaun batek esan eutson:

— Onen bibuliña ekarri egixu. Zeure kontura. Autsik ezdagijela gero euki. Eta bijarko Filarmonica aurrian eukiko dozu amarretarako.

Bibulin-jotzaliak goitik-beraño begiratu eutson Josebari. Onen emaztiak barriz piperra baño gorrijago zala, ikeragarriko adikuna egin eutson jaun areri. Euren andikixun gustijak une aretan jausi ziran!

32-I-5

EUZKO-ARAUDIJA

Barriro emen daukogu Euzko-Araudijetzako eztabaida. Alde bate-tik ezkertarrak eta bestetik eskumatarrak. Batez be eskumatarrok dira bil-durgarri. Uste ixan dabe abertzaliak euren alde jarriko zirala, España orre-tan bakalduna ipinteko, baño gaur uste ori guzurtu dautsoegulako-edo, asarre bixijan dagoz geure aurka.

Erkala edo errepublikea etorri zanian, abertzaliak iskilluz josita ego-zalakuan, geuregana etorri ziran. Bakaldunaren gudari urtengo gintzaza-lako itxaropena eukoen, eta labankeri asko ziran geuretzat.

Euzko-Araudija maite ebelako, ez, baño abertzaliak atzipetuteko asmoz, pozik geure adizkide euren buruba agertuten eben. Eskumatarren laguntasuna ta alkartasuna lortu biar zala inoen, ez uskurtza edo euzko-araudija maite ebezalako, gai orrei bide zirala, euren aldera geu eruan gura gebazalako baño.

Abertzaliak etziran ez eurekin alkartu ezta ezkertarren aurka jarri be. Beti geure elburura giñoyazala, esan genduban. Bide-lagun egin gura yakuna, eztozu albora jaurtiko. Bakalduntarrak uste eben euren adizkide ta kideko gintzazala, gaur ostera erkaltzaliak garala igarri dabenian, gorro-to bixija agertuten dauskube. Erkaltzaliak bagara, baño ez Españaoko erkaltzaliak, beste mota batekuak bai ostera.

Itxaropen bat lurperatu yakonaren gorrotua darabille orain bakalda-rrok. Euzko-Araudijak ez eutsoen ardura andirik emoten len, eta orain gitxijago. Euren ixilpeko elburuba baztertuta ikusten dabenian, geure aurka jarten dira. Benetakuak baziran euren antziñako uskurtz-itzak eta alkartasuna abotsak, gaur be geurekin ibilliko leitikez.

Uskurtzak ardurarik eztautsoelako barriz, «El Pueblo Vasco» izpa-rringijan zirika datorz eta Pradera aita-santubak «La Voz de Guipúzcoa»-n idazten dau. Olako izparringi baten katolikutzat bere buruba daukonak zelan idatzi ete leike? Uskurtzak ardurarik eztautsoelako emoten, ezkerta-rren zein eskumatarren izparringiak ixan, geure aurka egiteko gustijak dira onak.

Barregarriak dira gixon oneik. Ezkertarren aurka itz-egiten dabe ta orduba danian ezkertarrakin alkartuten dira, ta onein izparringiak ontzat artzen dabez katolikuben aurka egiteko. Egun oneitan entzun dogu Gil Roblesen aurka dagozala bakaldarrak, gixon argi orrek esan dau ba, Españaoko Lagijen aurka egin biar dala, baño erkalaren alde. Au dala ta



asarratu yakoz beste gustijak. Lagijak txarrak badira barriztu biar dira, bakaldarrak barriz lurperatu erkala gura leukie.

Gil Roblesen aurka jagi diranak, geure aurka be jagiko dira, aldakuntza andijagua dagolako abertzalien eta orren bitartez. Ez Euzko-araudirik eta ez Españaiko lagirik, ezer be eztabe gura euren erregia baño.

Edo gustija edo ezer ez diñoenak, begijak itxita daroetz. Abertzaliak gara benetan gustija eskatuten dogunak. Fuerutzale agertuten dira orreik, gaurko egunean baño len ixil egoten ziran bakalduna nausi zanian. Abertzaliak dira gustija eskatuten dabenak, geure fuerubak erri azkiaren lagijak ziralako.

Ulertu gura eztabenari ezin buruban sartuko dautso gu ezertxu be. Aspaldi luze onetan dabiltz orreik zoztorrak idoro gurarik abertzaletasunari alde batetik, besterik osterak erkalari. Erkala etsai ta geure laguntzat euki gabez alditxu batean, baño gaur erkala ta abertzaliak euren etsai dirala ikusi dabe. Ez gauza bategaitik, bi bardiñak ez tiranakaitik baño.

32-I-12

IDAZLIENTZAT

Euzko-idazlien arte, eztabaida asko sortu-erazi dauz liburu batek. Euzkera barrija, egiten dabiltzazala, idazle batzuk. Egija ete? Gai onek garrantzija dauko, batez be gaurkoan idazten dabenentzat.

Gustijak bide-onetik ibilli gura geunke, baño bide ori, txarra edo ona dan, ezin jakin ba. Gustijak ago bat eztaukogu.

Bere kezka agertu darua, «Larreko» idazlari-maxubak. Beste batek idatziko baleuz, aren lerruak, ardurarik ez. Baña «Larreko»ren itzak auzartu biar. Euzkera ulertu ezin? Nondik gaitz ori? Erdera-antza idazten ete dogulako? Euzkel-idazle zarren jarraile ez gabiltz, entzuten dogu. Yente xea nausi euzkera ikasteko. Baña yente xea zelari erabiliko leukez, gai barrijak? Oraingua aurrez-aurre daukogu, ez atzokua. Zarren jarraitzaile, ixan gura gustijok.

Arein, antziñako arein bularretan ugatza edanak gaituzu, baño ondo azijak bai ete? Gaurko idazlien idazkera dala ta, eztabaida barik, zer-edozer jakin gura dogu. Euzkel-idazle onenen saillan diranak, mintza bediz, «Larreko» jaunak diñuan elegaz.

Niretzako bere arrikada batzuk ixan dira, euzkera barrija egiten ari nazalako. Zarrak ez barririk eztago niretzako, gustija euzkera baizik ez. Idazkera, eztozu euzkerarenera, bakotzaren idea-ispillu baño.

Gomutan dot, Españaiko literatura, txirua zan aldijetan, zer jazo zan. Granada eta Fray Luis de Leon idazten asi ziranetan, erdera motza zan, landu-eza. Lateraz jakin bai, idazle oneik, eta bide-barrijetatik ari ziran. Beste batzuk ots-atzetik. Ikera, arritu baitziran aren auzarkuntzagaz. Erderaz ez, latera dozube idazkera ori.

Egunean erdera ez ete, arein idazkera? Bai eta klasiko dozuz. Erderaren ugatzik gozoena, arein liburubetan. Aldakuntza auxa ixan dala. Erriko erdera erabilten dabe beste errietako idazlaririk? Ezdot uste yente xearren izketa darabilela. Nova sint betera, zarra barri bediz. Zarrak jarraitu, baño barrijak ixan bediz gogoyak. Azala daroe bardiña, mamiña ez.

Bildur gara, orain «Larreko»ren itzak entzuki. Itzal daukijo idazle orreri ta belarri-zur gagoz. Gaizki baguazi, atzera eginen dogu. Asmo bat artuba naz. Agertuko? Olerkijetan sekulan geyago egin ez. Euzkera gal-duteko ixan ezkerok, oraingoen lanok, egin ez, eta kitu.



Aiko-maiko, eztabaida asko ixanen dira, onetzaz. Goiko mallan dagozan idazliak ots-egjin biar. Ni ari naz, atia zabaldu dot eta etorri bediz gauza barririk daukoenak.

32-I-17

JOSULAUNAK

Erkalak eztauz gura josulaunak eta kanpora jaurti dauz. Euren etxiak eta ikas-etxiak kendu dautsoez, lapurretan egin eta eskuratu baebezan-edo. Orain ezin bixi ixango dira alkarrekin, etxe baten barruban, josulaunak.

Gastiak atzerriratu dira, zarrak emen geratuko dira, baña zakabana-tuta. Kalte andija ixaten da bixitza au, lekaide batentzat. Erkalarrak artu daben erabaki onen zegaitija, jakin gura geunke. Zegaitik deuseztu dabez lekaide oneik? Noren aurka egin dabe? Zeintzu dira egin dabezan gaizka-bidiak? Nortzubei kendu dautsoez ogasunik?

Erabaki garrantzitsu batek, bere zegaitija agertubazoten dau. Errijak eskatuten dau orainguan be, baña alperrik. Ixildu gaitezau eta geure tama-la agertubazo josulaunei.

Euzkotarrak zer ikusirik ez pageunke josulaunetzaz be, geure samiña agertuko geunke, erabaki ori baño okerrik ezin dalako ikusi. Baña euzkuak zer ikusi andijak daukoguz lekaide oneitzaz.

Loyolatar Iñaki geure endakua ixan zan. Aren ixatia zabaldu dabe beti josulaunak eta geure aberri onen ixena barreyatu dabe. Josulaunak ixan dira beti elexaren gudari ausartubenak eta amaikatxu gaste ta zar ziñismenean azi dabez. Orain lan andi orren orde z auxe egiten dautse. Kistoren alde lan-egin dabenak jasarpna euren lepo-gain daukoe. Bai-ba onetan igarten yakoe benetako kistarrak. Geure irakasliak be jasarpn gorrijak eruan euzan ezkeru, bere jarraitzaliak eztira ixango itzal geyagoz begiratubak.

Poztu dira kistarren etsayak. Egun gitxi dira oraindik Donostian argitalduten dan izparringi zikin batek euren aurka esan ebezanak. Lapur-rak eta lotsabakuak bailiran, josulaunen aurka idatzi eban Abeitua deritxon batek.

Poztu dira etsai zitalok, eurek gura dabena egiteko, orain azke dagoz eta. Len arresi baten-antzo idoroten ixan dabez josulaunak. Jakintzaz eta onoimenez, gustijen buru ibilli diralako.

Urrun jua biarrak eztaukogu, berton Bilbaon ikusten dogulako zer egin dabe irakastola nauti bi daukoez, ainbeste gasteri ikastaruak emote-ko. Koldobikatarren bazkunean barriz millaka gastiak dagoz. Antxe alka-arren arteko itzala ta kistartasuna ikasi dabe gastiak.

Gorroto andija euki biar olako erabaki bat artzeko. Gaizkiñak be euren aldezkaja daukoe, onei osteru orixe be etzakoe itzi. Azkatasunaren



ixenean olako erabakijak artzen dabezanai, kastigu andija jarriko geunkijoe. Oñaze ordu oneitan eurekin gagoz. Al dogun eran lagunduko dautsoegu ta geure barruko samintasunez agurrik samurrena egiten dautsoegu. Laster barrero geure Euzkadi onetara etorriko al dira, Loyolako deunaren babespean egon daitezcan.

Ludi gustijan lan baño egiten eztaben onei. Mixijolarijak eurrez bidalduten dabezan onei, Irakastola nausijak, jakintza bidiak eta kistartasuna zabalduten aleginduten diran onei, iñoiz baño samurkijago geure agurra ta laguntza.

31-I-27

BUSKENTZA

Mungia aldera gixon asko etorten da igandietan, abere-peri edo azoka andija ixaten dalako. Baserritarrak pozik ibiltzen dira an, abererik erosiko ez padabe be. Jo ona ta jo ara, goxalde gustijan dabiliz, gero eguberdijan bazkaritxu ona jateko be.

Derioko baserriko jaunak be etorri gura ixan eban, baño andreak gogor egin eutson eta larri eguan, zer egin ezekijela. «Askok eta askok» esaten eutsen oneri.

— Ara ba, Tomasa, erregalutxu ori bat ekarriko dautzut Mungiatik juaten izten badaustazu.

— Erregalutxuba? Ekarriko daustazu gero?

— Bayetz ba, gauza on bat ekarriko dautzut!

— Olan bada zuaz.

Bernardinoren pozak perira juateko! Laster arkandora barrija yantzi eban. Barrija paparretik baño etzan gero? beste atalak zarrak ziralako. Zapata eder batzuk sartu oñetan eta tripi trapa Artebakarra ganetik eldu zan Mungijara.

Goxetik urten zan etxetik eta andreagaz euki euzan eztabaidak ziralako-edo gozaldtu be ez eban egin. Gose zan bai? eta ardanegi batera sartu zan zeozertxu jateko asmoetan.

Salda-garbija artu eban baita basutxu bete arda be. Bestala eguan gero, egon be. Onetan sukaldera be eldu zan, ango barri ikusteko edo. Lapiko barruban bol-bol buskentza ikusi eban, buzkentzetan be ederra.

«Auxe bai dokala, erregalu ederra neure Tomasarentzat. Begi argija egingo dautso onexeri» esan eta rasta sartu eban kolkora.

— Bueno Josepa, urrengorarte. Banua orain, mesea be eztoz entzun eta.

— Agur ba etorri gura dozunean.

Kolkuan pustilla andijak atara eutsozan buskentzak. Elexara sarta zapean kiskaldute eukon kolko gustija. An jarri zan txoko baten eta mezea entzuten eguan. Onetan igon zan pulpitura abade jauna eta asi zan itzaldija egiten.

Ezkon-deyak irakurri euzan, baita asteko jayak be agertubazo. «Bari-kuban bigilija dozube gero, kistarrok», esan eutson argi-argi. Itxi euzan bere liburutxubak eta itzaldija asi eban. Lapurretak gomutara ekarri euzan.



— Gaurko egunean askok eta askok larri andijak euki dabez lapurretan egiten dabelako. Bai kistarrak askok eta askok ostu ostian eskutau gura dabe euren txarto egiña.

— Madarikatuba, iñuan geure Bernardiñok; nondik barrabas ete daki onek neure lapurreta onen barrija ba?

— Bai kistar zintzuak, askok eta askok euren eskuba luzetuten dabe ta iñorena eruan etxerako.

— Galduba naz, oraintxe. Abade onek jakin dabe egin dodana ta. Beste bein esaten badok ba...

— Askok eta askok esan dodan legetxe, ostuten dabe ta gero gorde arren ostu dabena, barruba erreten eukiten dabe. Kiskalduten yakoe barruba, baña ori dala ta be eztabe...

— Zer eztabe —zarata egin eban geure gaxuak—, or daukozu ta jan egixu.

Jaurti eutson buskentza pulpitura ta arinka kanpora urten zan. Abade jauna ikeratu zan an ikusi banagaz, baña ezin jakin al ixan eban egija. Geure Bernardiñok osteralepoko galantak artu euzan bere emaztiak emon eutsonagaz.

— Neuri burle, ezta? erregalu ederra non dakarzu ba?

—Aiztu egin yat.

32-II-2

GARBI-GARBI

Mundakan lukainkak egiten euzan emakume batek, baña txarritona usaña eukon eta iñok be ez eutsozan erosi nai ixaten. Bateko katuben aragijagaz egiten euzala, besteko txakurkumiakaz, beti eukoza etxian lukainka pillo ederrak saldu eziñik.

Emakume orreri min andija egiten eutson, bera loya zala entzutiak.

— Orainguan garbi-garbi egin biar dodaz ba, iñuan. Bestaldeko Iñaziri dei egin eutson eta agertu be bai bere ustia.

— Ara ba auxe ta auxe pentsau dot bai? eta sekulako lukainka ederrak egin biar yodanaz.

— Poztuten nona, aspaldijon eure kontra yabiltzana asko be asko itz-egiten eta oso loya azala edo-ta.

— Badakiñat nor izan don ori zabaldu yona... baña atarpetan badona eskubetan etzana otzik ixango. Lotsagalduko emakume peste ok! Senarrak be laga yona ganorabako bat dona ta!

— Olakorik iñoren kontra ez egiña esan ba. Garbi egixana eure lukaintza orreik eta batzuk bidaldu egijozana areri.

Il eban txarrija ba geure Klote emakume onek. Polito odola batu eban balde garbijan eta auzokuak ikeratu ziren edurra lakoxe zapija erabilako sorbaldan.

Bestaldeko andratxubak alkarreri iñotsen:

— Ikus dona orren garbikuzija? Orainguan lukainka garbijak egingo yozana...

— Ikeratu non bere ardurea ikustian. Jaungoikorako be ez ninduban ziñistuko orren garbija zalakorik!

Olakoxe erakutsi ederra emon eban ezker kanpuan, pozik sartu zan ba Klote bere etxian. An be milla arduraz ibilli zan urria baxen garbi gustija eukola. Txikertu euzan gijarrak, balde zabal batera jaurti ta lukainkak egiteko eran jarri zan. Etxeko aretorik ederrenean sartu zan.

Baña lanean astekotan, gomutara etorri yakon, garbijen egiteko era, soñutsik ixango zala. Tira ba auxe da benetan gauzak ondo egiteko moduba, esan eban eta soñutsik jarri zan.

Pozik ebillan lukainkak egiten, baña onetan zarata andijak, otsak entzun euzan txaidian, kalian. Emakumak gustija jakin gura dautzube ta arin balkoira urten zan. Atiak zabaldu euzaneko, konturatu zan soñutsik eguala. Arin baño ariñago atzerantz egin eban.



Atzerantz egitian barriz ez eban gomutan euki balde zabala, eta bertan jausi zan gijerra ganian jezarrita geratu zala. Artu eban golpia igazi yakon eta jaso zan, baña lepua eta atziak gijerraz beterik eukozan.

Asi zan eskubakaz kentzen eta baldera jaurtiten euzala iñuan:

— Garbi egin biar dodazala lukainkak esan dot eta garbi urten biar dabe. Aldi gitxi barru saltzen juan zan zeira ta margo oneko lukainkak irudijen. Nonok erosiko eutsozan-edo...

32-II-3

LAPURRETAN

Erriko gustijak, txarrija ilten ebanetan, odoloste buzkentzak eta urdaya eruaten eutsoezan, jaupari jaunari. Ederto ebillan Pako jauna. Etxeko batek be ez eban geratu nai ixaten, abade jaunari zeozer eruan barik.

— Eta ezer emon dautzu?

— Bai ama, emon daust errosarijo eder bat.

— Ezta gauza txarra be. Nik egija esateko eztautsot bidaldu ordañez baña...

Gorroto andija eukotson abade jaunari elexako-morroyak edo sakristau erkiñak. Berari ez eutson pitintxu bat be emoten, ainbeste erregalu artu ta. Azalera ez eban agertubazoten asarre au, baña barruban ondo gordeta eukon. «Ikusiko dogu ba nor garan. Jaupari onek uste dau iñor be enazala ta beretzat gordetan dauz erregalu gustijak. Enago konporme orregaz, enago eta enago...».

Urte batzubetan ederto ibilli zan, baña betikua etzan eta erritarrik gaiztoenak ezer be ez eutsoen bidaldu. Min andija artu eban jaupari jaunak ori egin eutsoelako.

«Buruban gustijoi emongo dautzuket ba. Neuk ilgo dot aurten txarrik ederrena. Baña neurerik eztozube jango. Ezta enderirik be». Jauparijaren itza, ezta itz alperra be ta erosi eban txarrik onena. Errotabarriko txarri gixena urunez eta artoz utsik azija. Txarri lodija zan, ankatxu txikerra. Urdai biguna eukiko eban arek, eta koipia naiko.

Erriko arakiñari dei-egin eutson eta iluntze baten il eban txarrija. Gero baña errikuai be erregaluben ordezeozer emon biarko eutsoela ta zer egin be ez ekijan.

«Ezpadautsoet ezer emoten, asarratuko dira. Emoten badautsoet barriz, bape barik geratuko naz. Ija sakristaubak zer esaten daustan, ija...».

Laster etorri zan sakristauba. Elexan eguan ordu aretan, Paduako Andoni deunari argi batzuk piztuten. Itzi alde batera argijak eta arimenak jo euzan. «Onelan enaz barriro elexara etorriko arimenak jo ezkerro gaba dalako».

— Zer aginduten daust ba, abade jauna?

— Ezer be agindu ez. Ualku bat emon biar daustazu...



— Ualku bat neuk? Eta nori gero, abade jaunari? Ez olakorik ezin egin neike.

— Bayetz gixona. Erdu ona. Ara ba txarrija il dot eta orain erritarrak euren ekarri eustezenan ordañez eruan biarko dautsoet txarri erdi. Zer egin?

— Gauza erreza. Laster esango dautsoet zer egin.

— Ija ba. Poztuko naz orrexegaz eta.

— Jauna ba, gau onetan eskei begi atetik, kanpoko atetik eta bijar goxian goxetik barrura sartu. Gero sokorruka asiko da, ostu egin dautsoela txarrija ta. Orrelan uste ixango dabe benetan ostu dautsoela txarrija ta kitu.

— Ezta asmo txarra be. Orixe egongo dot.

Sakristauba jua zaneko, txarrija eskei eban jauparijak atetik. Erriko geyenak ikusi eban txarri ori ta pozik egozan urrengo egunean buskentza edo jasoko ebelakuan, jauparigandik.

Baña geure elexako morroyak barruban eukon asarria kentzeko, gau aretan urten etxetik eta abadiaren txarrija ostu egin eban. Etxian barik mendijan gorde eban. «Ointxe ordainduko daustazak egiñikuak», esan eta eruan eban txarrija. Jagi zan jauparija goxaldian, baña txarririk ez eban aurkitu atian. Zoratuta eguan, nork ostu ete eutson edo. Arin dei-egin eutson sakristaubari.

— Zer jazoten yako jauna, onen goxetik dei-egiteko?

— Ene bada, ta balduba naz! Txarrija ostu dauste!

— Bai fauna, orixe esan gustijai, orixe! Ostu egin dautsoela.

— Baña benetan da ostu daustena, ostu dauste ta.

— Bayetz ba, ederto daki berorrek ostu dautsoela esaten. Gogor ortxe ekin erriko gustijak ziñistu dagijen. Nik egija dakidan arren, ixilik egongo naz eta. Esan, esan ostu dautsoela.

— Baña gixona, ostu daustela ba benetan.

—Ja ja! Ederto daki komedijak egiten gero, ederto.

Eta geure abade jauna txarri barik geratu zan. Sakristaubak jan euzan urdai ta buzkentzakaz loditu euzan bere matraillak. Oidalako zilbota be bota eban.

32-II-4

ELERTIJA

Bayonan argitaldu dabe ingurrazti bat. Museo ederra dozu un aretan eta «Fascicule» deritxon lenengo atala zabaldu dabe argitara. Euzko-elerti eta ederlanak badaukoe orain non ikasi gauzarik asko.

Ingurrazti orren buruban Philippe Veyrin jaun argijaren ixena dator. Nork eztau ezaututen jaun au euzko gauzetan aurreratuba ixan ezkerok? Dotore yantzija dator idaztiño au eta argazki ta idantzak politak dakar.

Euzko eder lanetzaz zer uste daukon Veyrin jaunak argitalduten dau bere «Generalites» deritxon atalan. Euzkotarrak bere arkitektura, bere elertija eta eresija daukoz, baña beste errietan be badira laterazko eta eladeko elertijak eta erak. Euzko elertija barik euzko era obeto esana ixango leitikelakuan dago Veyrin jauna.

Lenago auxe, esan euskun Colas jaunak be. Gauza gatxa egiten yakoe onei euzko-elertija edo euzkoetzazko «arte» berezija daguala esatiaz. Egija da benetako elertijak bi edo iru baño ezdirala, beste gustijak arein ugatza edan dabelako andi egin dira ba. Euzkuak ezgara geurekoyegijak ederlanetan. Iñorena erraz ontzat artzen dogu antzera jokaturten dogu. «Imitacion» esango leukie erderaz. Geuriak ezdiran ertilarijak be ez ete dira ba kanpuan asetu?

Idaztelisti, Erri-edertija, eleskatza ta abar ezdira egun baten sortubak. Baña garrantzi andijagua dauko Veyrin jaunak azken aldiñ diñuanak. Eguneko euzko erri-edertija (arte vasco) geure erriaren barik iñorena dala agertuten dauku. Eztabaida andijak sortuko leukez euskun onek. Lenago be «Juan de la Encina» jaunak auxe esan eban.

Baña laterri batek be-badauko egungo edertirik? Ezetz uste dogu, ludi-ko elertijarijak nastuta dagozelako. Alkarregandik suna artzen dabelako.

Veyrin jaunak lenengo Fascicule orretan geure eder-lanen iru atal azalduten dauz. Etxekintza, Burnintza eta Antolakuntza. Ikaskixuna laburkiro ta sakonkiro egiña da.

Gaurko euzkuak euren ixatiaren aurka dagozala diño, eta onela ludi-ko elertijen barrutijan sartu gura dabiela. Igazi dan eundiko azkenetan geure elertija amaitu dalako ustea dager Veyrin'ek.

Elertilarijen lan bakana, erriko eraz egiña. Onetan eztago ziur jaun au. Orain arteko lanak erritarrak egiñak ixanen dira, baña erritar elertilarijai irakutsi egijozubez beste errietako lanak eta orrelan euren lanak be aurreratuko dabez.



Antziñekoen eta gaurkoen arte aldakuntza andija dago ba Bayonako jaun orren asmoz. Beste batzuk osteraz eztabe ori uste ixango. «Etudes sur l'art Basque» deritxoen orrijaldiak aurrerakuntza andija egiten dautsoe geure ikaskixunai. Egiz gustijak ezin arto geinkez, baña gaya ondo azalduba dala uste dogu. Okerrak badira, batez be errijaren gogua ondo ezautu barik itz-egiten dabelako askok. Idazti orreitan barriz ikasi biar dogu euzkuak geure gauzak zelan ikusten dabezan beste batzuk.

Eder-lanetan ago bat ezta ixaten, bakotxa beriak darualako. Zuluaga, Salaberri, Zubiaurre euzko margolarijak eztirala ezin esan. Unamuno, Baroja eta beste idazle batzuk eurek gura ezta be euzkotar agertuten dira, Campion, Etxegarai, Azkue eta beste idazle askok euzkotarren muina agertzen dabe. Eztira ixanen igazi dan eundiko idazliak baxen bakanak eta tolesgiak baña areik baño idazteko ta euzko ixatia joteko ezten obia daukoe.

Aberria bakotxak bere elertija daukola uste dau, baña idazliak emen eta beste toki batzuketan, eurekoyak dira.

Veyrin jaunaren itzak ba oldoztu biar dira. Eztabaidak sortutia gauza ona yaku, gogo onez egiten badira, iñor mindu barik. Gai onetan buru «Juan de la Encina» yaku Bizkayan eta onek ondoen erantzungo leuskijo Veyrin jauna ari.

32-II-7

EZTABAIDA

«Argia» asterokuan idazkitxu bi irakurri baitut «Bide Barrijak» diralata. «Larreko» idazle askoren maxubarena bata. «Larreko» jaunak berari yagokon erara, argi ta maitekor idatzi eban. Eskerrak egiten dautsoez egijaren aldetik dabillalako.

Gaurko idazlioen artian erdel usaña darabilgula, egija da. Tamalez erbestetarren izkuntzetan asijak gara. Geure gastaruan egin doguzan ikaste gustijak erderaz. Eta umetan be euzkeraz ikasi bagenduban, baña txikitant itz-batzuk euzkeraz entzun-arren, geyena erderaz baizik eztozu egin.

Euzko idazliai jarraitu biar dautsoegu, tinko-tinko, batez be antziñako idazle jatorrai. Onetzaz itzik be ezin egin daikegu, gustijok gagoz asmo onetan eta.

«Larreko» jaun onak ondo daki nora jo biar dan eta bere onubak aintzakotzat artu-biar doguz. Euzkel idazliak azaletik baizik eztozu geyenean joten geure elia.

Baña napartar idazle agurgarrijaren oste, beste batek be otsegin dau «Argia»ren orrijetatik. «Euskeldun batek» ixenpetuten da. Nor dan ezta-ki, euskeldun asko diralako, baña igarriko neuke bere jaubia... Bide barrijak eztira idazle orrek uste daben tokijetatik ibilteko. Izkuntza barrija ez, zarra biar dogu. Gaurkua tinkotu daigun antziñako joskeran. Baña tamalez lenguan ondo ibiltan dakijenak, eztira agertzen bestiai aginka egiteko baño. Gauza erreza da ixan be bestiak egiten daun lanari akatsak aurkitutia, baña norberak idazti bat argitaltzia ezta orren erreza.

Bide zarrak ezaututen dabezan orreik, ixilik dagoz edo. Ganera neure idaztietzazkua, oker dago. «Bide-Barrijak» baderitxoe, ezta izkuntzagaitik gayagaitik baño. Orain arte erabilli eztiran gayak diralako neure liburuban, ixen ori jarri neban.

«Lauaxeta»ren «bide berrijak» (sic) ez det ikusi: Bizkaieraz egon bear du ta nik ez dakit gipuzkoeraz baizik».

Neuk be ezta-ki bizkayeraz baizik eta ezin idatzi ba gipuzkoraz: Tamala ezta?, erkiko txokotxuban sartuta bixi ixatia!

Eta oraingo olerkijetzaz diñuana, egija ixanen da noski. Ulertu eziñak. «Alaz ere, oiek aipatu ta oiek saritu». Euzkeraz errezean eziñak non geratzen dira ba? Gai danak olerkijak egiteko, egin bediz, erreze edo gaitz. «Ori ez da euzkera txukuntzeko bidea, naspillatzekoa baizik». Baña



naikua ezta au esatia. Oraindik zer esan geyago dauko idazliak eta ona zer dirauskun:

«Orregaitik, olerkari batzuek, asko ez al izan arren, zaletasun aundia dutenak eta olerki politak egiten zituztenak, gogaitu ta zapuztu dira: ba uste det oen galera, euskerari ez diotela ordaintzen bide berritik nai dutenak».

Bide berritik duazenak goralduten dabe ba Arresetar Emeteri olerkari aintzagarrija. Bide ertzera jaurti ete zaitugu, Arrese oraingo barriajak? Ez dot uste, olerkari orren liburu bijetan pozik edaten dogulako askok. Enbeitatar Kepa gogaitu ete da, orainguak ezdabelako sarituten? Ez. «Garbi-Nai» olerkari yayua be baztertuten ete dabe barriajak? «Gabirel» eta beste batzuk? Ez, benetan olerkari diranean, aintzakotzat artzen dabez gustijak.

Sariketan olerki bi ixan dira saritubak: neuria bata, ta bestia «Lixardi»-rena. Euzkera txukuntzeko eztira ixanen, naspillatzekuak baizik. Baña nik eta Lixardik eztaukogu errurik epailliak ontzat artu badabez. Euzkera erreza daukoenak, etziran agertu eta...

Olerkarijak eztira gogaituten bide barrijetatik dabiltzazanak dirala ta, euzkuak eztaukoelako olerkarijentzat txalorik baizik. Tamalez asko dira geure artian orrelakuak, baña ezer egiten dabenak be geyago irebasten dabe ixilik egonaz. Izkuntzeari lagunduteko bide gustijak dira onak. Euzkera ondo ezta kigunok, aldogun eran idazten dogu. Baña beti, aberrijaren izkuntza dalako ta maite dogulako geure errijaren ezaupide ederra. Nik eztakit gipuzkeraz edo bizkayeraz edo lapurteraz ibilli barik al doguzan mota gustijak ikasi. Euzkeraz beti mintzatu. Batzuk txarto egiten dogu, beste batzuk obeto, banakak ederki. Gorengo mallara igon gura dogu gustijok, baña ezin... Euzkeldunak jayotzetik eta beti euzkotar artian bixi diranak, ezta kije zelako lana egin biar dan geure izkuntza ikasi ta itz-egiteko.

Alegindu bediz ba euzkera zarra ta errikoya daukoenak, idazten eta lan egiten. Euzkera amak baleukoz idazle gustijak argijak eta azkarrak. Aurretik duazenak erakutsiko dauskube ba bidea. Zarrak edo barrijak, betorz itxaropen bako mendi onetan galduta gabiltzaz eta.

32-11-9

EUZKO-IRAKASTOLA NAUSIJA

Euzko-irakastola nausija (Universidad) biar dogu, eta gaur oba bijar baño. Geure gastedijak at urten biar dau, ezer ikasiko badau, etxian eztaukolako irakastolarik.

Gurasuak ondo dakije zelako kaltiak yatorkoezan semien aldeegite onegaz. Txinditan asko eralgi edo gastauten daben-arren, tamal andijagua eurentzat, semiak alperrik galduta ikustia. Arrotzen oitura txarrakaz galtzen dira ta txikitan etxian ikusiko ekandu onak eta kistartasuna laster baztertuten dabe askok eta askok.

Ganera euzko seme batek, españatarrak ikasten dabezan gauzak barik beste batzuk ikasi biar dauz. Bere aberrijatzazko arazuak daukaz eta sendagillia ixan, naiz laterija, beti begi aurrian ixan biar dau aberrijaren gaizkandia.

Eztago iñortxu be euzkotarren artian, irakastola nausi ori gura eztabenak. Politikako eztabaidak alde batera itxi biar dira onelako arlo baten. Eta politikea alde baten itxi dabela geyenak uste dogu. Errijaren onerako dan ezkerro, aleginduten gara lortu arte.

Eztabaida arazo onetan ezin idoro ba. Irakastola nausija gustijok gura dogun ezkerro, baña batzuk mota batekua, bestiak beste erakua leytuten dabe. Onetan jakintsu diranak, itz-egingo dabe. Españan gaur arte dagozan irakastolak etzakuz atsegin. Gixonaren gogo gustija azten daben ikaskixunai gagoz, ez jakintsu asko egin eta euren arazoetzaz baño ulertuten eztabenai. Amaseigarren eundijan ziran irakastolak benetako jakintza tokijak. Gixonak «humanus» ixan biar dau, bere gogoko leyuak alde gustijetara zabalik daukezala.

Españako irakastoletan dabiltzanak, karrera bat, ogibide bat jakiteko baño eztauz. Jakintzak ardura barik daukoz. Titulo bat artzen badabe pozik dagoz.

Eta irakasliak be eztau ardurarik artzen euren ikasliak ixan dadixan jakintsubak eta aberrijaren itxaropenak. Beste laterrijetako arazuak erakutsiko dautsoez, baña ez euren aberrijaren ixatia.

Euzkuak baña irakastolan aberrija iragiteko tokija gura dogu. Abertzaletasunatzaz eztot itzik egiten orain. Aberrija egin gura dogula irakastolan esatian, azaldu gura dogu geure ixate onen sustrayak, edestija, elertija, oiturak eta munduko gauzak ikusteko mota erakutsi biar yakoezala gastiai.



Asko aberrijetzaz itz-egin ezker, abertzaletasuna baño ezta ulertuten. Mota askotako abertzaletasunak dagoz. Geure artian bakarrik gaur ixan biar leuke, Aberrijaren gaizkandia lortu nai ixatia. Baña irakastolan beste era batera egin nai dogu aberri ori.

Euzko irakastola nausirako onak ixanen dira kanpoko irakasliak? Onetzaz eztabaida sortu geinke. Jakintza ezta onena, ez bestiarena. Ludi gustijarena dalako jakintza. Baña irakaslerik onenak ekarri biar ete doguz jakintzari baño aditu ezta. Edo obak ixango dira euzkotarrak diran irakasliak? Euzkotarra ixatiak bakarrik ezta onetsiko inor, ezer ezpadaki. Baña kanpoko jakintsu baten eta bertoko asko dakijan baten artian nori irakasle-alkija emongo?

Onetzaz askok itz-egingo dau. Gaur onetzaz barik irakastolatzaz dagigun. Gustijok gura dogu, alderdi danak gagoz gai baten. Aurrera bal Igandian egin zan batzarrak aurrerapen andija egin eutson zaletasun oneki.

Nora joko dabe orain arazo oneik? Bide onetik ete duaz? Edo barriro alkarren ala asiko gara? (Alkarren ala, edo kontra bardin). Gustijok badakigu geure leyak apurtxu bat estalduten, elduko gara gura dogun elburura.

32-II-10

LAN-EZA

Lan-eza dala ta asko dabiltz txaide-ziar inoren kontura bixi gurarik. Benetan dira asko gosez ilten dagozenak, baña alperkerijan bixi gura dabenak geyago dira.

Eskeko legez datorz eta emoten ezpayakoe, asarratuten dira. Batez be arrotzak diran lanbako orreik, uste dabe euzkotarrak jaten emon biar dautsogubela. Ezin jasan daikena, ikusten dogu. Al danian gustijai emon biar yakoe, baña etxeuak beti ixan dira lenengo.

— Mesedez ekarri egizu zer edo zertxu jateko be eztaukot-eta.

— Eztaukot zer emonik.

— Euzkua banintz emongo zeustan ezta?

— Eztatit emongo baneutzun edo ez.

— Nik bai, badakit emongo zeustana, baña maketuak garalako zuben emonik ezin artu geinke. Olakoxiak zarie euzkuak. Gosez ilten egon zarie, etorri gara zebei azijera emoten. Geuri eskerrak orain arro zagoze. Ola ederrak dozubez eta itz-egiten be ez zenduben jakin eta gaur ederto dakixube. Olakoxe esker bakuak zarie ta.

— Esker bakuak bagara edo ez, ezin neurtu neike. Zubei zorrik zetan ordaindu eztaukogula, ondo dakit ostera.

— Zor andijena daukoe euzkuak españarrakin. Basetijai azijera emoten datorrenak eskurik andijena?

— Basatijekana, zelan etorri zintzan ba. Zeure errijan ondo ixan bazara, angua badira gixonik onenak, argijenak, azikera onekuak, bertan geratutia baño ez zenduban euki. Baña tamalez gosez illik zatorze ona ta jaube ixan gura dozube. Zebek nabaimen basatijakaz zabilteze, bestien aurka, beti nor jango.

— Alperkerija, itxuskerija ta pestekeri gustijak baño eztozuz zube-kandik ikasi.

— Ganera eskale diranai, euzkua ixan edo ez, emon biar yako.

— Bai emon biar yako, baña gaur jaten emoten dautsodan orrek bijar neure aurka egingo daula badakit, zorakerija ixango leitike. Sugia azi, gero geuri aginka egin dagiskun.

— Arrotza ixan arren, benetan ona ta zintzua bada, pozik emongo dautsogu. Geure erri onen ixatiaren aurka barik alde egiten badau. Orain arte be ikasija dauko. Asko ixan dira eskian etorri diranak. Jauparijen etxietara, edo andera andikijen atadari elduten ziran, gosez illik, uskurtza-



ren zaintzaliak bailiran. Gero pixka bat yantzi ta dotore dabiltzazentian jauparijak bixirik jateko eran dagoz.

— Orren besterik ezta ixango.

— Bai, egija garratza dan arren esan biar da. Gustijak eztira orrelakuak. Asko onak be badira, baña geyenak...

— Erruba zebek daukozube. Emen separatista baño etzarielako.

— Abertzale gara, geure aberrijaren maitale garalako. Eta aberri orrenganako maitasunak eragiten dausku geure erritarrak maitatu daiguzan. Eurai lagundu biar dautsoegu. Anayak doguz odolez eta ixatez. Geure izkuntza abuan darabille. Bijar ezer eskatuko badautsoegu eurai lagundu biar ba.

— Zebek zer egiten dozube be erki askotan? Zeben anayai lagundu lenengo ta kanpokorik badago jaurtiten dozubez. Orixe egin gura geuk be, lan eza dalako. Dagonian danentzat dago, baña orain urri dagonian, etxequai begiratu biar. Zubek egiten dozubena ondo egiña bada, geuk egiña be ondo egongo da.

— Bayetz uste dogu. Egija dalakuan nago.

— Egija dala uste badozu, tori laurleko bat.

— Milla esker, baña ezin artu neike. Geure anayak dozuz lenago. Neure anayak dirala diñoenak eta zuben aurka eragiten dauskubenak zer emoten dauskuben ikusten nua.

Aldendu zanian, aldeztu neban eskeko a edo lan bako a etzala uste neban baxen gaiztua. Errurik andijena eztaukoe eurek, beste batzuk baño itxu diran batzuk iñoren zaindari jarri gura dabenak.

32-II-11

LUTELESTIJA

Laster argitalduko dabe euzkeraz lutelesti edo geografi txukun bat bizkayeraz. Iturriotzdar Pirmin apaiz jaunak egiña dozu. Gauza polita benetan!

Iru malla ixango dauz lutelesti orrek. Lenengo malla yatorku esku artera orain.

Euzkeraz geografi bat biar zan, baña oraingo onek aurrerapen ederrak dakaz. Antziñako erakusteko-erak aldatubak dira gaurkuan. Argazki edo fotografiakaz itaun-erantzun bitartez poliki-poliki ikaslia aurrera dua.

Egilliaren asmua ona emen:

«Lutelesti edo geografi au egitian, bada, aurrez-aurrez ixan dodaz euzko-umiak. Oneintzat idazti egoki, atsegin eta garbija egiten zayatu naz.

Ume txikije okela-zati andirik etxakela emon biar, gixendu artian, eta lenengo mallako lutelesti au argitaratzen dot. Ondoren etorriko dira koskorragoentzat, bigarren eta irugarren mallako jeograpijak.

Jaun-Goikuari eta ongilliai eskerrak».

Euzkadi lurraldian dagozan ikuskixun politenak batu dauz egilliak, zintzo zintzo. Eta baserritarra asten da lutelesti gayak ikasten, bere begi-aurrian diran gauzetatik.

Irakurgaya be badau azken aldian.

«Sabin Euzkalduna» argitaratu zanian, pozik txaluak jo geuntsozan, lanik egokija zalako. Gaurko au ezta makalagua. Ederra baño.

Euzko geyenak negarka gabiltz irakastoletan erderaz erakusten dabiela, baña zer egin dogu-edo, umetxubak, euki dagijezantzat liburutxu argijak euzkeraz idatzita? Ezer edo gitxi. Erderaz texto deritxoen idaztiñuak eztira geure artian.

Eta neure baitan sarri oldoztu ixan dot: gaur etorriko balitz geure artera gixon bat irakastoletan elebitza jarri daikenentz edo ez, zer erakutsiko geunskijo? Benetan uste ixango leuke badaukoguzala liburutxubak umiai erakusteko?

Jaun agurgarri batekin izketan nenguan:

— Biarrekua dogu elebitza, umiai erdereza ta euzkerea ondo erakusteko.

— Bai, orretan nago. Baña zelan egun batean jarriko geunke elebitza?

— Gauza gatxa eztozu ori.

— Eztala gatxa. Ez arranotan!



— Zegaitik ba?

— Biloxik gagozelako! Non dagoz geure irakastoletako idaztijak? Non irakasle aldrak? Non daukozuz arazo oneitan benetan jakintsubak diranak? Batzuk egija esateko be badaukozuz. Ezaunak dira, baña geyenak ...

— Idaztijak biarrekuak dozuz ala?

— Bai irakastoletan idaztiño barik, lutelesti, elezti, arimetika eta abar biar dozuz. Askok egin dabez, baña bildur dirala argitaratzeko. Bai ba diruba galtzen dozu parra-parra ta.

— Orrei lagundu biar yakoe orduban.

— Bai lanik ederrena uste dot gaurko egunean ixango litzakela idaz-liai lagundutia batez be umientzako idaztijak egiten dabezenai.

Onela jarraitu genduban. Lenguan neure idazkolera eldu zanian erakutsi neutson Iturriotz jaunaren lutelestija ta pozik be pozik iñuan: Auxe da benetan lan onurakorra. Berebixikua dozu au.

Goitik beragiño astertu eban idaztiñua. Salgai noiz jarriko eben itaundu eustan. Laster ba erantzun nik.

Eta lutelesti ori emen dogula ta gaur ots-dagit. Euzkotarra ez zadi geratu Iturriotz jaunaren lutelestija erosi barik. Gauza ederragorik eztago!

Esku artian erabilliko dozu atsegiñez. Euzkadiko edestija, urijak, mendijak, etekiñak eta abar jakin gura badozuz, ingi orreitan asetuko zara.

32-III-15

HINDENBURG

Alemanian aldera guaz. Auteskundiak ixan dira. Ona ementxe bakotxak zenbat autarki jaso dauzan; Hindenburg jaunak, 18.661.736. Bigarren datorren Hitlerrek 11.338.571. Irugarren Thaelmann 4.982.079. Duesterbergekt eztau askorik lortu ixan: 2.557.876. Winterek, 111.470 eta beste batzuk 8.054. Onexek dira azkenengo auteskundietan bakotxak lortu dauzan autarkijak.

Hindenburg jaunaren gurenda ixan da beste gustijena baño ederragua. Sasi milloi geyago Hitlerrek baño iritxi dauz.

Etzan burrukaldija garrantzi gitxikua. Alde batetik bake-tzaliak eta bestetik gastiak, Alemanian bertakoentzat baño gura eztabenak. Komunisten eta sozialisten aurka jagi dira Hitleren aldekuak.

Auteskunde oneikaz garaille urten dau Bruning jaunak be, ba Hitlerrek nausi urteterakuan ordu bi baño len itxi biarko ebala jarlekua iñuan.

Baña Alemanian orain diran alderdijai begiratu ezkeruan, Hitlerenak dirala buru autortu biarko.

Urte gitxitan alderdi onek lortu dau gastien eta langille askoren maitasuna. Alde batetik guda ostetik Alemanian etorri yakozan galkuntzak, odola barik daguan gorputza legetxe geratu zan ba. Bestetik komunistak dagijenaren aurka jagiteko, Hitlerrek Alemanian ikurriña jaso eban.

Kaizarik ez, baña antziñako Alemanian dedubak eta aintz-txaluak maite dabez oneik. Abertzale ixena darabille. Batez be Francesen aurkako gorrotua bijotzean darabille, Europako gudaritza ostean ba zapalduta geratu ziran doixtarrak.

Alemanian yentia eztabez maite orain bakia ta gentza gura dabezanak. Hindenburg, Bruning eta abar baztertu gura dabez. Hitleren alderdija gastiana baño ezta. Bijarkua ba. Oranguan bestiak garaille urten diranaren, eztabe itxaropenik galdu.

Ernest Junger dabe gaste oneik euren elburu-bakarra, gudea goralduten dabelako, gixonaren bixitza lain. Alemanian alderdi barri onek garrantzi andijena dauko.

Europian gudarik ez, eta bakiak irautia nai dabenak, etsai gorri yakoez. Antziñako oitura ta jakintza jagi dira oraingo onein aurka. Batez be luditar edo universal nai ixan daben jakintza onein aurka datorz.

Uskurtza gauzetan be Hitleren alderdikuak okerretik dabilz. Wauermann jaunak orain aldi gitxi idatzi eban oneitzaz. Uskurtza benetakuan



ezin bixi daitekez oneik, euren antziñako uskurtzaixunak barrero piztu gura dabezelako.

Alderdi orren muina, basatikerijan dago, baña basatikeri orrek badauko bere gokaya be, bere idealismo be. Eztabe gura laterririk orain-go eran, Dictadore baten azpijan baño, baña dictadore ori sortu dadila errijaren aldetik.

Gaurko guda ori ba Hindenburg eta Hitleren artian, benetan da elerti biran arteko gora-beraz. Azkenenguak ixango dira garaille, gastien bijotza jo dabelako.

Baña Europako bakiak eztau ixango unerik. Komunisten aurka, sozialisten aurka ekingo dabe, baña ez uskurtzaixunaren eta basatijen aurrerapenaren aintzi.

Igandian barrero ekingo dautso Alemanin ba lendakari ixateko besitiak baña autarkitan erdijak geyago atara biar dira. Bigarren ekintaldijan ez, autarki bat geyagoz be urten daike.

Iru alderdi dira, ba, indartsubenak: gixarte-erritzale deritxon aderdi-ja, hitlertarrak eta komunistak. Oneik eztaukoe indarrik, edo ez indar andirik Alemani gustijen ezer ixateko. Komunistak eta hitlertarrak barriz eztira alkarrekin batuko. Eztabe abertzaliak. «Berunezko ginbail»dunak alkartuko balitzakez be, Hindenburgen aurka ezin al ixango dabe.

32-III-16

IDAZTI BARRIJAK

«Aberri oyuak» deritxoe oraintsu argitaldu diran olerki batzubei. Zubimendi idazle jatorra dozu euren guraso. «El Pueblo Vasco» Donostian agertzen dan izparringijan sarri idatzi dau euzkeraz eta iganderoko euzkel-orri txukun bat bere zainpian darua.

Olerkari zalakorik ez genduban uste, baña azkenengua barik deduz dabillan olerkari bat dala, erakutsi dausku. Ordu onean betor geure euzkel-arlorra. Izkuntzak biar ixana badauko ta. Olerki txorta polita dozu, beti aberrijatzazko gayak azalduten dauzala. Orain arte, aberrijatzazko olerkari bakarrak, Enbeitatarrak ixan doguz. Gaurtik Zubimendi be emen daukogu. Olerkitxu gustijak atsegingarrijak dira, irakurteko errezak eta gai berezidunak. Euzkera samurra darabil eta aboko egingo yakoez gustijai. Agirretar Joseba Andoniren aurritza dakarre.

Aldun onek agertzen dauskunez, olerkari ta idazle jatorrak, aberriaren alde askoz be geyago egingo dabe, Araudijak baño. Mourlane Mitxelena idazle jatorrak onetzaz sarri idatzi dau Madrideko izparringi baten.

Zubimendiren olerkijak baña beste gai maitekor bat be agertzen dauskube. Liburutxu orregaz irebasten dana, Ugarrizaren aldezkua ixango da. Euzkotar gustijak ba biartubak dira olerki orreik erosten.

Olerki baten edo neurtitz baten, sarri oldozkun txukuna, aberriaren deya edo oyuba entzungo dozu. Sorozat askok artzen dauz olerkarijak, baña euren bete-biarra daukoe emen. Zubimendiren olerkijak berebixi-kuak dira geure barruko aberri-miña piztu ta indartuteko. Elertijak eta aberrijak ontzat artu dabez. Zorijonak ba idazle argi ta adizkide onari.

«Jesusen Biotzaren illa».

Emen yatorku beste idaztiño eder bat be. Jaungoiko-Zalaren idazti pillua azkenengo onegaz geitu dabe. Oar-Artetatar J. A. jaupari argi ta euzkeltzale benetakuak idatzi dau Josuren Bijotzatzazko idaztiño au.

Geure artian beti Josuren Bijotzaganerako maitasun andija ixan da. Orain arte be agertu dira onetariko idaztijak. Kardaberatz abaren gomuta ez ete daukozu argi?

Mendiburu abearen idazti ederra sarri irakurri ixan dogu, benetan uskurtza ta euzkera errikoyez josija dalako. «Jesusen Biotzaren debozioa» idazti onenetan be ona dozu. Azkue jaupari argi, jakintsu ta aintzagarrijak



be idatzi eban idaztiño eder bat. Egun oneitan bazterreratuta dagonarren, idaztiño arek bere onura onak egin euzan geure Euzkadi maitian.

Txukun txukuna dogu oraingo au be. Ara zer idazten dauskun one-tzaz Lekuonatar Imanol jaun goragarriak:

«Sermolaria degu orren egillea. Ezagun da. Itza errex dario nun naitik. Errex eta ugari. Izketarako errexatasun ordea, ez dio bat ere kalterik egin bear izan argitasunari. Argi darabil, oso bere esagaia. Eta egoki, oso egoki. Ez du idaztiak, bear ez dan gogorkeririk».

Eta esku artian bein artu ezkeruan, amaitu arte eztozu itxiko.

Oar-Arteta jaunaren itzaldijak entzun dauzanari, atsegingarri ixango yakoe. Izlari bikaña ta idazle jatorra agertu yaku jaupari auxe.

Tamalez abestitxu batzuk eztauz idazti-amayeran jarri. Obeto ixan-go zan ba euzkel-abestitxu batzukaz...

Eta amaitutekuan, Eleiz-idaztiñotan asko ikusten doguz, baña zegaitik geure jaupari agurgarriak ez ete dabez «mistica» eta «ascetica» gaztijak idazten? Otoyak ondo dira baña «Axular»-en antzeko idazti batzuk... Badira geure idazle artian jaupari asko orretarako gai diranak. Euzkereak oraingo au ta beste idazti asko sor ixango dautsoez jauparijai ausartzen badira gai onek erabilten. Zorijonak Oar-Arteta agurgarriari.

32-IV-8

GASTETXUBAK

Izlari barri batzuk agertu yakuz. Zarrak naiko eztira gaur egunean, abertzaletasunari yagokon zabalkundia egiteko. Gastetxubak asi yakuz euren aberrijaganako mattasuna toki gustijetan erain gurarik. Umetxu bat izketan ikustia, gauza atsegingarrija dogu. Baña umetxu orrek gixon sentzundunak baño obeto itz-egiten badau, orduban geure bijotzak poztuten dira. Orain urte batzuk, nork uste ixango eban emakumiak abertzaletasunean bilduko zirala? Gaur barriz eztira emakumiak eurek bakarrik azi ona zabalduten. Umiak biar dabez.

Begijetan oindikarren tolesgetasuna agertzen dabela, gastetxubak igoten dira mai baten ganera. Eta zelako berotasunez itz-dagije gero! Alde gustijetatik entzuten dira txaluak, baña mutikotxu orreik eztabe bildurrik nabaituten. Euren barruban aberri deyak entzuten dabez.

— Aberrija zer dalako uste dozu, gastetxu? bati itaundu neutson.

— Aberrija neure ustez amatxuren mattasuna lakoxia da. Mendi oneik ikusten dodazanian, neure barruban nabaituten dot negar-miña. Euzkeraz entzutian barriz odolak be taupadak egiten daustaz.

— Baña aberrija, izkuntza ta mendijak dirala uste dozu?

— Ez. Orrein gañetik teste gauza ederraguak dagoz. Geure antziña-kuak itxi euskubezan lagijak eta otturak. Eta batez be areik laga euskuben azkatasun leya, adoria.

— Ondo ulertuten dozu aberrija zer dan...

— Bai, neure barruban daruadaz asabaen illobijak eta euren gomuta. Aberrijaren alde bixitzea emotia, gauza andirik eztala argi ikusten dot.

Lotsatu nintzan gastetxu aren itzak entzutian. Nondik nora dakije umetxu oneik aberrijaganako daukagun bete-biarra? Zelan sartu yakoe bijotz erdijan mattasun eder ori?

Iñork ezin azalduko dau. Odolaren deyak dira-edo... Aberri gustijak, euren azkatasun-bidian duazen orduban, semerik argijenen begijetan argi egitten dabe. Eta umiak lakorik eztago. Euren bijotz txikijan eztago bekatxik, eztago ikus-eziñik, ezta be girin txarrik. Egija sartuten yakoe, leyarrak-ziar eguzkija sartzen dan legetxe. Eta bein egija ikusten daben ezkeru, umiak indar gustijagaz jositen yakuz. Berrogei urte igaro dauz abertzaletasunak oraingo alatz oneik ikusteko. Sabin geure Irakasle baka-rraren irakatsijak etziran alperrikuak ixan. Loran dagoz aberriko alde gus-tijak. Igalijak etxian doguz laster...



Eta lora onein artian, umiak. Josu Jaunak esaten eban sarri: Itxi umiai neugana datorzan. Eta Aberriak be bardin-antzo dirausku: Itxi egi-jozube neure kutunai erdu daitezane neure altzora. Neuk sutuko dodaz mattasunik ederren baten kolkuan.

Lan oni abertzaliak begoz! Umiak biar doguz. Dantzak, abestijak, ikusgarri diran jolasak atsegin yakoez umiai. Ezin jua geintikez eurekana, gogai sakonakaz-edo. Ezin ulertu ixaten da bez itz orreik. Baña aberrijaren ikurrin garbijak, eresijak eta abestijak entzutian, poztuten dira ta mattasuna sortuten yakoe barnian.

Gaur irakasle bijurtuten yakuz umiak. Izlari trebiak sortu dira euren barrutijan. Landaburutar Peli, Sota eta Mac-Mahondar Erramontxu eta abar. Zorijonekua da aberrija, olako semiak daukozan ordubetan.

Itxaropenik ederrena orreik doguz. Eurekan alatzik gurena jayo da. Bildur barik umiak lo egiten dabe aberri amaren ikurrinpien. Ez itzartu umetxu garbi orreik! Ames-dagije ta!. Nork ezautuko dauz ames orreik? Aberrijak gastetxuben barruban diñozan itzak, itzik gozoenak dira, estitsubenak.

32-IV-15

«KIRIKIÑO»

Mañarian iltegi apala datza. Iltegi orren barruban sarri otoi-egin dogu, ez Irakaslia illta gero, artian be bai. Orain urte asko dira. Udabarriko arratsalde eder bat zan. Gurdibillez jua nintzan eta antxe idoro neban «Kirikiño».

— Nor zattut gastetxu?

— Iñor ez. Euzkeraz ikasten iñardudan bat.

— Polito berba egiten dozu ba? Euzkeldun barri bat zara?

— Ez euzkeldun-barri ez. Txikitan euzkerea itz-egiña nozu, gero baña aztu yatan.

Eta euzkereatzaz itz-egiten jardun geban. Lenengoz eta azkenez ikusi neban gixon mattagarria. Neure bixitzan beste bat idoro dot aren antzekua. «Amilgain» eta «Kirikiño» euzkel-idazlien arteko mattagarrijanak ixan yataz, bata bixi da, bestia il zan. Bixi danari goralbenik egitia ez ei-da egoki, baña bua goralben au, ain aipagarri dan «Amilgain» onari.

EUZKADI izparringitik alde-egin ebanian «Kirikiño» argijak, taupada andija senti neban. Gixon on a aldendu baño egun bi edo iru len, idazten asi nintzan. Uartxu bat jarri eustan. Jarrai egixu, idazteko gogua daukozulako.

Orain barriz aren itz gozorik ez dot entzungo. Atsegin yatazan aren goralbenak ba!. Onetan gixonik onena zan. Idazle gustijentzat itz on bat eukon. Eta ixan be geure euzkel arloetan orixe beti gorde biar geunke. Alkar iraindu barik, bestiatatik ona esan beti-beti.

Orain euzkel-idazliak aren gomuta ain matte badabe, orrexeri sor yako. Oron bijotzak beraganatuten euzan.

Iñor uxatu barik, bereganatuten euzan eta orrela euzkeregananako amaikatxu idazle ekarri euzan. Euzkeraz berak baño obeto askok idatzi ixan dau, baita idazten dabe be, baña arek aña ontasun ta mattasun batek be eztau erakutsi.

Zigorragaz ezta la iñor be bigunduten ondo ekijan.

Kistar zintzua eta abertzale ona. Ezin atzindu dagiket aren aurpegi biribilla neure gomutatik, baten bakarrik ikusi nebanarren.

Urtero Bustintza zanaren illobija ikertatuteko itza egin neban eta urtero nator Mañariko ixiltasunera. Arkaitz andijen itzalpian datza. Lurbaltza ta loratxu batzuk baño ez tira ikusten.



Geure artian iñori etzako illobi dotorerik egin. Sabin Irakasliaren illobija be apala da. Itxas ertzian, Kirikiñorena barriz arkaitz ertzian. Gixonik gurenak bake ta ixiltasuna matte ixan dabe euren azken lua lo-egiteko.

Lo-egin! Baña lo ori zaindu dagijala Gurutza deunak bere babespian. Zerubak euri-ziar negar dagijan ordubetan ames-egin geure aberrijetzaz. Eta udabarril alayan lorak sortuten diranian mendi-magaletan eta itxasbarian uñak dantzan dagijen orduban, azur barruban senti aberrijaren mosu kutunena. ¡Lo-egin! Baña lo orrek itxartzera ederrena daukola, dakigun une argijan.

Iltegi apala ta txirua. Orrelan datzaz ondoen gixon gurenak. Arri landu ta gixantzekijkak artogatuten dabe iltegi gientza. Illobirik ederrena euzkoen bijotzetan datzala.

«Kirikiño» zanaren illobija geure barruban dago. Gomutarik argijena darabilgu barru barruban. Apaltasunak irebasi daun toki au sor dautsogu. Eta Mañariko atxetan axiak orru dagin orduban eta eguzkijkak irri-edo be eurijak arri ganian ots-egitian, gixon argi orren gomuta eukiko dogu. Eta bere oinkadaen jarralle ibilliko gara. Orixe bai benetan gomutarik onena. Arein urratzai ekin ... Sabinetzaz itz-egiten danian, orixe burura yatort. Sabinen bidietatik ibiltia, uste gorlbenak guzur ez, baña garrantzi andikuak eztira, Kistoren mattale danak, Kistoren bidietatik ibiltia, atsegiñen dau. Geuk be orixe bete biar dogu eginkixun oneitan.

Egun onetan barruban sartu biar dogun gogaya «Kirikiño» lako abertzale zintzo ta kistar on ixatia.

Euzkel-idazle asko ta asko etorriko dira gaur illobira otoi-egiten. Otoyak ondo dagoz, baña Bustintza zanak eztau biar geure otoi-egiten, zerubetan datzalako. Geuk zer ikasi barriz idoroko dogu illobi orretan. Bide-rik zuzenena auxe dogu ba gixonak aintzalduteko.

32-IV-17

FRANCE-ZIAR

Aldi onetan Europa-ziar egon-eziña nabattuten da. Komunistak bil-durra-bide dalako-edo, erriyak euren antziñako ixakerea osatu gura dabe. Basatijen eundija yatorkula, oldozlari gurenak azalduten dauskuben bitartian, laterriyak gogor egiten dabe.

Igandian Francen auteskundiak ixan ziran. Deuschet inguruban ixan diran jazokunen ostian Francen zer jazoko egon dira politika arazoetan buru diran gustijak.

Eztabaida askoren-ondoren, azalduko zan prantzitarrek zein aldeta-rra jausten ziran: edo Tardieu eta Marin gixon oneikaz eskuma aldera, edo Herriot eta Blumekin zozialistekana.

Lau buruzagi oneik dira egun onetan Franceko igikuniak agertuten dabezenak. Blumatarrak ittunpen barik alkartuta ixan dira auteskunde onettan, baña ezkertarren batza ezin osatu ixan dabe. Herriot jaunak azaldu eban etzebala zozialisten laguntasunik ontzat artuko, bein agintaritzara eltzen bazan. Baña igandeko auteskundietan ezta ezer be erabagi, Francen ba erdijak eta autarki bat geyago euki biar ixaten dira aldun ixateko. Datorren igandian barriz ixanen dira.

Orain arteko izparrak eztauskube argitasun andirik egitten, baña usmau geinke, eskumatar erkaltzaliak gorakada ederra egin dabela. Marin eta Tardieuren jarratzaliak gettuten dira. Aldun-alderdijak lengo antzean dagoz, baña Marin eta Tardieuren alderdi bijak batzen badira, beste eskumatar aldeko batzukin, orain arte izan dan aldun-batzarra ixango da aurrerantzian be.

Euneko ogetamar baño geyago geratu dira autarkirik emon bage, iñoiz baño zaletasun gitxijago nabattu ixan da ba auteskundietarako. Komunistak al-andijak egin dabez. Parisen eta Iparreko ikatz miatzetan, baña ezin aukeratu ixan dabe France dan buruzagi yakoen Cachin jauna. Komunisten buruba danarren zapalduba ixan da.

Itxas-gudarostian buruzagija ixan zan Andre Marty be oinperatuba ixan da. Komunistak aurrera atera dabe Dorioten alduntza. Iganderarte ba gauzak lengo legez dagoz, baña oraintxe azaldu geinke, zer jazoko dan. Tardieu garalle urtengo da, ta onekin batuko diran eskumako erkaldarrak nausi ixango.

Aldun batzarra onatxe eguan lenago:



Iraukitzalliak (conservador): 15
 Erritar-erkaltzale-batea: 131
 Erritarrak (katolikubak): 17
 Ezkertar-erkaltzaliak: 106
 Erkalzale-gorrijak: 5
 Franklin Boillon: 55
 Erkalzale-zozialistak: 47
 Sozialista-gorrijak (Herriot): 132
 Zozialistak (Blum): 101
 Paul-Fauretarrak: 3
 Komunistak (Cachin): 14

Alderdi onexek ziran aldun-batzarra osatuten ebenak. Eskumatarrak batuta egozan batez be Tardieu jaunaren agintaritzapian. Orain be bardin irango ete dabe? Zozialisten ala bera dua. Blum jaunaren gudarostiak toki gustijetan galtzen dabe euren indarra. Midi aldian dago oindikarren euren gaztelu nausija. Herriot jaunaren agintaritza ortxe da, baña Franceko ipar aldian katolikubak beti izan dira nausi.

Antziñako otturak eta lagijak matte dabezenak an dagoz, Midi-kuak apur bat nastubaguak diranarren. Auteskunde arazoetan alderdi bi oneik oso ezaunak dira. Loire ibattik onantzakuak, geyenak dira zozialistak eta beste aldekuak erkaltzaliak baña eskumatarrak. Auteskunde oneitan zozialistak galtzen badabe euren agintaritza, oso zapaldubak ixango dira beste laterrijetan be. Ganeraz agintaritzara igongo diranak, arazo garrantzitsubak astertu biar dabez. Guda-nausi ostian ezta ixan gaurko lako ixan garatza jauskerarik laterri orrek. Ganera Hitleren gurendeak arrizku andiak dakartsoz. Igandian jakingo dogu zer jazoten dan. Bitartian itxadon dagigun.

32-V-4

ZALAPARTAK

España zer dan, iñok eztaki, baña españatarrak zer diran, gitxijagok. Orrein ixakerea baxen bijurrik, ezta ludijon. Eundi-ziar, aginttari ixatiari emonak dira, ta beste bat euren buru ixaterik eztabe gura. Baña euren menpian daukoenak, azkatasun pitin bat eskatuten badau, españatarren zalapartak, amaigiak dira.

Catalandarra Araudija abindu eutsoen lenago. Nork uste ba araudi ori tautik esan barrk emongo yakoela? Aldunak beintzat, ontzat artu eben. Baña ipuñekuak legetxe oneik be egitten dabe. Zein dan ipuin ori?

Jauregira eldu ei-zan, bein, gixon baldar, ipingitsu ta zozolelo bat. Astua ikusi eban, jauregi onduan eta diño:

— Asto orri erakutsiko dautsot izketan, amar urte barru.

Au entzutian, ikeratu ziran an ziranak. Juan yakozan Jaunari, lelotzar aren itzak adirazoten. Jaunak be begi-bizkor entzun eban olako itza.

— Amar urtian asto bati, izketan erakutsiko dautsola? Orixe ezta gauza erraza ba. Ekarri egistazube gixon ori.

Otseñak beinguan dei-egin eutsen ba. «Geure ugazabeak ots dagitzu. Etorri zadixala, diño».

Jaunaren aurrian be, gixonkotiak lengo itzak barriz esan euzan. Jana-rija ta yantzija alogeratzat eskatu euzan. Besterik ez eban nai. Ittunbe au, amai-ostian asi zan astuagaz, geure aguria.

Egunak jua, egunak etorri, astuagaz sarri eguan geure au. Olako baten ittaundu eutson jauregiko otsein batek:

— Baña egija da gero, astuari izketan erakutsiko dautsozuna?

— Ez. Astuari ezin erakutsi legijoke.

— Ai ene bada ta! Ona zagoz orduban. Geure ugazabeak urkatuko zattu.

— Eztaust ardura andirik egitten orrek. Amar urte barru, non egongo garan, batek baki. Zeure abintzaetan luzarorako egin egixuz itzak eta ondo bixi ixango zara.

Amar eta ogei urte barru emongo dozuzan bezuzak, ludija lakuak bediz, etorkixunak eperdizgorako asko egitten dauz eta.

Orra ipuña. Amar urterako astuari izketan erakutsiko eutson arek. Bost egun barru ixan bazan etzan ausartuko, baña amar barru... España-tarrak be bardin egin date: Iñoiz etzirala etorriko Araudijak emon biarko



ziran egunak, uste eben. Orduban abintza andijak. Orain baña araudijak bakotxari emoteko egunak emen dira. Zer egongo?

Zelako zalapartak eta otsak! Laterrijaren batasuna, galduko ei-da, araudijen bitartez. Antziñako edestija barriz ikustekuak gara. Lenago autonomia colonial eskatuten eben, Cuba aldekuak be.

Españako jaurliak ez eutsoen ez emon gura ixan, laterrijaren batasun-aurka ei-ziralako. Gero gerokuak etorri yakoezan.

Gaur (autonomia regional), eskatuten dautsoe. Alperrik, begijak itxi-ta dagoz. Ordukua jazoko danetz nago.

Madridko izparringiak dozuz araudijaren aurka suba piztu dabienak. «El Imparcial» da gustijen artian gaiztoena. Neure ustez izparringi onek joko ona darabil. Etzan salduten garaurik, eta araudijen aurkako otsakaz, zer dan jakiteko be, batzuk erosten dabe.

Alderdi gustijetako gixonai ittaunduten dautsoe, euren eretxija araudijetaz. Gixon guren orreik, aurka egitten dabe. Baña «Heraldo de Madrid» deritxon izparringiak be ittaunketa bardiñak egin dauz eta lengo gixonak, erantzun aldatubak diñoez.

Gaztelarren agindu-naya baño ezta gauza onetan agertzen. Iñoren kontura bixi gura dabienak, ogija galduko dabelako azkuria eukiten da sarri. España ta kalabazea bardin yakoez askori, euren bixitza nasaya ezta-be galdu nai. Ixan be españatarra beti ixan da alperra, bestiaren kontura bixi ixan dana. Cervantes, Quevedo eta Villarroelek, idazle gustijak, agertzen dauskube gaztelarra, erriz-erri, amaikatxu zozokeriz, lanari ostikeka egitten. Araudijetzazko zalapartak azalduko doguz, jakingarri diralako.

32-V-7

ARAUDI-AITZI

Euzko-araudija, ordurik larrijetan sartuba dogu. Aurrera edo atzera egiteko bidian dabil. Aldundi-ixunak araudi orren zabalkundia euren lepo-gain artu dabe.

Egoki ta onaurki argitaldu dabena. Alderdi gustijai ots-eginiik, zabal-kundian lagun dattezan. Alderdijak eta udalak alkartuta zabalkunderik egokijena egin dagikelako egin-be.

Madariaga, Agirre eta Armentia jaunak ixentau dira zabalkunde-batzarrekuak dadixantzatik. Jaun orrein araudijatzazko adoria jakin daki-gunok, uste betian gagoz ekingo dabela zintzoro. Baña araudi-aitzi entzuten diran otsak?

Nabarran batez-be, «radical» deritxon alderdikuak araudijaren aitzia asi ira. Azarola jaunaren aitzia-itzak lenago entzunak doguz. Gogorkiro araudi-aitzi jokatuko zala, esan eban.

Aldi andirik ezta, Olazagutia uritxuban euzko-araudijaren aurka itzaldi batzuk egin zirala, Zergattik abelera, erabaki edo ausar au? Uskurtzale dalako? Baña ez-ete dira araudijaren aitzia iraukitzaliak (tradicionalistak) uskurtzale-barik uskurtza-ala dalako?

Alderdi bi oner zer ikusirik eztaukoela dirudi. Batzuk ezkertarrak ba-dira, bestiak urberinkatu-ontzijan sartuta dagozenak dira. Arazo oneri sakonera begiratu dagijogun. Bai-batzuk eta bai-bestiak Euzkadiren etsai dira. Arrotzakandik euren gorralbenak jaso ixan dabez, arrotzakandik janarija lortuko dabela uste dabe.

Erkijenganako mattasun geyegi erakusten dabe orain, lenago atzere-aurre ziranak. Uskurtzaliak galtzori andijak ikusten dabez araudijaren bidez, baña araudi-barik diran galtzorijak eztabez ikusten.

Sekulan geure eskubiden aldez eskakixunik egin eztabienak, gaur Fueruen egarriz dagoz. Eta gaxuak eztakije Fueruak osuan emongo ba-leuskigubez, oso azkiak ixango gintzazala.

Edestija ikasiko balebe, olakorik eleukie esango! Ezkertarrak baña, batez-be Nabarran euren erki ori azpiratuba ixango dalako bildurra darabille. Egija? Euzko-araudijaren bittartez, Euzkadi osatuten dogu, baña erki bakotxak, lenago laterri ixan zan lurralde bakotxak bere zeingijak daukoez.

Batez-be abertzaliak gara orretan zintzoenak. Ezin jasan geinkena dalako, euzko-erki bakotxak bere zeingijak galtzia. Abertzalien irakaski-



xunak orixe beti azaldu dabe. Ezkertarrak beste alde batera joten dabe. Araudijaren bittartez, geure erri onek batasuna lortuko dau. Orain arte ardura andija ixan dabe españatarrak euzko-errija bananduteko. «Las Vascongadas y Navarra» beti iñoen.

Garrantzi andija dauko geuretzat araudi orregaz euzko-erkijak. Orain arte banandubak, orregaz apurtxu bat alkartu dagikeguz.

Araudijaren aitziz jarriko ziranak, etsai asko eukiko ebezala, iñuan Beunza jaunak. Osuan eurek Catalandarren araudi-alde jokatu ziralako ezaldu eben. Orain atzera egingo dabe? Gazteizen nora jausi diran ezta-kigu. Araudijaren aurka egingo dabela, bestiak osterako araudi-alde. Argi-ta-garbi esan biarko dabe. Euzkuak ezin egon dattekez orrean itzai begira.

Azpeitian ixan zan batzarrean, gauza jakingarrija esan eban Chicharro eritxon gaztelar batek: «Fueruak emongo doguz, baña bakaldunak gura baleuz». Orre erriaren eskubidiak gixon baten eskubetan. Olakorik ezta esaten inditarrak berak be!

Alderdi bi dira, ba, araudi-aitzi. Bestiak osuan jokatu dabe aldeez? Ezin adirazi. Abertzaliak bai. Eta iñor aurka ixatekotan, geuk ixan biar geunke. Baña Salomon bakaldunari jazo yakona geuri be jazoten yaku. Emakume bi arein edestija bidezkoa da. Umia erdibitu biar zala adirazo ebanian, benetako ameak ezin jasan olakorik. Eztabaideak eta zalapartak oraintxe agertuko dira gai onetzaz. Eguneroko azalduko doguz gertaerak.

32-V-18

ARAUDIJETZAZ

Oxin onetan uraska asko dira. Bakerik ikusiko dugu? Bakotxak bere arrixuba jaurti gura dau ta. Uretan baña arriak zer egitten daben, ondo dakigu. Ureskak dira orainguan, baina txarraguan ixango lettike ur orri ganezka eragittia.

Gaurkuan bake apurtxu bat be egin da. Azaña jaunaren itzaldijak goguk baretu dauz. Etzan gauza erraza! Españatarrak zaratatsubak dira eurai yagokena zainduteko. Bestienak eztautsoe ardurarik emon. Orain-arte beintzat. Eta bere menpian zan erri batek, azkatasun pitin bat eskatutian, Cadizko gude-eresija jotzen eutson. Abertzaletasuna zer dan ezta-kije.

Baserritar batzuk egitten dabena, eurek be dakije. Gurasuak olantxe itxi eusten solo au, basetxe au, iñok eskurik ezpegi jarri bertan. Baña beste alde batera uzta obiak ixango zeunkez, obeto bixi-ixango zintzake, batek edo-batek esaten badautso, ezta ulertuten.

Berreun urte atzeratuta bixi dira españarrak eta atzeren duazanak, bestiak be eurekin eruan gura dabez. Baña atzian edo aurrian, gura daben tokijan buaz eurek. Euzkotarrak eztaukogu zetan eurekin bidez-bide jua biarrik.

Gurasuak emon eutsoen legetxe soluak irautia nai-dabe, ezta? euki begije, ba. Ezkara juango euzkotarrak euren lua artetatuten.

Baña españarrak zer diran, ipuin baten bidez azalduko dautzuben. Sarri ikusi doguz lur-ganian sartuta egur luziak. Egur orreik, koipiagaz labanduten dira ta puntera igoten daunari sari bat emoten yako. Olako egur luze bat eguan Bilbaoko enparantza baten. Mutiko gastiak pozik ebiltzan sari-billa. Bost ogerleko emoten eutsoezan lenengo igoten zanari.

Toki aretan euzkotarrak ziran gaste geyenak, baña españatarrak, prantzetar ta ingelndarrak be ba-ziran. Kai ospatsuba da Bilbao, ta alde gustijetako yentia ikusten dozuz.

Egur-punteragiño igon gura-eban gaste batek. Ederto asi zan, baña koipiak ezeutson itxi luzaruan. Jausten zan bera. Barriz igoten asi zanian, an ziran mutil batzuk parketatik tiraka asi yakozan. Berantza egitten eutson.

— Zegattik dagixube ori, ba? — ittaundu neutsoen.

— Ezin igon ixan-gara? bai? ta beste iñok igoterik be eztozu gura.

Mutil areik nonguak ziran ittaundutian, españarrak ziralako jakin neban. Batzuk Burgoskuak, bestiak Zamorakuak



Laster asi zan egur-goira igoteko asmoz, amasei urte inguruko gaste bat. Ule gorrijak eukozan. Ekin eta ekin ezin igon zan. Bere onduan ziran batzuk barre-egitten eutsoen. Ez berantzarik eta ez gorantzarik. Aren adizkidiak zirala zirudijen areik ez eutsen lagunduten. Españarrak beragitten asi yakozanian gogor urten ziran lagunaren alde.

Nonguak ziran ittaundutian, ingelandarrak zirala azaldu eusten. Bakez begiratuten eutsoen adizkidiari.

Geroxe asi tan irugarren bat. Apurka-apurka ebillan, baña gaitz-egitten yakon goraño eltzia. Onetan azpijan ziran batzuk gora jaso eben. Pozez indar-egin eutsen betik eta txaluak joten eutsezan.

— Nonguak dira gaste oreik? ittaundu neban.

— Oneik Franceko batzuk dira.

Eta arrittu nintzan arein alkartasuna ikustian. Euren lagunari gustijak indar-egin eutsen sarija lortuteko. Gorantza egin eutsen eta ez españarrak legez, berantza. Ezta Englandarrak legez zirkiñik egin-barik arreegin. Laterrijak be gaste onein antzekuak dira.

Neuk ezin dodana, eztozu egingo zeuk be, batzuk diño. Bestiak ez laguntzarik ez zoztorrik eztabe jarten. Azkenak gora igon gura daunari, gora eragitten dautse. Baña Españako semiak egur-gora igon gura-ixan ebanari egin eutsena, beste gauza gustijetan be egitten dabe.

«Etzara gora igongo. Neu bian nago ta zeu be ementxe lotuko zattut».

Araudi-arazueta jazo dana, auxe dogu. Batzuk eztabe ziñistuten olakorik, baña egijaren aurpegija auxe da. Gai asko daukogu bijarko be.

32-V-31

ARAUDIJETZAZ

Españarrak zelako gogua dauken, atzoko azalpenean ikusijak gara. Eurekoi edonun ixan dira. Baña oker-ibili dira gixarteko arazueta. Antziñako aldijak euren begijetan erabildden ixan dabez, gaurkuan bixibarrk.

Españarrai etxakoe abotik jausi, «Reyes Catolicos» eritxoan bakaldun bi arein aldija. Bakaldun bi areik España-batasuna egin ei-eben. Edes-tijak eztiño olakorik. Nabarra, laterri azkia zan Elixabete bakalemia il zanostian be.

Eta ezтира konturatu lutelestijak be batasun orren aurka dagilla. Españako lutelestija ezta bardiña. Europa gustijan diran goraberak, España-barruban ikusten doguz.

Eguraldian Apirkako beruak eta zero urdiña dira. Eta an batzen diran igalijak eta notin-arpegijak aldakuntza andijak daukoez galizitarren-gandik. Oneik barriz catalandarren antzik eztaukoe.

Castillaren antza ete-dauko Euzkadik? Alde batzutan mendijak eta oyan euritsubak, bestietan labak eta gari-alorrak. Lutelestijak edo jeografiak aldatuten dauzan lurraldiak, gizaneurketeak sakonkiruago aldatuten dauz.

Abenda bakotzak bere lorrataz agertzen dan arpegijan, odolana eta azurretan. Eliak ezтира bardiñak. Catalandarrek euren daukoe. Eta ele orretan elerti ederra loratu da. Guimera, Verdager, Maragall, Carner, Costa eta Llovera, Lopez Pico eta abar, ele orren zaindarijak dira.

Galiciara jo dagigun. Oneik be euren izkuntza daukoe. Pondal, Rosalia Castro, Cabanillas, Lamas, Carvajal eta abar ele orretan idazlari punterengo dira. Eta alde gustijetan entzuten dogu gaztelarren elia eztan izkuntza samur bat.

Euzkadi-ziar gabiltzazanian, ele bakana aurkittuten dogu. Noz-ete sortuba? Eztakigu.

España laterri oso bat, gustiz batuba dala diñuenai, Jaun Goikuak berak sortu ta irasi ebazan gauzak erakutsiko dautsoeguz. Españarren okerra auxe auxe ixan da.

Gixonak batu gura-ixan dabena, Urtzik ezebala batuterik gura, eztabe oldoztu. Onetan katolikutarrek izan yakuz txarrenak. Guzurra dirudi! Irasaliak egiña eztabe ontzat artu.



Bakaldunak ziran, España deritxoen laterri-peko aberrijen arerijo gorriak. Areik jausi dira, iraunkorrik eztagolako Goikua-ekik. Erkala etorri zan eta bestiak txarto egin ebena, eurek zuzenduteko asmo onak agertu dabez.

Laterri-pian diran aberriai Goikuak emon eutsoezan eskubidiak barrero emon biar-yakoezela, erkaldarrak itzakaz ezpa-da egiñakaz diño. Araudijen iturburuba auxe dogu. Aberri bakotxaren muetak zapaldu-barik goratu biar dira.

Gura dogun gustija orrein bitartez lortuko-ete? Ez, baña elbururako bide ona dogu. Gauzarik onena, ikaskintzako eskubidiak doguz. Onetzaz jardun biarko. Euzkadi gaurko egunetan aulduta dago. Urte asko igazi dira etsayak bere azpijan daukonetik.

Eta urte orrettan indartsu ekin dautsoe arerijo orreik geure muetak erailtari. Elia zapalduta daukogu; irakastoletan erderaz baño eztabe erakusten; ertzañak arrotzak doguz. Euzko-usain-barik, loreak zimelduten yakuz.

Egun baten ezin geinkez osatu urte askok egin dauzan zauri oneik. Aldija biar. Itxas-sakona juateko gauza gustijak gertaubarik dagon ixontzijenaren lokijak azkatuten ba-doguz, zer jasoko yake ontzi orri? Uñak eruangoa dabe euren altzuan eta arkatxetan birrinduko dabe.

Bakian itxi egijozube itxastarrak euren ontzija antolatu dagijen. Gero eztabe ekatxen bilddurrik ixango. Zaurijak osatuten diran artian zintzo ekin biar dogu, lotan egon-barik. Baña erdi-ilik dan bati ez egijozube urrunera juateko agindu.

Araudijak kerizpe gozua egingo dasku ibildaldid onetan. Neketuta gagoz, gudu gorrija dagigulako. Kerizpe orretan atsedendu gadixan apurtxu bat. Dabiltzanai atsegin yakoe olako atsedena.

Bide luze onetan gauzarik onena ba-dakit zein ixango litzaken: artu zugatza sustratik eta eurekin eruatia. Eguzkijaren bilddurrik ez geunke ixango. Baña zugatza atera ezin dogun ezkerro, abartxu batzun itzala eztagigun bastertu.

Gai onetzaz Azaña jaunak abintza andijak egin dauz. Ekingo dautsogu.

32-VI-1

ARAUDIJETZAZ

Eusko-Araudijatzazko zabalkundia egitten ibilli dabiltz. Gipuzkoaziar lan onurakorra dagije, ez alderdi batekuak, gustijak baño. Aldundi-ordezkuak be apurtxu bat sutarazi yakuz. Etzan gauza erraza orrek geureganatzia, baña erriaren adoriak bildu dauz.

Atzo Bilbaon agertu zan «Autonomia» deritxon asterokua. Erderaz ta euzkeraz idazlan berexi ta egokijak dakarz. Euzkadiko gixon garbal eta entzutetsubenak gai orretaz idazten dabe.

Naimenak idoro dabe, ba, elburu bakarra, oraingoz alkarrekin bidez-bide juateko. Oraingozkua baño ezta alderdijen ittunpena. Beste alderdi batzuk araudi orren gozotasunaz asetuko bailirake, geuri etxaku asetuten Euzkadiganako miña.

Abertzalian aberriagazko zaurija, ezta osakai mirmil bategaz sendatutekua, osakairik onenakaz baño. Azkatasun osuaren ordegeure erri-miña salduko dogu. Oraingoz baña Euzkadiko semiak araudi ori asegarritzat ei-daukoe. Euzkadiko semiak ez, Euzkal-Erriko semiak edo.

Oindiño eztaukogu geure errijuau biar dan mallan. Abertzaletasunak eztauz beratu alde askotan diran anditubak. Eta saldarrak kentzeko, elduta ixan-biar dau. Baña matxinoen egon biar geunkenok, apalen gagoz. Abertzale bati ardurarik eztautso Araudi orrek. Zergattik, ostera, osuan gagoz araudi-alde?

Benetan Euzkadi matte dogunok, bere aldezko eskubiderik pitin eta murrizena artuteko begi-argi gagoz.

Euzko-Araudijaren bitartez osertza zabalak begiratuten yakuz. Gaurkuan barruti txikerran gagozanarren, bijarkuan esi ori andijagotuko yaku. Eta espetxian dagon gaxuari, atsegin-bide yako, bere estuntzak zer-edo-zer lasatutia. Eskubak gogor lotuta daukozanian baño errazago apurtuko dauz estuntzak erdi-azke danian.

Ertzaintza geureganatuten dogu araudi-bidez. Nok eztuler orren bitartez, bijarkuan gauza arrigarriak egin geinkezana? Esku-utsak doguzala, ezkeinke ezer egin, utsagaz putza baño eztalako egitten. Baña egunari bere etorrerea itxaron dagijogun, ekarriko daulako beria. Gaur ezta-torrena bijar elduko yaku. Aberriak eztaukoe larririk...

Ertzaintzak garrantzi andija daukola, itxubak be ikusiko leukie. Baña iraskaltza geureganatzia, ezta auntzaren gaberdiko estula. Zugatza ta



umia, gastetan, esaera zarrak. Okerra zuzen lego, gastetan zuzenduba balego.

Umiak kendu dauskubez españarrak, euren eskubetan euki dabezelako ikastolak. Euzkerea ortixek garbitu, erail dabe. Ikastola bakotxa ostuten ixan dauskubienian, euzkerearen arresi bat lurperatuten ixan dabe.

Etxia lurrera datorrenian, tantayakaz-edo zuzenduten dogu. Batta arri barriak imiñi be. Ezin iraungo dau barriztau-barik.

Orainguan euzkerearen etxe edo jauregija lurra jota datza. Barrero iragi biarko dogu. Lanari gagozan. Baña lan ori alperrikua ikastoleak ezpadoguz geureganatuten.

Biarrena dogu orixe.

Araudi-bidez ikastoleak geure eskubetan dagoz. Edo-giltzak geureganatuten doguz. Ameari baña zirkin deragijo beste oldozkun batek. Semiak urrun juaten diranian, gudaltza egunetan, negarra ugari ixaten da.

Lagi-Zarraren jaube gintzazanian, olakorik ez, gero baño. Zenbat euzkotar eztira jausi atzerriko landaetan?

Beste askok txinditza onak emon dauz gudaltzatik semia azke-atara nairik. Zer esango ama batek bere eskubetan dagola oker orren zuzenbidia jakingo baleu. Pozik eleuke eskuratuko bide ori?

Araudi-aldez lan-dagijanak, semiak gudaltzatik azke aterateko lana dagi. Gudari juango dira gero be, baña eztira urtengo Euzkaditik. Geure aberri-mugak eztabez igaroko. Euzko-Araudijaren onureak elduten diran tokittik at, ezin urtengo dina.

Negar asko legortuten dira gauza onen izparra jakin-ostian. Gai onetzaz ittaun batzuk dagiz «Argia» asteroko txukun eta punterenguak. Galdera orreik amentxe dozuez bizkayeraz:

Araudi-barik, zelako ikastolak ixango leitikez Euzkadin? Araudi-barik nora dua geure euzkerea? Nora juango leitikez geure gastiak gudari? Nortzuk ixango leitikez agintari geure Aldundi ta Udaletxietan? Zelan aldeztu geure kistar-egiñak auzi etxietan? Araudi-barik zenbat eragospen eta zoztor eleizkixunak eta ibildeunak egitteko?

Geure errijaren bijotzeragiño sartuko leitikez irakasle-arrotzak. Eta geure lur-aldera etorriko leitikez gixonik gaiztoenak? Tamalgarrija ixango yaku Araudi ori geureganatu ezitia. Lepalmen andija dauko araudijaren aurka egitten daunak.

32-VI-5

ARAUDIJETZAZ

Askoren otsak iñoren gentza galdu ei-darua. Eta gogo batzuben gentza keskatu da-edo, ago-zabalen otsak-bide. Gaurkuan eztabe batzuk euren itzetan zentzun andirik jartzen.

Baña itzetan galgia jarri biarrean gagoz. Min-puntera yatorkuna esan ezkeru, baten ezeze birritan kalte-egingo dautsogu irugarren bati. Ganera, garrantzirik daukonan esaten dogunak, itz-labur ibili biar gara.

Entzute andija daukozu? Zeure itzak begoz astun, ez arin. Zeure itzal orrek bestien begijak estalduten dauzalako.

Beti geure adimenetan euki biar geunken arau zuzen au, gaurkuan derrigorrezkoa dogu. Araudijatzaz entzunikuak, itz oneik idaztera biartu nabe. Onak au azaldu daruasku, bestiak a. Gitxi, gauza baten jarrita dagoz.

Neure begijakaz ikusija dodana, izparringi baten; arrotzak ezpegija autarkirik emon araudi-aldez, euren galpida ixango yakelako. Orixe, guzurretan guzur biribila! Baña idatzi daunari ardurarik ez. Españatik etorri diranai etxake ezer jasoko Araudi jaren bidez. Erbesteko semiegazko artu-emonak ondo aldeztu dira, baña obeto euren bixitzak aldeztuta.

Araudija egin dabenak kistartasuna ezeze ludijon gaurkoetan nausi diran gogayak begi-aurrez euki dabez.

Euzko-semiantzat onik etorten ba-da araudijakaz, emen diran erbestetarrentzat be ixango da on ori. Argi irakurri dagikezuna dozu, araudijaren ataletan. Erbestetarrek laster eurekanatu dagikie euzko-ixatia. Biar leitiken baño lenago-edo. Amar urte baño eztauz biar arrotzak euzko-ixakerea lortuteko. Baña lagi-bidez arte bi naiko dauz euzkotar ixateko.

Baña epai-tokijetakuak ezin-ixan dattekez geure lurraldian, euzkerea jakin-ezik. Araudijak arresi gogorra jartzen ei-dautsoe. Baña araudija ondo irakurri daunak orrelakorik ezin esan. Araudijan euzkerea eskatuten dala? Baña euzkeraz itz-egitten dan errijetarako baño ez.

Zoritarrez toki gitxijegitten euzkerea nausi dogu. Beste errijetan eztabe biar euzkearerik. Baña araudijak onegaz, euzko-semian alde-dagi. Bertokuari orren bitartez atiak zabalduen yakoz. Euzkerea dagikenari bere errijan latari edo idazkari ixateko bidia zabalduen yako.

Uxela euzkerea jakin-biarrak esi gogorrak gustijai jarriko baleuskijoez! Urrek ondoen erakutsiko leuskigu, orain baño barreyagotubago dala geure elia. Araudijaren katiak eztabe iñor lotuko.



Bildur batek joten gauz. Orren bidez ate zabalegija ez-ete dautsoe-gun iriko arrotzai. Geuretzako onurak eta beste batzuk geyago lortuten dabezelako. Eztago iñundik, ba, kanpotarrenanako gorrotorik.

Burgostar bat idoro neban txaidez-ziar. Aldirik bai-da ezaututen dodana. Gai onetzaz izketan asi gintzala, asarre bixijan jarri zan Bilbaoko izparringi baten aurka. «Araudijaren ala ezin esan dagikegu ezerrtxu», ots-egitten eban. Arritu nintzan itz areik entzuterakuan. «Zegattik zagoz arau-dijaren alde orrelako adoriagaz?» «Gaur Araudi osua irakurri dot eta bera-tzaz oldoztu dot. Alde gustijetatik onurak baño eztodaz idoro. Uskurtza aldeztuteko beste biderik eztaukogu. Bakian bixi gura badogu, araudijagaz ondoen ixango gara. Naikorik dala uste dot katolikubak araudialde egi-tteko, irakastolak geure ardurapian eukitia. Baña politikia barruban sartu-ta daruenak eztabe olakorik oldoztuten. Euzkotarra enaz, baña aurrengo ibiliko naz araudijaren alde lan-eta-lan. Neuretzat eta neure semientzat gauza obarik eztot lortuko iñundik».

Arrotzak olako izketak egin daruez, baña euzkotar txarrak eztabe entzun gura tautik.

Agertuko baleuskigubez, araudijaren aurka benetako zegattijak, baña uskurtzaren etsaya dala baño eztiñauskubek. Orain ortik ezin date arririk jaurti. Nora jo eztakije. Geure ogasunen aurkakua ei-da. Eta onetzaz oldoztu biar dau katolikuba danak? Ogasunaen galkuntzarako balitz be, aldeztu biarko geunke geure ziñismenaren, aldezkua litzakelako.

Katoliku dirala dirauskuben izparringijak alde orretatik eleukie aurkarik egin biar, baña, El Debate, ABC, El Nervion, La Constancia eta abar uskurtzaren alde-barik beste zeozer billa dabiltz-edo.

Gaitz bi diranian, txikijenaren alde egin biar dogula, ondo dakigu. Araudija ezta gura geunken aratza, ezta nai dogun bidezkoa, baña Españako Lagijen onduan, deunak egiña dirudi. Lagi bijetarik bat euki biarran gagoz. Zeñegaz geratuko gara? Uskurtzaren aurka amorruez egi-tten daunagaz? Obe ez-ete yaku geure onegaz geratu?

Jaun-Goikuaren alde eztabe biar litzaken eran aldeztuten? Baña bes-tiak legez aurkarik eztagi. Atsipe biderik eztago emen egija baño. Boron-date onekuak ikusi dabe egi au. Eta borondate onekuai itz-egin gura-dau-tsoegu.

32-VI-7

ARAUDIJETZAZ

Araudijak adizkide asko idoroten dauz. Geyenak konturatu dina, bere bittartez onura andijak yatorkuzala ulertu dabe.

Baña arerijo batzuk, ez askorik, euzko-araudijaren alde jarri dira. Baña gaurko etsai oneik lagaten ete-dabez gaurtik, araudijaren bittartez lortuko doguzan onurak? Auxe ittanduko neuskijoe: Eusko-Araudija lor-tuten dogunian, aurrerakuntza gustijai atzia-emongu dautsoezube?

Ezetz erantzun. Baña euren antzekuak bagintzaz, amasarik artzen, be, ezkeunkijoe utziko. Neure ingi-artian daukodaz Euzkadin argittaldu-ten diran izparringijak, bijarko ondo etorriko yatazalako.

Oran amorrur bixijan dagozanak, araudijaren aurka, gero etorriko yakuz, katolikubak alkartu biarran dagozala-ta. Eta abertzaliok baño be nausikiruago itz-egingo dabe. Eurena entzun biarko dogu, Jaun-Goikuak bere ordeko jarri dauzalako ludijon.

Orrekin ekintzak, eztera bidezkuak, bijurrak baño. Euzko-Araudija aurrera badua, euren pozik ixango dira, gero buru-ixateko. Baña araudi orrek aurrera urten-barik kok-egitten badau-edo, bada-ezpadan geldi dagoz.

Eskubak garbittuten dabez... baña Pilatusek be orixe egin eban.

Baña gerokuak utzi dagiguzan, geure eskubetan eztagozanak dirala-ko. Orain zelan jokatu biar dogun, adiraldu dagigun. Emeretzigarren eun-dijan, laterrija zan gauza gustijen buru. Hegel, doistarrak bere aberriko buruzagijai atsegin-egitteko, jaungoikotu eban laterrija. Gustija yatorke errija laterrijaren bittartez. Deustch eta Italian ikasbide oneik ontzat artu ebezan.

Baña Europa-Gudu-ostian, barrero aberrijak konturatu ziran, laterri-arazueta ixakijak erakutsi dauskun lagi-bidez iragi-biar dirala laterrijak. Gudu arek erakutsi eban bakerik ezin zaindu dagikegula, erri-artian bene-tako lagijak ezpadira. Laterri aundijak baño obeto laterri-txikijak arteztu-ten dabez arazuak. Gixartekiko lagijak ontzat artzen dabez erri gustijen muetak eta ixakereak. Españako lagi-barririk be ludijan barreyatu dan erea ontzat artzen dabe.

Bakia nai dabenak, bake orren salneurrija zein dan jakin biar dabe. Beste bat zapalduten dogunian, bakia nai badogu, ezkagoz bide zuzenian. Azpijan danak zarata, ots-egingo dau indarrez. Ots orrek ixilduteko bide



bat baño eztaukogu. Edonok daki bide ori zein dan: azpijan dagonari azkatasuna emon.

Ele batek jasarpenak andijak jasan badauz. Beste izkuntza batek zirikadak eta laiduak entzuten ba-dauz, irakastoletatik at jaurtitten badabe, zelan eztau zarata egingo? Ele orrek erijotza matte ezpa-dau, al-daun eran ots-egingo dau.

Zelan lortuko dogu izkuntza orren bakia? Berari yagokozan eskubiak emon-ostian, artian ez.

Lagirik inun badago, lagi orreik euren arabak ontzat artzia gura-ixango dabe. Baña beste lagi batzuk etorten bayakoez azpiratu nairik-edo, orduban didar-egingo dabe.

Orixe da orain jazoten dana. Euzkotarren izkuntzeak, eliak, lagijak, otturak eta edestijak beste ele, izkuntza, lagi ta otturen jasarpenak sentitien dabez. Zauriz jositta dagozan ezkeru, ezin ixilik egon.

Gai onetzaz euzkotarrak baño geyago oldoztu biar leukie españarrak. Bakerik gura badabe, onetzaz begoz oldozlari. Euzkotarrak guraixan-arren ezin ixilik egon zauri baten mingotsa sentitien dabelako. Eurek ezin egon dattekez abo-ixilik, eliak eta lagijak didar-eragiten dautsoelako.

Baña españarrak bakia gura ei-dabe. Zuzendu begije, ba, emen egin daben okerra. Orduban bai, benetako bakia idoroko dabela. Pozik euren adizkide ixango gara, baño geuria artu-ostian.

Oldezkun oneik apurren bat sartu-edo dira españarren burubetan be. Eurek be euzko-araudijaren alde dagoz-eta. Abertzaletasunak ikusibazo dautso arazo au!

Gustien bakerako, araudi au gauza ona dogu.

32-VI-10

EUZKADIKO IPUÑAK URIRA

Soluak eztabe ogirik emoten, kardu ta zalgiaz baño. Txiliñai eragitten dautsoela, an-emenka, muruz-muru begi urdiñak daukezan beyak dabiltz. Bedar-punterik, inun idoroko, baño bedanak eztago.

Eguzkijak euzko igataya darabil latxin, lantxar ta zelayetan.

— Euririk ezpa-da, geuriak egin yon —emazte onari esan eutson senarrak. Baña euri tantarik be etzan eldu beste ila bijan eta gosiak jo ebazan baserriko atiak. Gosia zer dan ete dakixu? Azurotsa darabil beragaz ta begijak okertuta daukoz. Miralde-basetxera erdu, antxe dakuskezu gosia zer dan-eta.

Lau ume-kondo, yantzi zarrakaz, aragi loyak erdi-estaldurik, moltsuan datzaz. Batak ogija eskatuten daun-artian, bestiak mokoz zikindutako ogi-atalari zatija kenduten dautso. Anka-ganian egon-eziñik, noiz jausiko dabil katu baltza, lupetzez uliak eta narruko utsuniak agiri dauzala.

Katubak eztau aspaldijon senti sukaldeko jaki gozoen usañik.

Sutonduan egur bi, oztaz-ozta dagoz, gar apurtxu bat egitten daben-artian, lapiko zarrean egosten diran, gatzik ez urdairik-bako indabeak.

Orijorik eztabe ikusi etxe aretako azeak. Arean be ez! Emakume argalak ugatza damotso altzuan daukon umiari. Oyal-artian estalduta dago umetxuba, ta bere aurpegirik ezta ikusten. Baña legor dira bularrak eta ezin señaik titirik edan.

Beyai jatekuak-billa, goroztijak ekarten juana dabil attea. Mendi-ertzetan be legortiak iruntsi dauz orrijak eta bedarrak. Aberiak baño jan-barik ezin bixi.

— Amea, gose naz —negarrez dirautso ume batek.

— Gose, neure laztana, gose? —baña ameak eztauko zer emonik, gaxo ori!

Altzuan eukon seintxuba, luak artu dau ta siaska txirora darua. Eragin apurtxu bat eta lotan datza. Gero belaunbiko jausten da lurganian eta otoi-dagi emakume aratzak. «Goiko geure Attea, emon egiskuzu egunero ogija. Neuretzako eztautzut eskatuten, neure semientzako baño».

Mutiltxu zarrenak, amearen nekia ezaututen dau, ta gose danarren, ixilik egoteko bestiai eskatuten dautsoe. Ume arein abuak-barik, begijak jan-barik eguzala irudijan. Begi arein zorroztasuna!



Baña soluak elkor ta agor egozan. Urteroko sarija kobretan erduten dana, an agertu zan. Begi gogorrek eukoza. «Eztaukogu zegaz ordaindu», esan eutsen, baña txindiz bururaño zan arek, basetxetik at urten egijela esan eutsoen. «Ordainduten eztaunik, eztoz gura neure etxian».

Egun gitxi-barru etorri zan uriko gixon bat. Senarratzaz ittandu eban. Eta kortan aberiai janarija emoten eguan gixona, etorri zan atadira.

«Ementxe daukozuz epalliaren ingijok. Amar egun-barru etxe onetatik urten biar-zara. Ementxe ixenpetu edo pirmau egixu.» Eta baserritar gaxuak itzik be egin-barik ixenpetu eban. Zertarako zarata-egin? Alperrik ixango zan-eta?

Ildegira daroen txala aren antzean, begi-apalakaz egitten eban bes-tiak esaten eutsena. Gosiak eta nekiak kokolotu eban.

Egun gustijan negar-egin eban emaztiak. Umiak ixilik egozan zer-edo-zer jatozala igarri ebelako. Eta atteak ez eban bururik jaso. Atadijan, arki baten ganian jazarritta, ordubak-eta-ordubak igaro euzan. Gaba eldu zanian barrura sartu ziran eta negarrez agurtza deuna edo errosarijua errazau eban.

Baserri baten be errosarijo deuna errazau-barik eztira geratuten. Goxian esan eutson senarrak.

— Ene emazte ori, ez-ete dakixu? urijan gustijak irebasten eidabe ogirik asko. Ogittarako ezeze jantzitako be an irebasten aabe.

— Ume onek gose-barik ikustekotan, ludi onen azkenerarte be juango naz. Mendi-alde onek bere sabela legortuta daukon ezkeru guazan emetik

Etxian ziran ollo batzuk zeyan saldu ebezan okelarako. Oiak ezik, beste gauzak zetarako ebezan, ba? Urijan basetxeko tresnarik ezta biar-ta.

Kortia geratu zan abere-barik beyentzat jaurtittako azken bedarrak askan zirala. Marmareak euna non egin eukiko eban, batta gautxorijak be. Goxaldia lora ganetan ebillan intza ixuritten, txorijai lepuan taka-egin eta abijak utsik itxitteko. Sollube-onduan etzan zerurik ikusten, goxa zalako ta lañuak alderdi gustija estalduten ebazan.

Bitxabal-ziar sendi bat etorzan. Burdi-ganian oe bi, arasa bat eta umiak. Yantzi barrijakaz etorzan umiak eta pozik. Ganera goserik ez eukoen. Belate ganera eldu ziranian, azkenez begiratu eutsen euren erri-txubari. Senar-emaztiak oso ittun, umiak barreka. Ez eban ulertuten jazokun aren garrantzija.

Mungiako geltokira eldu ziranian, utsitu eban burdija ta oe ta tresnak sartu ebezan bultzijan. Goxegi eldu ziralako an egon ziran begira

ordu bi. Egun a lako ederrik ezta agiri iñoz ibarretan! Zeru garbijan odeirik etzan agiri.

Geldiro-geldiro bultzija eldu zan. Urira esniak saltzen datorzenak eta barazkijak dakarzenak bakarrik egozan geltokijan. Zaratak eta txilijuk ziran!

Orduerdi baño ezaban bultzijak an egin. Gero fu-fu-fu-fu urten zan geldiro. Urira etorzan sendikuak ittun. Zer idoroko eban? Iñor ezaban ezaututen, etxerik ezeukoen bixiteko. Senarrak bere eskubengan itxaropen osua eukon.

Bultzija uriratu zanian oleak erakusten eutsoezan euren ke-zulo luziak. Ibai-ertzan egozan landola andijak. Ikatza ta burnija agiri ziran. Ixantzi andijak be antxe egozan. Umiak senti eban poza! Baserrijan alakorik etzan ikusten-eta.

Gero txaide-ziar yentiak eta yentiak. Ara-ona arin ebiltzazan. Alkarri agurrik be ez eutsoen egitten. Onexek ikeratu ebazan umiak. Eta uri nau-siko geltokijan, Bilbaon nora jo ezekijela aurkittu ziran...

Baña lan-egin gura daunak idoroten dau biarra. Eta Bilbaon dago orain euzko-sendi bat. Alkarren ganian bixi dira yentiak etxietan batez-be langilliak. Txanikeriz beterik dagozan txaidietan emakume loyak baño ikusten eztiran ertzetan, bixi dira gaxuak.

Gixonak ondo irebasten dau. Goserik eztauko. Ola andi baten lana idoro eban. Basetxietaz ezta gomutetan askorik. Baña umiak geruago ta ittunagoz dagoz. Ogija jaten dabe, gura daben bestian, baña eztagoz pozik.

Emakumia be inun dabil. Etxako agiri lenagoko alattasuna. Mutillak eskolara duaz baña erderarik eztakije ta astotzat daukoez. Gustijak barre-dagije euren leptok. «Bobo» edonok esaten dautse. Espetxera juango baliran, ikastolara duaz.

Etxe aretan sartukeran baserriko ikastola politta gomutan yakoe. An gustija euzkerez itz-egitten eban. Zugatzak egozan ikastola-onduan eta udean sagarrak jaten ebezan. Adizkidetxu onak eukezan, orain oster bat bez.

Irakasliak be zigortauten dauz erderarik eztakijelako. Etxera duazanian negarrez sartzen dira.

Baña etxian eztago poztasunik. Ogija bai, baña zerurik be ezta ikusten. Tellatu-onduan dago euren bizitokija. Ez landarik eta ez zugatzik.

Areik ittun ikustian, arrea be ittun dabil, baña nekerik geyen egitten dautso seme txikijak. Altzuan umia ebalas sarri urtetan da eguraztuten, baña umiak eztau barrerik egitten. Gaizkin-antzeko gixonak dabiltz txai-



de-ziar. Eta umetxubak eztau poztasunik. Jostallubak diran leyetara eldu-ten diranian, barre-egitten dau, alai, an diran zalditxubak ikustian. Baserriko bixitzea-edo gomutara yatorko. Zaldijak eta aberiak poztuten dabe umia!

Eta or bixi dira, uri andijan, euzko-sendikuak. Zarrenak aiztu dabe euzkerea. Eztaukoe euzko-umien antzik be. Erderea baño eztabe egitten orain. Ogija jaten dabe, baño galdu dabez goguak. Uri orrek, ba, ogi-ordez goguak gura dauz.

Baña urira juango dira barriro be, baserrijan janaririk eztaukoen-artian. Olaetako kiak etxakoez atsegin, baño biar-ixanak dakarz ke-artera!

32-VI-11

EUZKO-ERRI JAKINTZA

Gai asko darabilguz geure idazlanetan eta gustijak egokijak dira euzkerek buruba jaso dagikentzat, baño geure lanak orraztuten alegindu gadixan. Idazliak uste dabe euren arazua erri-izpartxubetan esi daguala. Bildurrak joten dauz beste gai batzuk ikututeko.

Gaurkuan erakutsiko dautsegu zer egin dagikien. Geure euzko-erri-jetan gauza jakingarriak dira. Abestijak, esaereak, ipuñak, edestijak, basatxonuak, mendi-ixenak, baserri-ixenak eta abar. Gatxa-ete yatzube errittarren abestitxu bat EUZKADIra bidaldutia? Errijan entzuten diran bertzo batzuk batu ta ingitxu baten zuzendutia ezta neke andirik ba. Baña idazliak ezpegije aldatu ezertxu be. Entzuten diran legetxe, idatzi begijez.

Sari batzuk jarriko doguz iru illabete oneitan gauzarik onentxubak bidalduten dabezenantzat. Euzkerek aurrerakuntza andija artuko leuke euzkel-idazliak batuko balebez euren errijetako esaereak, abestijak eta abar.

Bedarrai zelan deritxoen, txorijai. Gai egokijak benetan! Bestiai ikasbidia erakusteko, ementxe jarriko dodaz Mungian bildu dodazan baserri gustijen ixenak. Gustijak ezpa dira be, geyenak ementxe daukodaz batuta. Itzorkun gayetan dabiltzanak idoroko dabez ixen polittak. Neure ingitxuban diran eran, ba, jarriko dodaz. Arlo onetzaz zelan lan-egin idatziko dogu.

MUNGIAKO BASETIXIAK

AUZOTEGIJA

MORGA

- Basetxia
- Gabatika
- Zubibarra
- Gordia-Auzokoa
- Gordia-Santurren
- Menika-Goikoetxea
- Zabal-Etxebarri
- Golzarri



LARRAURI

- Giñatitxaga
- Irabientxu
- Zumetzaga
- Etxebarri-Aurrekoa
- Erkoreka-Goikoa
- Sardoal-Etxe
- Anielena-Etxe
- Agirretxu
- Ametzaga
- Olalde
- Trobika-Olea
- Landa
- Tobar
- Urikoetxe-Goikoa
- Arestizarra
- Ibarrondo
- Ibaizabal-Errota
- Trobika-Etxe
- Madariaga
- Abio
- Barrena
- Errekalde
- Andirengoetxe
- Etxebarri-Aurrekoa

DERIO

- Zubibarria
- Legazua
- Lañe
- Daño-Beko
- Aresti
- Menika-Bekoetxe
- Anbeko-Etxebarri
- Zubiaur
- Goiko-Errota
- Ezkerritzaga-Bekoa
- Loaga-Torre
- Otxaran

- Montorre
- Aburto

EMERANDO

- Elorriaga-Goikoa
- Bidekuruzeta
- Zubitxueta
- Oruetxu
- Agirre
- Iturriaga
- Elorriaga
- Ereñozaga-Goikoa
- Beaskoetxea
- Ugarte-Goikoa
- Mendieta
- Eleizpuru
- Ugalde
- Bidekurtze
- Iturriko-Errota
- Zorrotxena
- Muruaga-Bekoa
- Oarre
- Erdizubi
- Martategi

Derio, Morga, Larruri eta abar Mungiako auzuak dira. Uri-auzuak deritxagube. Emen diran basetxiek Mungiakuak dira. Derio eta Morga erriak diran-arren. Erri gitxi dira Mungiak aña, uri-auzo daukonik. Bako-txaren onduan diran mendijak, zeintzuk diran be, azalduko dogu, gero iturriak, zubijak, basatxanuak eta abar. 32-VI-14



EUZKO-ERRI JAKINTZA

Atzoko arluari jarrai, gaur be Mungiako basetxien ixenak jarriko doguz. Euzkel-idazliak ikusten dabe lan nekeza eztala emen darabilgun au. Baña alperkerijak-edo atzera eragitten dautsoe. Erriko izpartxubak idaztia errazagua da ixan be-ta.

Euzkerek, barriz aurrerakuntza ederra egingo leuke lantxu onegaz. Eta zein ixen polittak idoroten diran basetxien ixenetan. Mendi-iturri-lan-daetan be berebixiko ixenak dagoz. Gai onetan zale-danak ezin daikez gustijak baña beraganatu. Ezer eztakigunok bilddu dagiguzan bestiak gero lan dagijen. Atzoko erraskadiari beste oneik josi dagijoguzan, ba.

MUNGIAKO BASETXIAK

AUZOTEGIJA

BILLELA

- Izagirre
- Torrontegi
- Landetza
- Billelatorre
- Olabarrieta
- Birle-Goikotxe (1)
- Bidera
- Etxebarrieta
- Labetxetxu
- Zugatzaga
- Errementariñe
- Zugazti
- Elortza
- Gondraondo
- Gondra
- Jauregi
- Ibarra
- Ibarzabal

BASOZABAL

- Goiri
- Aretzagane
- Enderika
- Anielena
- Artetxeta
- Madariaga
- Abadena
- Mariena
- Axena
- Ibarburu
- Atxeko-Etxe
- Urtiñe
- Artekoetxe
- Uriarte
- Aretxaga
- Oletxe

TROBIKA

- Agarre
- Zubieta
- Landaberde
- Sarria
- Makuaga
- Elordui
- Agarre-Goiti
- Larragan
- Santamarina
- Landeta
- Oruetatxu

MAUROLAZ

- Laukaritz
- Ansuena
- Mantulitz
- Maurola-Etxetxueta
- Zabalondo
- Txomin-Errandotxuena
- Maurolagoitia



- Zabal-Beko
- Artebakarra
- Maurola-Galayena

ATXURI (2)

- Etxezar
- Onaindi
- Goitia
- Jondegoyena
- Kortesena
- Legorburu
- Etxebarri
- Ormaetxe
- Estrata
- Aurrekoetxe
- Lopena
- Giberritzaga
- Matxuena
- Iturburu
- Intxausti
- Ayartza
- Bastiguren
- Bengoa
- Landetxo
- Garaizar

(1) Birle-Goikotxe deritxo Billela uri-auzuan dan basetxe eder bati. Neure sendikuak dira etxe orren ugazabak. Mungiaiko gustijok Birle esaten dautsegu erderaz Billela aspaldijon deritxoen tokijari. Orain Torre-Billela gustijak dei-egitten dautse Mungiaiko etxe ederren bati. Baña Billela-Torre basetxiak beste era au baño lenagoko antza dauko. Mungiaiko txaide zarrenari be Torre-Billela jarri eutsoen, baña, beste-ra obeto-edo.

(2) Atxuri au ezta Bilbaoko Atxuri gero. Uri-auzo au bultzijaren gel-toki-onduan asi ta Zabalondo deritxagun bide-ertzeragiño eltzen da. Ibar-txukuna. Bertoko lurra oso arritxuba da. Arraskalada arrija dago.

32-VI-15

EUZKO-ERRI JAKINTZA

Irugarren sail au, bestiak baxen jakingarrija dogu. Basetxe onein ixenak dirala-ta, beste batzuk be itzartu dina curen lantxubak egin-nairik. Erri-jakintzari yagokozan lantxubak artu doguz.

Ia, ba, gustijak ekitten dautsoen arlo oni

MUNGIAKO BASETXIAK

AUZOTEGIJA

FRUNIZ (1)

- Batiz-Erdikoa
- Etxetxikerra
- Aizpurua
- Errementarietxe
- Solobarrieta
- Endemaño-Andie
- Bekoerrota
- Lomorika
- Andiko-Beiti

ITURRIBALTZAGA

- Manubarrena
- Iturritzar
- Larreatxu
- Matiena
- Garayeta
- Legarda
- Urraga
- Egia
- Bartoena

ATEKA

- Mantzorriz



GAMITZ

- Bolintxu
- Laurika
- Burgozarre
- Gañuri
- Landabeko
- Amonuri
- Ugarte
- Elorrietatxu
- Elorrieta
- Kaperiaga-Andie
- Ziarreta-Atzekoa
- Amutzarri
- Asuburu

LLONA

- Atxutegi
- Astiena
- Ditzena
- Txarranda
- Laretxe
- Masustegi-Albarena
- Axpe
- Bolua

MARKAIDA

- Iturralde
- Andikoetxe
- Izkoa-Bekoa
- Barandika
- Kortazar
- Arro-Ondotxu
- Elexalde
- Izkoa-Goikoa
- Mendibil

MARUTXAGA

- Artamonitz
- Urbietta

- Portume-Goikoa
- Lergundiena
- Marutxaga
- Bengoetxe
- Errota-Barri
- Txatximietta
- Iketza
- Artadi

ELGEZABAL

- Etxatxu-Goikoa
- Errandoena
- Mentxaka
- Bide-Etxebarri
- Abaroeta
- Ametzaga-Beriaga
- Agirre-Mitxelena
- Landesena
- Astobieta
- Landako

Uarra, Fruniz edo Frunitz idazten dogu. Baña zer dikur erriixen onek? Au nondik nora sartu yako, Purunitz-ete? Edo Murunitz? Eztakit. Dakijanak gai onetzaz idatzi begi. Mungia-aldeko mendierrituri-ixenetan (e) «iz» edo «itz» azkitza idoroten dogu eurrez. Asi Urdulitzen eta Laukinitz, Lemonitz, Gorlitz, Gamitz, Frunitz eta abar aurkittuten doguz Gernikatik ziar. «Itz» onetzaz edo «iz» etzaz Garate jaun argijak idatzi eban orain alditxu. Gauza politta egin dagikie mendigoxaliak inguru ori aztertuten.

32-VI-16



EUZKO-ERRI JAKINTZA

Mungiako basetxien ixenak iru sail luzetan argitalldu doguz. Gaurko onegaz amattuten dira.

AUZOTEGIJA

ATELA

- Olatxu
- Urrutikoetxe
- Gasanda
- Atekena
- Olabitarte-Torroto
- Loaga-Torre

ARRABAL (1)

- Borda
- Mantxoeta
- Iturri-Barri
- Billabaso
- Amaga (2)

(1) Arrabal deritxon alderdi au, Mungiako bekal dian dago. Torre-Billela sendijaren jauregi-onduan. Baña euzkeraz Arnagaz deritxoe.

(2) Arnaga deritxo bide-ertzan datzan basetxe bateri. Nori ixen onek eztautso bururatuten, Bidasoaz andik dan Amaga etxia?

Edmund Rostand olerkari ta antzerkigille ospatsubak bere azken egunak Amagan igazi euzan. An sortu zan «Chantecler», L'Aiglon gero, ta azkenez Camboko bere Amagan il zan Euzkadiri eutson mattasuna olerki txukunetan agerturik. Euzko-illobijai zuzendu eutsoen olerkirik ederren bat .

Mungiako basetxe-ixenak asko dira. Batzuk aitzu yataz-edo. Alegin-duko naz okerrak zuzenduten. Osuan ona zenbat auzotegi diran erri onetan:

- Fruniz
- Iturribaltzaga
- Ateka
- Gamitz
- Llona

- Markaida
- Murutxaga
- Elgezabal
- Morga
- Larrauri
- Derio
- Emerando
- Billela
- Basozabal
- Trobika
- Maurolaz
- Atxuri
- Atela
- Arnagaz edo Arrabal

Uri-auzo oneik, onelaxe deritxegu, gaur ez tira osuan Mungiakuak, erri orretan ixan diran udal ganora-bakuak galdu dabezelako Derio, Fruniz, Morga eta Marutxaga aldeko basetxe batzuk banandu dira. Uri-auzo oneitan euzkera bardiña ez tarabilgu, aldakuntza polittak daukoz. Jakingarrija litzake ziatz aldakuntza gustijok batutia! Batzuk Deriotikuak Txori-Erriko euzkerearen oguzkerea darabille, Morgarrak Gernika eta Larrabetezuakoena. Emerando eta Larraurikuak, Bermeoko bitartekotasun txiki-txubak daukez. Marutxaga aldekuak Lemonitz eta Gaminitzko euzkera itxusijaren eragipenak.

Mungiako uri-auzuak zelan batu ziran erri onegaz jakitia, edestijari yagokona da baña ipuin txukunak entzuten dira batasun orreitzat. Basetxe-talde oneitan basatxono bat edo bi dira. Laukaritz eta Larraurin txadon ederrak.

Santiago de Compostela urira juaten ziran bidaztijak iru basatxono utzitten ei-ebezan euren bide-ertzetan. Sarri entzun dogu Francetik etorten tiran bidaztijak Mungiatik igaroten zirala, baña gai oretzaz ezer be ez tot idatzitta ikusi. Neure ibittaldijetan baña bidazti orreik utziten ebezan basatxonoen lorratza idoro dot-edo. Mariñe, Jagoba eta Martin deunai opaldutako basatxonuak ei-ziran. Iru deun oneik, ba, basatxono bat dauke. Elordui ganian, Laukaritzen eta Atxurin. Ete-zan toki orreitatik bidaztijan bidia?

Martin deunaren basatxonuan lapurrak ostenduten ei-ziran eurrez. Mungia, lapur gustijen abija, entzun dogu sarri, baña lapurtokija deun orren basatxonua zan.



Ementxe argittalduko dodaz basatxono gustijen ixenak. Tamalez Berreagatz-ganian basatxono eder bat izan zan, an dira arri batzuk, be, baña Zamudioko diran basetxe batzuk eta Laukaritzkuak alkarren aurka ekin eutsoen, basatxono orretzaz eta gaur eztago ezertxu be.

Txatximenteko basatxonua oso ezauna da. Orretzaz asko idatzi dabe Etxegarai, Vallado ta beste idazle batzuk. Gauza ederretan ederra dogu. Baña Atela aldeko basatxonua be txukuna ei-zan. Orain eztago toki aretan basatxonorik. Mungiara urak ekartian-edo lurreratu eben. Erriko idaztittegiija agiritokija erre ziran, bai? eta lan gogorra gauza andirik aurkitutia. Txadoneko idaztittegiija be erre zan. Irureun urtez-gorako gauzak baño ezin idoro geinkez. Torre-Billela etxeakuak irureun milla edo anei «maravedis», ertxadonari urtero emoten eutsoezala be ikusi dogu. Ganera egunero urrezko ontzi baten ardao zurija ekarten eben ertxadonera jauparriak jaupa esan egjientzat.

Atalka azalduko doguz izpartxu oneik. Gaurko naiko dira.

32-VI-17

J. SAROIHANDY

Olantxe idazten ixan dau bere abixena Saroyandi jaunak. Francekua zala esanen dabe gixon jakintsu au, Francen jayua zalako, baña odolez euzkotarra zan. Orain urte asko dira. Gernikan Euzko-Ikaskuntzaren batzarra egin zanian an ikusi geban. Txikija nintzan eta enintzan arduratu an ziran gixon ospetsubak ezaututen.

Baña oindikarren Saroihandy jaunaren aurpegiija zelakua zan begi-aurrian daukot. Ordutik R.I.E.V. aldizkingi ederran irakurten izan dodaz bere lanak. Laterazko adiralketan sartuba zan, baña geroxe euzko-adiralketan asi zan.

Pirineo aldian diran latera-seme diran izkuntzatza lan ederrak egiña da. Francen ixan diran gixon ospetsubenatariko bat zan. Bere barririk eztozu jakin, baña «Courrier de Bayona»n izpar baltzau irakurri dogu. H. Herelle euzkeltzale jakintsubak idatzi dau Saroihandi jaunatzaz. Gibeletik gexorik eguan aspaldiz ta Parisko erittegi baten il zan Bagila-24gn.

Gernikan ixan zanian Oihenart edo Oyentart jaunak elitiztjatza eukoza gogayatzaz jardun zan. Gero euzko-aditzaatzazko lar sakonak egin ebazan Iberiako itzorkunetan irozota.

Menendez Pidal jaunaren omenez egin ziran idatzi andi ta ederretan be irakurri geinke Saroihandy jaunaren lan bat. Orreaga edo Roncesvallesko aseliatza sakonkiro ekin eutson.

Oindiño eztau askok ikutu asele ori Saroihandy jaunak baxen argi ta garbi. College de Francen bere ordejarri-eragin eutson Morel Fatio jaun aipagarriak.

Europako izkuntzazko irakasle artu ebenian College orretan, euzke-rea artu eban bere arlotzat. Bost urtetan ekin eutson gai oni. Arrigarrija ludiko ikastetxerik guren baten euzkerezta jarduntia.

Pastoraletza be idatzi eban. Onetan Herelle ixan da gixonik ospatsubena, baña «Pasion» antzeztu zala amaseigarren eundijan Lesakako errija Saroihandy jaunak ontzat emon eban. Onetzaz Urkixo jaunak idatzi dau arrezkero.

Euzko-errija matte eban gixon onek meresi dau geure oroimena. Gixon apala ta jakintsuba zan eta latera izkuntzak goralduten ekin eutsonak, euzkerea goralduten ekin eban gero.

Gure Herrian be argittaldu ixan dira iñoz bere lanak. Geure oroimenean bego Saroyandi jaunaren oroimena.



Parisen asko egin eban euzkerea goralduten eta bost urtetan College de Franceko aretuan gai onetzaz ekin ebanak, benetan bere antziñakuen izkuntza matte ebala erakutsi eban.

32-VII-3

«JOSUTXU»

Emen daukot idaztiño barri bat. Umientzako otoi-idaztiñua. Eta zelako otoi-idaztiño ederra! Neure agorako ezta olakorik argittaldu Euzkadin. Euzkera erraz ta garbijan Zabala-Arara abeak jarri dausku, Catalñeraz Ribera abeak idatzi ebana.

Arin erderara be itzuli eben, punterengua dalako. Mamiz osotuba da benetan, etxako uts bat idoroten. Otoyak gura dozuz? Ara zelako otoyak daukozan; Josu, eredu, Miren, eredu, Josuk umiai, Mirenek umiai, goxeko-gabeko otoyak, Autortzeko biar diranak, Jaunartzian esaten doguzan otoyak. Eta jaupea entzuteko eztozu era obarik aurkittuko idaztiño onetan baño.

Irakaskixunak dakarz beste alde baten. Azkenez abestijak, Josu-Bijotzari, Miren deunari, Iñaki deunaren ereserkija, Sabinan izkijaz. «Angelis» jaupea be bai.

Baña mamiz ondo orniduta ba-dago, azalez be eztago txarto. Ezta erdi be! Irudi polittak daukoz benetan. Otoi gustijak daukoe euren irudixuba onduan. Umiak olakoxe irudijak gura-ixaten dabez.

Bilbaon argittaldu dabe idaztiño au, Euzkeltzale-Bazkuneko jaunak. Erraztitar Joseba Mirena ixan dogu irarkolean zintzo-zintzo ibilli dana, okerrak zuzendu ta izki-dotoriak aukeratu dauzana.

Umien bijotzak Jaun-Goikuagana eruateko bide asko dira. Baña biderik onena eurai atsegin yakoen bidea. Ortik eruan biar dira umiak. Eta ondo dakigu umiak pozik eskuratuten daula irudi ta idantzezkidun gauzea.

Edozelako idaztiñuak-barik, idaztiño dotoriak emon biar yakoez. Emen dozu egilliak diñuana.

«Umiak. Zubei, Josutxuk matte-matte zauzan umioi, opaltzen dauzuben idaztiño au. Artu, ta bertako ikaskixunak aditaldu egikezubez.

Idaztiño onetan irakasten yatzuben gustija betetzen ba-daukezube, orain kistar onak ixango zarae ta gero zoruntzubak beti donokijan.

Josuk argiztu ta jabon zagikezala, ta idazti onen bidez zuben bijotzetan azi ona erre ta garatu daikela opa dautzube EGILIAK».

Asmo ederra dauko, egiz. Olako idaztiñuak idazten diranian elburuba ezta galdu-biar.

Geure batzokijetan, eleiz-gixonak eta sariketa gustijetan beste saririk etxakoe umiak emon biar idaztiño au dan-artian. Emen zerurako bidia ikasiko dabe. Sarri esan daruago euzko-umiai iñok eztautsela zeruko biderik



erakutsi nai, baña orainguan jaun onak eta argijak ixan dira umiakana jatsi diranak.

Euzko-Idazkaltza-Burubari zor-yako idaztiño au. Ez aiztu. «Josutxu» ixen politta, ixen mattekorra.

— Baña karuba-ete ixango da? —ittaunduko dozube.

Karuba danik ezin esan duban be gauza obarik ezin artuko zeinkae-lako. Laurleko bi ordainduten ba-dozuz or juatzu idaztiño dotore au. Laurleko bi! Olako alatzak abertzaliak egitten dabez. Txindija nondik ataraten daben eztakit.

Euzko-ume bat, abertzalien seme bat ikusten ba-dot ertxadonan «Josutxu» barik entzutekuak entzungo dauz bere atteak. Orain eztago akuakulurik: euzkeraz eztago otoi-idaztiñorik-eta. Bai dago iñozko ede-rrena.

Euzkera-zalla? Burutik atera dozu ori. Zabala-Arana abearen euzke-rea edonok ulertu dagikena da. Eta zelako euzkera samurra!

Au irakurri-ordukoxe «Josutxu» eskatuko dozu. Beste saririk eztot gura, zeben umientzat onena dalako.

32-VI-17

BETIKO

Itxasora jaun gintzazan, egun osua ondartzan pasau-nairik. Emazte-gaitzat andereño liraña neukon, Bilbaoko saloki-etxe baten bere ogibidia eukona. Andereño orrek ondo irebazten eban.

Ondartzan jan geban, igeri gintzazan eta egun alaya igazi. Iluntzija zer dan itxas-onduan-ete dakixu? Eguzkija odei-aretan agiri da, urrez zeruba margoztuten daula. Uñak dantzán dabiltz eta ontziñuak ikotika, tanbolin-ostean gastetxubak ibiltan diran legetxe.

Liluraz gengoan. Emazte-gayak itz samurrak esaten eustazan eta neure begijak itxitta eguna, iñoz etzala igarokuan nintzan. Axe ozkirrija zan andereñuaren ulietan jolastuten.

— Oraintxe zattut benetan matte —esan eustan—. Zoruntsubak ixango gara bijok-bijotara. Iñok eztausku kenduko geure bixitza matteko-rra.

— Bai olantxe da ixan be. Zeurekin beti-beti bixiko naz pozik. Eztot beinguan idoroko zeu lako bat. Ona zara ta mattekorra.

— Ai, baña bildur naz une oneik, une baño ixaten eztiralako.

Olantxe gengoan eta gaba eldu zan. Gaba ixaten da mattate askoren etsaya. Mendi-goyetan lañuak ikusten ziran eta itxasua baltz eguan. Arin jaso ta geltokira zuzendu gintzazan: Baña a zan zoritxarra! Bultzi edo trenak iges-egin euskun!

— Eta orain zelan juango naz Bilbaora? —andereñuak ittaundu eustan negarreka—. Bijar goxian dendan egon biar naz goxetik eta uri one-tan gagozala ezin juan. Zeugattik jaurtiko nabe dendatik.

Itz oneik gogortsu esan eustazan. Mattasun-itzak baño gogorrago!

— Neuk eztakit zer egin, ba —erantzun neutsan—. Gurdibillik igaroten dan ikusi dagigun. Bate-edo-batek eruango gauz.

Bide-ertzan geratu gintzazan, gurdibillik igaroten zan ikusteko. Laster bat eldu zan, baña geure kiñubak ikustian, lapurrak gintzala-edo-ta arin aldendu zan.

Orixe beste iruk be egin euskuben. Etzan gauza onik. Erritxu aretan etzan ostera taxi edo koplarik.

Baña neurekin zan andereñua buru-argikua zan eta esan eustan: Estaldu zadi, zeu ikustian lapurrak garala uste dabe geyenak-eta. Neu egongo naz bitxabalan eta lotubazoko dodaz gurdibillak.



Esan orduko bide-ertzan estaldu nintzan. «Potpot oska eldu zan gurdibil bat. Neure emazte-gayaren didarra entzutian geldittu zan.

Ixilika-mixilka itz-egin eben luzaro ta gero andereñuak ots-egin eustan:

— Zu, atera zadi ortik

Urten nintzan neure estaltokittik.

— Ara onexek eruango nau Bilbora, baña neutzako baño tokirik eztauko. Zeu emen geratu zadi.

Eztakit zelan entzun neban aren itza. Gaba otza zan, an etzan etxerik, ez ezer. Gero neure eskuba estutu eban eta gurdibilla eroyanaren onduan, oso onduan jezarri zan.

«Potpot» asi zan gurdibilla ta neure otsak entzun barik Bilbaoratu ziran. Urrunan ikusi neban neure ezkon-gabak eskubaz sorbaldatik pasau eutsola mutil ari.

Ukertuta-ete ziran?

Gau arttan marranta andijena atrapau neban. Eta geyagotan andereño a ezta neurekin ondartzara etorri. Zer jazo zan? Batek ba-daki! Emakumien artian gauza ikeragarriak jazoten dira-ta!

Orain bakian nago. Bakarrik juaten naz ondartzara ta gabak enau atrapetan ameslari. Bultzijak be eztaust igasik egin!

32-VII-19

OTURUNTZA...

Doikol eta bere emaztia ondo konponduten ziran. Joskillia zan emakumea ta lan berezizak egitten euzan. Baña Doikol alperra zalako, etziran etxian lar zabalegi bixi.

Asarratuten ziran sarri, baña Doikolan itz-labanak, laster kenduten eutsoen bere asarria emaztiari. Olako baten geure gixonak iges-egin eban bost-sei egunerako.

Batek ba-daki nondik-nora ibilli zan. Emaztiari izpar asko eldu yakozan, au, ori ta bestia senarraren aurka. Eztakit nungo urijan ikusi ebela neska lirañakin. Igeretxe baten dantzaketan be ibilli zala.

Amorruz eguan bere emaztia, alako gixon ganora-bakua eukolako. Baña benetan matte eban. Gastetxubak zirala alkar ezautu eben, bai?, eta ordutik beti ixan ziran alkarren adizkide.

Tranpa asko ekijan gixonak, lan-egitten ezpa-ekijan be. Laster asmauten euzan berba-josizak eta bere emaztia geratuten zan naro-naro.

Baña orainguan eneutson azketsiko. Ezta urrik be. Sei egunian etxetik kanpora juan eta edonorgaz ibilli. Negar-egitten eban emakumiak bere gixonaren ganorabakokerijatzaz oldoztutian. Orainguan eztautsot parkatuko, iñuan, baña adizkidiak ba-ekijen azketsiko eutsola.

Onetan idazki bat artu eban eta eguneko izparringajak be eldu yakezan. Izparringijetan irakurri eban auxe: Trebetztar Doikol, sendiko goraberak bide ibaira juan eta bertan itto da.

Konarta-barik jausi eban emakumia, bere gixonaren egitte-txarra jakitian. Bere buruba-itto dau, negarka iñuan. Ai ene bada, neure senar kuttuna zer egin dautzut neuk, ba, ori egitteko? Lotseak eragin dautso. Sei egun etxetik at ein-arren zer ardura eustan, ba? Eztot neure bixitzan alako senarrik eukiko.

Emaztiaren negarrak etziran txikerrak ixan. Egun bi egin euzan negarrez ta etxe barruban sartu.

Beriala asi ziran ibai gustijetan itto zanaren gorpuba billa, baña ezin idoro ixan eben. Itxasora-edo eruango eban urak. Idazkizak Doikolak berak argi esaten eutsen, lotsaz gorrittuta, alako emazte ona utzi ebalako, bixitzean egon eziñik, bere buruba ittoten ebala.

Idazkia eun bidar irakurri eban emaztiak. Beti itz bardiñak: zeugattik ibaira jaurtiko dot buruba. Eztautsot neure burubari parkatu zeu olan utzi-ixatia.



Iñundik-iñora etzan agiri gorphuba ta erabaki eben il-eleizkixunak egittia. Eta egin be ederrenak egin eutsoezan. Ara eldu ziran albo-errijetako senidiak, adizkidiak eta abar.

Il-eleizkixunak amattu-ostian, bazkari ederra jateko juan ziran Doikol zanaren alargunaren etxera. Ottura au toki askotan dago. Bazkari galanta prest-euki eutsen gustijai alargunak.

Asi ziran berrogei inguru mayan jarritta. Eta janak eta edanak penak edo nekiak kenduten dauz eta azkenian barre be egiñen eben.

— Bai, zeure senar a etzan makala. Alper galanta. Broma onak egi-tten eutzuzan.

— Bai amaikatxu broma egin eustazan, baña azkenengo onek eztautso ondo urten. Gauza, enaz beretzaz aitzuko beinguan, negarka iñuan emaztiak.

Eta mayan ziran gustijak ildakuaren alde zer-edozer esaten eben. Gustijak lenengo itza; Ona zan, argija zan, baña gero beriala akatsak topauten eutsoezan.

Bazkari-erdijan ziranian atian ots-egin eben. Neskamiak zabaldu eban eta orra-or nun agertzen dan Doikol, arraña baño bixijago. Egun-on, esan ostian, garratza egin eban:

— Neure paltan bazkari galantak egitten dozubez, ezta?

Ikeraz gustijak asi ziran eta batek erantzun eutson: Itto zarala izpa-rringijak eztabe ekarri ala? Eta zeuk idazkiz eztautsozu idatzi orixe?

— Eta-berak erantzun eutson—, neure emaztiari broma bat ezin emon negikijo ala?

Emaztiak, parkatu ei-eutson azkenengo au be. Besteren bat egingo dau oindikarren.

32-VII-24

OLERKARIJAK, IKASLIAK

Egun beratan batu dira, Ernanin eta Bergaran, geure Olerkarijak eta Ikasliak. Jai onek garrantzi andija daukoe. Gastiak, euren begijetako alattasunaz, batzar ederra egin dabe, euren ikaskixunetan euzko-errijaganako mattasuna erabilli nai dabela erakusteko.

Orain urte batzuk euzko-ikasliak etziran gomutetan euren errijatzaz. Aberrijatzaz eztogu idazten, euren errijatzaz baño. Geyenak atzerriko arazuetan-ziar sartuten ziran.

Amaikatxu idazti, olerlo, lan-eder egin dabez euzko-ikasliak, iñoren-tzat, eurek erri bat ezipaleukien.

Baña orain, bide-okerrak itzi-ostian, abendeakiko arazuai dagoz. Euren ikaste gustijetan erabilli nai dabe errijaganako mattasuna. Ezin jakin dagikegu euzko-errija argija dan edo ez, jakintzabidietan dabiltzanak agertzen eztaben artian.

Baserriko semiak ezin dagike erakutsi bere abendearen gurentasuna. Baña ikastetxietan ibilli danak, idaztijetan begijak neketu dauzanak, onek bai erakutsi dagike noragiñokua dan geure errijonen edertasuna.

Eta azkura onek jo dauz, bijotza ikutu dautsoe. Orain Euzko-Ikasle-Batza eratu dabe ta elburu bakarra eztabe galtzen. «Eurek euzko-semiak dirala ta bete-biarra daukoela».

Igandeko batzarrak auxe darakus. Eztakigu zenbat notin batu zan, baña ardurarik bere ez. Azaleko gauzai begira ezkagozanok, ara ixan zan ixatiari, goguari begira gagoz.

Ikaslien lenengo batzarran, bide baten lorratza ikusi dogu. Ezta ardurarik asko edo gitxi batu, ikaslien barruban ikusten dan jakin-miñak poztuten gauz.

Egun beratan be, batu dira Ernanin euzko-olerkarijak. Olerkari-ixena entzun ordukoxe, barre-egitten dabe geyenak. Lotsatuten gara ixen ori entzun-ezkero. Baña geure olerkarijak aurrera duaz. Irugarrenez batzar zoragarri ori egin da.

Lenengo ta bigarren batzarretan saritubak ixan diranak, idaztiño bana argittaldu dabez. Aurten sarituba ixan danak beste orren beste egingo daula uste dogu.

Ganera «EUSKALT'ZALEAK» urtero olerki idaztiño bat argittaldu daroe. Orain Iturriagaren ipuñak. Gaur euzko-semiak begirakunez begiraten dautsoe olerkarijai. Eurek dira izkuntzearen seme-kutunak.



Olerkarijak abeslari ta ikasliak euzko-bidiak-barna ibildeko asmoz. Egun ederra euzkotarrentzat. Bijarko olerkarijak Bergaran ziran. Ortik agertuko yakuz geure elian edertasuna azalduko dauzkubenak. Beste late-rrijetako elertijak jakin-ostian, geurera joko dina.

Benetako Pizkundia oraintxe sortzen asi yakula, uste dot. Gastian buru-bijotzetan olerkijak egaizka, gogai gurenak.

An-emen agertzen izan dira orain arte idazliak. Berez erneten ixan dira. Baña aurten ziar eurrez urtengo dira ikastetxietatik. Bijotzean gogai bat sortuten danian, gogai orren jarralle ibilli biar. Ezin aldendu ixaten gara.

Jakintza-zaliak eta erriko semiak, ikastetxeak eta basetxeak, gus-tiak alkartuten dira. Laterri baten garca sortuten yakula, dirudi.

Gauza bakarra biarren dogu: orain arte elia alboratuten ixan date geyenak. Iñor etzan konturatuten geure otturak zer balijo eben. Gitxi ziran euzko-edestija aintzakotzat artzen ebianak. Baña gaur euzko-zale barik etsai edo arerijo danari begi-tzarrez begiratzen yako.

Zer jazo ete-dan? Bittartian gogai bat sortu dala. Abertzaletasunak bere inddarra senti-eragin dautsoe gustijai, ta len lotsatuten ziranak, gaur dedutzat artzen dabe.

Ikasliak geureganatu ba-Dira, olerkarijak agertzen ba-Dira, idazliak eurrez ba-doguz, abertzaletasunari zor yako. Beste batzuk be, egija esan biarko, lan asko egin dabe, baña bestiak egin dabenak eztautso kentzen edertasunik ez garrantzirik abertzaletasunak egin daunari. Orixe ixan da euzko-errijaren igitzalia, besterik iñor ez.

32-VIII-9

«EUSKO-OLERKIAK»

Emen dira igazko olerki-sariketea aintzakotzat artu ziran olerkijak. Idaztiño txukun-egin dabe. «Aitzol» jaunak aurritza jarri dautsoe, olerka-ri bakotxaren irebazijak goraldurik.

«Lizarditar Jabier» ixan zan sarittuba. Barniz irakurri doguz bere «Unte-giroak ene begian». Eta lenago sarija berari emon bageuntson, barriz be emongo geunskijo. Jakakortajarena jaunarenak onak dina, «Lizar-di»ren olerkijen onduan jartekuak. Ixan be, bi onein artian zan sarija.

Epai-maiko ixan nintzan. «Orixe», Mourlane Mitxelena eta ni gin-tzan. Bestieren abua jakin-barik, bakotxak bere epaya emon geban. Neure ustez onenak ziran «Lizardi»renak eta Jakakortajarenak. Baña lenengo mallan zan «Lizardi»nena. Au uste ixan eban Mourlane Mitxelena jaunak be. «Orixe»k ostera Jakakortajarenanari bere bayetza egin eutson.

Beste olerkari batzuk asarre ixateko ete-da geure epaya? Eztot este. Jauregi jaunarenak ederrak dira, baña «romantico» edo geyegi. Tapi-a-Perurena be olerkari ospatsuba dogu. Sarri orri onettan esan dot geure egunetako olerkarijetan punterengo bat dogula Tapia jauna. Neurekiko Musset jaunaren «Orrilla-gaba»ren antz larregi dau bere olerkijak.

Bi onein antzekua dogu Agirretar Toma jauna be. Gogai txukunak dauz, baña itzetan yakuako lar. Neurrira ekarri biar dau joritasuna. Olerkijetan laburtasuna atsegiñen. Lamartine edo Zorrillaren antzekuak doguz bi oneik. Euzkerazko olerkijetan «romantico» ixan-arren, bere erara ixan biar.

Mamiña bego azalak gitxijenez. Otzik al ixan-ezkero, utzik azaldu biar geunkez goguak.

Lekuona jaunarenak be eztira atzenak. Ez bein. Lekuona jaunak erderaz «gusto» esan daruena dauko. Olerkija ondo txukunduten dau ta pitxi larregiz barik, bere edertasunez jantzi darua.

Zubimendi jaunak olerkarijen alkijan egoteko irebazijak egin dauz. «Aberri-oyuak» argittaldu ebazan eta antxe-ikusi geban olerkari ona zala. Errijari atsegin ixango yakoz jaun onen olerkijak. Idaztiño onetan dago-na ederra dogu. Epalla nintzala esan neutson oso txukuna zala. Muxika jaunarena errikoi ta argija. Pozik irakurten dira olako olerki samur ta barrenetikuak.



Arrese jaunaren olerkijak eztira goraldubiar, eurak goraldubiar daruelako euren buruba. Olerkari ospetsubenetako bat dogu. Amaikatxu lan eder egiña da, geure ele onen alde. Gaurkuak ontza-artzen dabe bere egiña.

Azkenez Bedoña jaunarena. Bizkai-semia zalakuan, jaun askori ittaundu neutsoen nor ete-zan «Arrantzalien arrate-otoitza» egin ebana. Ederra iruditu yatan. Eta aurtenguan lenengo sarija irebazi dau jaun orrek. Zorrijonak. Zorrilla zanaren antz-larregi dauko. «El ruido con...» eta olako ots asko. Olerkijak itz gitxijago ta barrutiko sentimentu geyago biar dau.

Aurtenguan jo dau orra.

Emen doguz, ba idaztiñua osatuten dabenak. Urtero agertzen dan idaztiño au, geure olerkijen biltokija ixango da. Nork uste orrelako olerkarijak zirala geure aberri onetan?

Urtero agertzen yakuz barriak. Neure ustez oraintxe da euzko olerkijen urrezko eundija. Gero olakorik ezta ixango. Azalez landubak eta mamiñez sakonak. Beste ele batzutan be eztira ixango olako olerkari asko.

Zorrotzat eukiko dabez olerkarijak, euzkotarrak eztabez goralduten biar litzeken eran, baña olerkarijaren sari onena, bere barruko edertasunak atzaldutia da. Olerki bat baxen seme ederrik eztago.

Gaur olerkarijen idaztiñuak, bijar irakurgai laburrenak egin biarko doguz, beti euzkerea goralduzko aberrijaren elia dalako.

32-VIII-14

UDARUA

Nai baño len, amaya. Bide ori, ludi onetako gauzak daroe. Geyenez bere, abuan kutsu tiztilla geratzen yaku, besterik ezerez. Zetan alegindduko gara oldarrak lotuten? Duazala, baña bakotxari al-ixana dogun ezija eta gozua atera ostian.

Itxasuak, urdin bai-zan, ganezkatu daustaz begi-sakonak. Baña geure arrantzaliertzat ezta esku-zabala ixan. Elkor agertu yakoe. Arrañak uts-egin dautsoe. Udagoyenari aterako ete-dautsoe zerbait? Zidarrezko litsak daruaz urtaro onek. Bake ixilla, mendiko ganetan. Illuntzi oberik eztago.

Baña itxasuak bakarrik, neure nayak eztauz asetu. Itxas-ertzan ezeze, legorreko erri-duazala, baña bakotxari al-ixan dogun ezija eta gozua atera ostian.

Zer oldozkunik? Asko, bai. Erririk geyenetan euzko-gogua garan edo loran daguala, ikusi battot. Batez-bere umiak, gaurko umiak euzkotar umiak dirala senti dot. Bitxabal-ertzen, baserrijaren onduan, ondartzan bertan, edonun euzko-aberrijaganako mattasuna ikusten ixan dot. Orain-guan gaizkatu dogu, Euzkadi. Urte batzuk igaro, urte batzuk atzeratu, geure naya osatuko yaku. Lenago euzkotarrak nortzuk ziran bere iakitten ezeben errijetan, gaur jori dakusgu geure gogaya. Alatza edo milagrua? Ez, ba. Lanaren urengua baño ezto. Urte askotako zeregin eta lanak, orain argi dagoz.

Baña udaro onetan, gauza batek begijan jo nau. Euzkerek zerbait galdu daulakuan nago. Egija ez? Obe, pozkarrijago baiyat. Izketa askoren baña erderearen otsak belarrijari min-eragin dautsoe.

Andereñuak lenengo, erdereari jositta dabiliz. Euzko-ikurrintxu asko papar ganetan eta euzkera gitxi abuetan.

Mendigoxale batek esaten eutson lenguan bere lagunari: Si eres nacionalista vasco, euzkera egik, asto.

Auxe entzun neutson eta buruban sartu. Gaste aren esana, egija. Oraingo abertzaliak gauza on bat erakusten dauskube: euren idea edo gogaya zabaldu nairik dabiliz. Lotsarik eztaukoe, euren gogua erakusteko.

Aurrerakuntza andija egin dogu, orain okerrak zuzendutera ekin biarko. Okerrak ludiko gauza gustijetan baitagoz.

Beste zerbait bere, begijetan sartu yat. Unte onetan askorik eztabe jango geure baserriarrak. Asijeran arrantzalietzaz esana, amayeran basa-



rriko notiñentzaz esan biar. Artuak lurrari josita dagoz, artaburu andi-barik. Indabarik ezta ikusten.

Sagarrak edo madarajak kokotuta ezpadira, ustelduta dagoz. Geyenak lurrera jausten dira.

Udako egun onetan ainbat gauza ikusi ta entzun doguz. Abertzale-tasunatzaz pozik ba gana, beste arazo batzubetzaz ez. Or bitxabal-ertze-tan bere makiña bat langille aurkittu doguz, baña tamalez emekorik ez. Edo ziranak bere gitxi ta euzkotar txarrak.

Udagoyeneko arratsalde eder onettan atzalduko doguz. Matsak batzen dabiltzanak legetxe, geuk bere uztea batu dogu. Orain atera biar barruko muña.

Eta urterako egitaraba bere asmau biariko. Ikaskixunak legez, astian iru egunetan-edo euzkeratzazko gayak erabiliko doguz. Ondo idatzi ta irakurteko uarrak. Astian egun baten-edo euzkoabestijak bere argitalduko doguz, gaurkuan abestijak diralako abertzaletasunaren zabalduderako biderik onenak.

«Temas vascos» bere inddartuko dogu.

Eta arazo gustijen ganetik geure aberrijaganako mattasuna. Gauza gustijetan ikusi dagigun geure elburubaren argittasuna. Nai baño len, amaya. Udaruaren amaya arin etorri da, baña goguak inddar barrija dakar, lanari eutsita egoteko adoria. Geure soluan lan egin biarra dago, alpe-rrantzat lekurik ez, ostera. Jei-argija aurretik dogula aurrera.

32-X-4

AZKARIJAK...

Oskin edo zapatari bi, geure itxas-ertzeko uritxu ederren baten ziran. Anayak ziran, bai?, eta anayai yagoken eran alkarren adizkidetasun on-onean bixi ziran.

Baña oskijak egitten txinndi geyegirik ezeben irebazten-edo. Onak lagundu, arek zerbait emon, aurrera egin eben. Zartxubak ziran eta barri-keta luziak egitten ebezan bijak bijetara.

— Eta, ikusi dozu «Praka-zar»ek ekarri dauzan oski barrijak?

— Bai, oski dotoriak dira, baña emen atondu neutsozanak eztauz ordaindu oindiño.

— Laster egin biariko dauz! Txarri barrabas orrek daruan bixitza eta geu barriz gosez ilda.

Olakoxe barriketeak aidija kenduten eutsoen eta oskirik ezeben atonduten. Gero gosia, ba. Orregattik ez eben gogaro edo umore onik galduten. Leyo zar batetik sartuten zan argi apurtxu bat eta euren arkitxu txiker eta baltzetan jazarrita egoten ziran.

Amantal loyak eukezan, narruzko amantalak Kerbazirenak ogetamar zulo eukiko euzan, Martolonak ostera amantal antzik bere ez.

Gastetan tripeari beria emoten ikasijak ziran geure oskiñak eta orain aldatz-gora egitten yakoen gosez egotia. Zer egin? Laster asmau eben. Arratsaldeko bostak eta erdijak ziranian-edo Kerbazik esaten eutson bere anayari:

— I, azkalduko juaguk? Ordurik onena auxe dok, ba.

— Euk gura badok azkalduko juaguk.

— Baña zer jango juaguk? Lukainka bana?

— Lukainka bana, ogi piñagaz.

— Ardaua onena bere ekarriko juaguk, ezta?

Eta anai bijak benetan egingo baleben, suba ixotuteko plantak egitten ebezan. Buruz zan gustija baña eurek benetan zala, uste eben. Gero lukainkak txirtxikatuten balegozan, txir-txir abuzeg egitten eben.

— Au dok usaña! Oraintxe jateko eran jagok lukainka au —Martolok esaten eutson bere anayari.

— Bai, ta ementxe jagok ogi piña bere. Autso zati ederrena!

Kerbazik ogija artuten ebalako planteaga egin eta lukainkega ipinten eban. Arein barriak eta pozak!



Gero ardaa ateraten eben utsik euzan bonbil batetik eta eskubari gorantza egiñik. Au gozua!, esan eta eskuturraz musturrak garbittuten ebezan.

Egunero olantxe azkalduten ziran. Egizko azkarijak etziran ixango, baña eurek pozik egozan. Urrenguan alkarri iñotsen.

— Gaur zer jango juaguk?

— Gaur txarrijaren gibela.

— Postretxu, apur bat bere biar juaguk, ba, lan asko egin juaguk-eta.

— Bai orixe, ekarri egixak madari umuak euk dakikan salokitik.

Eta guzurrezko azkari-ostian lan sendo egitten eben. Untziak arin sartuten ziran ugel zarretan. Areik ziran zorijontsubak!

Baña azkari lar ziran, buruzko azkarijak ixan-arren. Jan tropia egunero eginezkeru zer jazoten dan, ondo dakigu. Martolo txarto geratu zan egun baten. Osagilliar ots-egin eutsen, ba.

Eldu zan osagillia euren etxera ta ittaun batzuk egin eutsozan gexuari.

— Asko jaten dozu-edo?

— Bai, arratsaldeko, azkari ederra egitten dogu.

— Orixe dozu gexuaren asjeria. Zubek ezagoze urte orreikaz jan tropiak egitteko.

— Ara, ba, jauna —Gerbazik erantzun eutson—, azkari orreik zelan gatz egingo daukuba baña?

— Zuben sabelak ezin dabelako ontzat-artu jan gogorrik. Itxi betiko azkarijak eta lukainkak, gibelak eta abar, ez ikusi bere egin.

— Baña, ene jaun ori, geure azkarijak txantxetakuak ba dira. Buruzko azkarijak dira!

— Buruzkuak ixango dira, baña oni txarto egin dautsoe. Atrakauta dauko urdalla! Ez geyagotan buruz bere azkaldu!

Eta anai gaxuai, atsegin axe bere kendueragin eutsen osagille gaiztuak.

32-X-6

BASETXIA

Egun batzuk onantz, basetxietzaz ekitten daukuba. Garrantzi andiko ardurea dogu. Lanik eztagolako, geure baserrijetara jua dira, len andik aldendu ziran gastiak. Baña basetxiak ezin dauz gustijak alikatu. Lurralde txikerrak daukez ta sendi bat baño geyagorentzat eztau janik

Eta zer egingo dabe lan-bakuak, ba? Baserrira jua ez? Olakorik eztiñogu! Txaide-ertzetan gozez illda baño obeto dagoz basetxian indaba batzuk jan-eta. Baña lan-urrittasunari bide zuzenak aurkittu gurean gabiltzan ezkeru, basetxeko arazuai bere euren artezpidia emon biarko.

Biar diran legez garbi ete-dagoz besetxiak? Ete-darabillez lugintzarako gai diran tramankuluak? Aberiak, barazkijak edo beste zerbaitek, irebazerik geyen emoten daun, erakutsi biar yakoe. Baserrittarrak eztau bere buruz olakorik oldoztu gura.

Bizkaiko Aurrezkikutxetan edo «Cajas de Ahorro» deritxon txinditegijetan unei edo milloi asko daukez geure baserrittarrak. Txindirrik geyena, ezta olaetako langilliak edo txaidiakua emona, basetxetik ekarrija baño. Ori egi galanta!

Euzkadiko basetxe-erri batzuk unei asko daukoez. Eta txindi orreinebazerterik elduten yake baserrittarrai? Zertan eralgi edo gastetan dira euneko gustijen emonak?

Gaur arte, beintzat, urijetako langilliai etxiak iragitten, langillemiari edo emakumiai «Monte Pío» edo olako etxiak zabalduten. Irakastolai lagunduten ba dautse, urikuak ixango dira irakastolok.

Baserrittik datorren txindijaz, urikuari lagunduten yako. Eta basetxequari zer? Ezerez. Orain arte, ezerez.

Irakastola bat iragi gura dabenian, laguntza eskatuko dautse aldundi-jari edo aurrezki-kutxa bati, baña itz labanetan geyena amattuten da. Basetxe barrija iragi gura daunari, ta landarak lurrean sartu, bedartzak jarri, orri etxako lagunduten.

Geure antziñako lagijetan erabagi auxa zan: erriko mendijak edo erribasuak, errilurrak. Onetariko asko dira geure errijetan. Zugatzak eukittete edo beste gauza baterako ezpaziran erribaso orreik, ezkonduten ziran gasteai emoten eutsoezan. Eurek landu, etxia eta beste zeregiñak osotu ostian Jaubetuten ziran.



Onetara, amaikatu basetxe eder egin zan erribasuetan. Gaur baña lur orreïn jaube laterrija da, ta alperrik dagoz ainbat lur eder ta jori. Lagi-Zarra zetarako dozu, ba? esaten daben askorentzat, itz oreik dira.

Barriro lagi arein araba barriztu biarko dogu.

Jeltzale Alderdijak geyago bere, eskatuten dau. Oraintsu aldundijari idazki bat zuzendu dautso. Basetxietzazko gora-berak darabiltz. Aldundiko «presupuestoetan» beti ataltxu batzuk ixaten dira, langilliai lagunduteko, irakasliai ordaintxe apur bat emoteko eta abar. Baña orain basetxietan obarijak egin dauzanari, len basolarra ziran tokijak bedartzat edertu dauzanari, abere gixonak azi dauzanari lagunduteko eskatuten doguz. Baserri-tarr asko, euren etxien jaube eztira. Euneko irurogetak baserri jaube eztira. Baña jaubetu gura ba dabe, nok lagunduko dautsoe? Nondik diruba lortuko dabe? Laureun eskari ei-dagoz Bizkaiko aldundijan, euren etxien jaube egin gurarik, laguntza eske etorritta. Itz onakaz orain bere uxatuko doguz baserri-tarrak?

Euzkadi-basetxietan ezta biar dan legez uztarik batuten. Lurrak eztau al daunik emoten. Osasanari yagokon eran eztira bixi. Gortiak zikiñiak, etxonduak loyak, sukaldiak bere illun eta baltzak. Osasun-kaltezkuak dira. Zelan gura dozu gauza orreik atondutia, dirurik ezpadau emoten soluak edo zelayak obari asko egitteko, Eztagon tokittik ezin atera!

Ikusiko dogu zelako erantzuna emoten dautson Aldundikuak, Jeltzale Alderdijak zuzendu dautson idazkijari.

Orain bikain biar nork lagunduten dautson basetxe-kuari. Sozialisten asmo bijurrijak atzalduko doguz, atzipetuta bira eztadixantzat. Baserrikuak bere kalte-zko gauza bat dauko: urikuak legez didarrik, ez zemairik eztau egitten. Artua baño jango ezpadau bere, ixilik dago. Orain alde batera itxi biar dira ixiltasunak eta ots-egin, zarata-egin.

Itz labanakaz eztalako ezertxu arteztuten.

32-X-7

ASMO EDERRA

Izparringiak irakurten ba doguz, emen atzalduko dautzudan izparra jakingo dozu. Beste ludiko izparra bere, ezta, ludiko onetakua baño. Sozialisten artian jazo yatzuna.

— Eta gixon orreïn artian jazoten diran gauzak, ardurarik emon biar daukubete-ete? Bakian laga egijozube orrei, bai?, eta zabiltz zintzo-zintzo geure aberri-barruban jazoten diranak atzalduten.

— Noizpein bestaldekuaren gauzak bere, jakin gura ixaten dira. Ganera garrantzi tiztiltxuba eukiko dau esango dautzudanak. Geure itzaldijetan eta idazkijetan arrotzen aurka, ta euzkotarren alde gabiltzazalako, asarratuten zarienak, ikusiko dozube geure esakunen zegattija.

— Abintza andijakaz zatorz. Mendijen erditzia lakua ixango eteyaku zeure izpar ori

— Irakurri nagixu azkenerarte, bai?, eta gero nai dozuna esango dozu. Madriden batzar nagosija egin dagije sozialistek. Ija-ija anei gixon dira batzar orretan. Eztabaida andijak euki dabezela, zetan esan biar bereez. Prietok, Saborit jaunari, onek Largo Caballerori, ta gustijak alkarri esatekuak esan dautsoez.

Lotsabakotik gorakuak, itzak ixan dira. Baña euren artian ixan diran ezkerio iñor eztabe espetxeratu. Geuk esan ba genduzan sozialisten aurka olako berbak, espetxe baten sartubak gengokez.

— Eta orreik alkarri esan dautsezanak, buruko miñiak emoten dautzube?

— Ez, barre-egin dot. Larunbatean jazo zanatzaz, zerbait idatziko dautzut. Izparringi bat argittalduten dabe alderdi orretakuak. «El Socialista» deritxo.

Izparringi ori Irakurri baño nayago neuke lo-egin gura eztaun ume-txu bati siaskan eragittia. Logureak joten daustaz begijak orren izkijak ikustian.

— Txinddirik ezpadauke izparringi obia ateratako, zer egin, ba. Izparringi txarra daukela, atzaldutera zatorz?

— Ez! Eztakixu zenbat bidar Euzkadin, emen geure aberrijon sozialistek esaten daben gauzatxu bat? «Es libre la sindicacion» edo euzkeraz: bakotxak nai daun bazkunetan edo alderdijetan bazkidetutia gauza azkia dala. Norberak gura dauna egin dagikela bazkidetutiatzaz.

— Eta orretan errasoya dauke. Bakotxa azke itxi biar yako.



— Bai ezta? Baña azkatasun ori abertzalien izparringijetan dagozan sosolituak jaurti gura doguzanian eta, ixaten da. Geure alderdikuak ezti-ralako sosolisto bat at jaurtiteko asmorik daukagunian, asten yatzuz didarka: «Es libre la sindicacion». Eta emen diran papau-argjiak bayetz erantzuten dautsoe. Ezkara sosolisto orrein aurka ezertxu bere egitten, ausartuko.

— Eta orregaz zer diñostazu,ba?

— Zer diñotzudan? Madriden sozialisten batzar nagosijan, an ziran bederatzireun gixonak auxe esan dabela: «El Socialista» izparringijan zelan alderdiketu-barik dago gixon edo idazle bat? Ori ezin jasan ei-dagike euren alderdijak, «El Socialista» izparringiko idazliak euren alderdikuak ixan biar dabelako.

— Egija diñozu?

— Ez guzurra diñot! Irakurri egixuz euren izparringijak eta ezkertarrenak, bai? eta antxe jakingo dozu, diñodan gustija, egi utsa dala.

— Lotsarik eztauke orreik. Emen diñuenaren aurka, an egin daroe.

— Emeko leluak ziñistu dagijen. Emen gagoz abertzaliak, geure landoletan geure alderdikuak ez tiran batzuk alikatuteñ. Oneik jaurti gura doguzanian, eup-egitten dauskube sosolituak.

Eta eurek «El Socialista»n eztabe iñortxu bere euki nai. Alderdikuak ixan biar.

— Begijak zabaldu-eragin daustazuz.

— Sarri zabaldu-eragitten dautzudaz, baña eztozu ikusi gura. Gaurko au eztozu alperrik galduko. Aterako dogu geure itzaldijetan. Atzalduko dautzudaz beste gauzatxu batzuk bere, sosolituak ezti-ralako konturatuten, euren esanak batuten doguzala.

32-X-11

GORALBENAK

Aspaldijon gorasarre asko egitten dautsoez gixon batzuri. Ibaira bere buruba jaurtitten daunari bere, goralbenezko oturuntza emongo dautse. Baña oturuntzak eta txaluak, batez-bere lenago erregetar ixan ziran askorentzat dira. Gaurko erkaldarrak len erregetar ixan ziranai labankerijak egin gura dautsoez, eurek baña erkaldar obiak ixan diralako.

Guzurra idazten dodala? Eztot uste. Orain goralbenik andijenak yatzuz Españako erkal edo errepublikea sortu baño lenago erregiaren atzian ibilli ziranentzat edo jorralla-aurrian ixan ziran auteskunde edo botaziñoetan erregetarren kandidaturan curen ixenak sarri euzanentzat.

Meresi dabez olako oturuntzak eta goralbenak,iñoren bildurbarik aldatu diralako. Eguzkija nora, zapijak ara! Onetarikoen ixen bat? Bermeoko Santiago Diaz. Gixon onen ixena ikusi geban errepublikea etorri baño lenago, erregetarrakaz batuta. Bermeon Diaz jaunaren kandidaturea errege-aldekuena zan. Ori mutikonduek bere ondo dakije!

Erregetarra ixan bazan, geuk eztaukogu errurik. Pekatu edo oben ezta erregetar ixatia. Baña Diaz orrek arin jakia aldatu eban. Orain eztaukozu gixon ori lako erkaldarrik. Demokrata zintzua dozu!

Igandian ikeragarrizko oturuntza emon dautsoe, bere bixitza gustijan erkaldar amorratuba ixan dalako. Eta gustijak pozik! Baña gexo au, gaurkua ezta. Antziñako gexotasuna da. Lenengo jazoten zana, orain bere ikusten dogu, ezkadixan ikeratu orregattik. Gixon batzuk alde gustijetan zorijona daukoe.

Alderdi batekuak dira nagosi? Gixon orreik, ba, areikaz ibilliko dira ta ez atzerengo mallan, lenenguak baño. Gero beste alderdi batekuak, datorz. Orrexek nagosi ixango dira.

Bijar barrabasan alderdijak sortuko balitz eta agintari ixan bere kidekuak, laster erri batzutakuak batuko litzakez alderdi orregaz ta eurek buru-ixango litzakez.

Olako alatz edo milagruak zelan egin dagikiezan? Orain arte gauza asko ikasi dodazan-arren, ezin ikasi ixan dot alatz orreik egitten. Aurpegi gogorra biar da orretarako.

Eta olako goralbenak «txaketeruai» egitten dautsezan bittartian, gixon zintzuak, euren idea edo gogai zintzoro aldeztu dabenak, espexeraturen dabez. Oturuntza edo banketerik eztago, zigorra baño.



Sarri zalantzen edo dudan egoten naz, ludijan zuzentasunik edo justizirik eztagola-ta. Eskerrak neure buruba itxaropen bat yatorrena. Emeko gauzak laster amattuten dira ta erriak gaur ezpada bijar, igarten dabe nortzuk diran zintzuak eta nortzuk diran malmutzak

Guzurraren laguntzaz gora igon diranak, laster jausten dira, ta jausi bere zarata galantakaz. Lotsagorrijan geratuten dira.

Goralbenak ondo dagoz gixonarentzat. Alderdi gustijetan ixaten dira gixon onak eta txarrak, baña urtero alderdi batetik bestera aldatuten diranak, errijan buru-ixan gurarik edozein bidetik jokaturen dabenak, orreik oturuntzak eztabez meresi.

Oraingo gorrotuak aztuko diranian, urte batzuk igaroko diranian, zelako barriak egingo doguzan gaurko oturuntzak dirala-ta. Zoruak etegintzazan, alkarri ittaunduko dautsogu.

Lenguan batek esan eustan: oturuntza bat emon gura dautzugu, aspaldiko itzaldijak dirala-ta. Barre zantso151 bat egin eta erantzun neutson: Oturuntzarik ederrena eta goralbenik onena urkoen bijotzetan geurekanago mattasuna lortutia yaku. Sari ona ixango yaku, bestiak ontzat artzen ba abez geure lanak.

Bidetik urten gara, emen esan gura nebana auxa zalako: Españako erkala elduko zan aurreko auteskundietan erregetarren kandidaturan sartuta egon zan gixona baña erkaldar oberik eztagola Bermeon. Erkaldarren eta demokraten eredu argijena, gixon ori dala. Poztuten gara ori jakitiaz. Eutsikai onak daukoz, uri orretan, Españako erkalak.

32-X-12

EUZKO-IKASTOLEAK

Gai onetzazko itzaldija entzungo dogu. Euzko-Ikastola-Batzak ardura andija darabil Euzkadi osuan euzko-ikastoleak sortarazi nairik. Eskubetan daukogu lenengo mallako «Zebakiztija», «Nabarriztarra» argijak atonduta. Beste idaztiño batzuk onen ari-arrijan dagoz.

Orain baño len be, konturatu gintzazan euzko-ikastoleak dauken garrantzizjaz, baña geure gurariak ezin betetu gebazan. Ikastoleak kurutzatza kendu dabenian artegatu gara eta arinka euzko-ikastoleak eratu nai doguz.

Kistartasunari etxako emoten bererik ikasketan: Españako lagijak — lagi orrein azpijan gagoz, gura eztozun-arren—, kistartasuna kendu nai dabe umien bijotzetatik.

Basurdiak eztabe kistartasunik ikusi nai. Bixean neurri ona dalako. Ija kurutzaz batera erakutsi onak be kendu dabez. Ludija biribilia dala erakatsiko dautse. Edo itxas barruban arrañoak dabiltzala. Zelan edurra egitzen dan? Baña gauza orreikaz umiak eztabez euren jakingarriak osotuten.

Bixitza onetako gora-bereak jakin-arren, bestekuak be, jakin biar. Españako laterrijan diran ikastoletan etxakie besterik erakatsiko. Au bide yakula, geure ikastoleak eratu nai doguz.

Kistartasunak eskatuten dauna ta ludiko bixi-biarrak, nai dauna. Gustija erakutsiko yake. Baña kistar-ikastoleak lenengo mallan ixango dira. Ori ezin aldendu dagikelako.

Umiaren bijotzean eratten dana, landara biurtuten da. Eta azi txarra erein-ezkeruan landara txarrak baño eztira.

Euzkadin jayo danak, kistar-ikastoleaz baña eztauko biar daunik. Geyago biar dau. Gauza gustijen ganetik kistarrak gara, baña euzkotarrak garala be, ezin aztu.

Batzuk auxa aztu darue. Euzkotarrak diranik etxakue bururatuten. Euzko-ikastoleak ixango dira, ha

Geure ixatiari zer yagokon erakutsiko yake. Orain arteko ikastoletan aldija galdu dogu, geyenok beintzat. Erderaz erakutsi euskuben dana ta ezer ulertu-barik aldendu gintzan ikastolatik.

Gero Españako edestija, laterri orren aintzeak eta gora-berak ikasi gebazan, baña euzko-aberririk iñoz ixan danik bere ez. Boskarren Karla edo bigarren Pilipa nortzuk ziran, noren semiak eta zelako gudaketeak



egin ebezan. «Guerra de la Independencia» ostera buruz-buru. Zaragozako Augustine nor zan oraintxe, be edestuko neuskixu Ikastolean erakutsi eusten, ba-ta. Baña Bizkaiko Jaunak zer egin eben eta nortzuk ixan ziran, Gipuzkoako batzarrak non egitten ziran eta euzkotarrak noz lurralde eder onen jaube egin ziran. Olakorik entzun bere ez.

Geyenean bere, Bizkaiko erririk andijenak zeintzuk ziran eta Nabarran ardaa artuten dala, Araban ostera berekatzak eta kipulak.

Eta gusti au, ezetarako balijo ezaban gusti au, erderaz. Gomutan daukot erritxu baten jazo zana. Ikastaro amaya zan eta umiai zer ekijan ittanduteko asmoz, juan zan jaun bat. Erderaz ittaunak egitten yakezan umetxu gaxo arei.

Mai ederrean jezarririk geure bigotedunak ittaunduten eutsen. Au zer da? Ume batzuk erantzuten eutsen, beste batzuk ez. Onetan mutiko polit bat eldu zan. Baserriko umetxu ederra.

«Don Bigotes» en ondora eldu zanian, onek arpegi baltzak ittandu eutson:

— «¿Qué es estiercol?» Umiak begijak zabaldu euzan, baña ezin erantzun, ba, ezekijan «estiercol» zer zan-eta. «Burro» ta beste itz asko esan eutsozan «Bigotes»ek.

Baña aren onduan euzkeraz ekijan zaldun on bat eguan eta umiai esan eutson ixilka: «Sats txotxo, satsa dok estiercol». Eta badakixube zer erantzun eban umiak?

— «Ori esan ba eustan, erantzungo neutson, amaikatxu sats badago neure etxian-eta.

Orra zelan ikasiko eban ederto, baña sekulan entzun bako itzak zer esan gura daun, ezin jakin, ba.

Euzko-ikastoleak arteztuko dabez oker gustijok. Kistartasunari beria ta euzkotartasunari bere zor yakona. Orixe betetuko dabe geure ikastola oneik.

Gurasuak konturatuko ete-yakuz ikastola onein garrantzizjazaz? Argiro atzalduko doguz emen zertzalada gustijak.

32-X-22

URTERO...

Euzkadin argittalduten diran izparringiyak, urtero geure lagijen galtziatiaz, zerbait idatzi darue. Lerrotxu batzuk betetuko dabez, asarre gorrija erakutsi gura dabelakuan. Eta gero urte osuan zer dagije lagi orreik barriz lortuteko? 1839gko. urrilla-25 kna. gogoratutia, ezta okerreko gauzea, baña izparringijetan barriztutiaz, gauzarik eztagigu.

Urte orretan geure bixitzen galdu gebala, alderdi gustijetakuak ontzat artu darue. Ia eun urte onetan, Lagi-barik, gagozala, uste dabe. Baña egunero-egunero zer egitten dabe lagi arein alde? Edo zer dagije lagi areik euki euzan erri onen alde?

Ordu bateko edo biko lana, baño etxat urrilla-25karreneko Españaiko agintarijen erabakijatzaz idaztia. Baña lagi arek ekarri euskuzan kaltiak kendu ta errijari bere bidiak erakustia, zallagua yat. Gixaldi bat iñoren azpijan daruagu ta lagi arein edertasunak nai dauzelakuan, idazten dabenak, ezтира konturaten kendu euskuzan errijaz batuta gagozala, beste edertasun geyako bere galtzen doguzala.

Lagijak kendu euskubezan baña lagi barriak egin geinkez. Lagijak eztausku ardura larrik emon biar. Baña lagijak kendu ta orren bidez geure gogua, be, kenduten dauskube. Orixe tamalena! Onetzaz, barriz iñok eztau idatziko.

Lagijak laster egin geinkez, gogo barri bat, euzko-gogo bat, ezin.

Geure irakaslia ixan zan Arana-Goiritar Sabinak sakonetik ezagutu eban lagi arein galtziak, zer atzalduten euskun. Beste iñok bere ez. Urteroko negarrak zer balijo eben ba? Izparringijetan arra baltzak jarri ta lerro luziak.

Argi ezagutu eban lagi areik Españaiko agintarijak ezeuskubezala kendu. Nok, ba? Geuk geurez galdu gebazan.

Iñoren bat ikeratuko da, orain diñodan onegaz, baña egi utsa da. Euzkuak ezeuken abertzaletasunik, euren goguak zer balijo eben, ezekijen. Eta lenengo etorri zan lapurrak kendu eutsen bixitzea. Baña konturatu be, etziran.

Ordukuak, gaur be, jarratzallerik asko dauke. Negar batzuk lagijak dirala-ta jaurtiko dabez ta gero espñatarrakaz bat-batuta ibilliko dira. Bijotzean min andija emongo baleuskije urrilla25ko. erabakijak, laster aldenduko litzakez espñatarrengandik.



Beste batzun lelokerija, barriz, andijagua yaku. Lagi-Zarrak edo fuerubak zer ziran bere eztakijela, ostetasuna erakutsiko dabe. Españak emoniko lagijak badira, kendu euskuzanian ezaban gauza txarrik egin. Emon euskuzan, berak kendu.

Eztira konturatuten zer atzaldu nai daben lagijak, geure lagi-zarrak. Abertzaliak, bai oneik argi dakije lagi areik euzkotarrok egiñiko lagijak dirala ez iñok emonak. Erri azke baten erabakijak dirala.

Eta lagi arein artian, antziñako euzko-gogua ikusten dabe, laterri azke baten gogua. Orregattik negarrak eta idazti luziak itzi alde batera ta zuzen-zuzen lan egitten dabe gogo ori barriz erne dedin azalera atera dedin. Barriz urrilla-25kna. baña lenago ixan zan eran Euzkadi jarteko? Ez, ordurako lagijak ez, baña gogua galduta geunken. Sustraira joten dogu, ez azalera.

Geure zeregiñak urtian bein barik urtian irureun eta berrogeta bost egunetan dira. Urrilla-25kna. ezgeunke ezertxu bere idatzi biar. Ori bego bestientzat, ezer urtian egin barik dagozenantzat.

32-X-25

UNAMUNOGAZ AUTUBA

Argijak diran gixonai itz-egin gura dautsezunian adiguritsu juan zayakez eta janaren egospena ebai etxakientzat, arte onena autetsi egixu. Idazlari baten egospena ebai-egittia lango ezpiarrik eztago!

Oldozkun ederren-billa bere buruba dabillan unian, idaztirik gurena iroldu-eragin zeuskijoke. Eulija sur-ganian jarten yakonian baño jarduntsubagua autuka datorrenaren ikerpena ixaten yako.

Unamunogaz autu bat biribilduteko unia noz autetsiko neban ibilli naz, baña aldijari itxadoten dakiunoi arte onena eskuratu yaku. Egospenik eztautsot lapaztuko!

«El Otro» ezaupidetzat daukan antzerkija erdittu dau. Laster ugutzau gura ei-dabe.

Une onetan Unamuno non aurkuttiko neuke?, kolkorako diñot. Akettetxe batera sartu naz, Madriden akettetxiak izpar ta loikeri gustijen «etxekoperubak» diralako.

— «Teatro Español»en daukozu —erantzun dauste. Araxe nuan. Antzokijetan ixaten diran «gixon berdiak» —emakume lodikotiai jarleku-ba erakusteko—, aurrera juatia laketu dauste.

Eragozpen gustijen labangarri diran laurlekuai euren laguntza eskatu-ostian antzokijan sartu naz. Borrás, Rivas Cherif eta Xirgu (Margari-tte) bere inguruban daukozala, Unamuno ikusten dot.

Mirotzaren pikua ezeze moxolluarena aren surra irudi yat. Urrezko betaurrekuak daukoz eta bixerrak ondo biribilduta. Gorringorik ez ei-yako bixarretan geldittuten arrautzak jaten dauzarian!

Soñanzki urdiñaz ber soin lerdana estaldu darua. Gixon zur-antze-kua agertzeko aznaya dauko, baña Euzkadiko mutilkote baten itxuran bere gorputza egitten dausku. Txaleko ganorabakoz, oski motzez eta kapel borobillez edertuko ezpalitz, Unamuno jakintza barna dabillenik iñori eleikijoke bururatuko.

Ludiko izparringijetan agertuteko asmoz baña argazki dotore bat egiña dozu. Eskatu biar dautsot eskatu!

Aditzaren lenengoa iñok baño obeto ikasija dozu: neu naz. «Zeu zara, bera da» esaten dogunok, oker gabiltz. «Neu naz» baño eztago.

Agurrak eta labankerijak alkarri egin ostian, autuka asi gara.



— Nor zattut, ene gaste? —ittandu daust. Neure ixenik iñoz entzun eztaun ezker, ziero aldeko gustijak atzalduten dautsodaz. Bere begi zorrotzak enabe largetan.

— Euzko-izparringi bateko autukarija nozu. Zerbait azkenengo zeure antzerkijetzaz idatzi nai, neuke.

— Gaste errukagarrija! Zeure etorkixuna erraustu dozu. Euzkerea beyak eta ardiak jaboteko baño gauz ezta. Lantzarretan aberiak larratuten dabillenak euzkerea naiko dau, baño Europako jakintza barna gabil-tzanok ele orregaz ezertxu be ezin dagikegu. Txorijak erailteko «espin-garda» bat dozu.

— Baña —eragotzi neutson—, aldi baten euzkerea matte zeban. Katedra bat jardetsi gurarik larri ibilli ei-zintzan.

— Orretzaz enaz gomutetan.

— Neu bere ez.

— Euzkerearen il-otoyak laster entzungo doguz. Ezetarako gauz ezta! Zelan izkuntza orretan atzalduko zeunkez neure olerki oneik?

«Tierra de soledad, guarda en tu seno
mi soledad, hermanas soledades,
que almas son las dos;
tierra de soledad, campo sereno».

Bertso oneik begijak zerurantz bijurturik oguzi eustazan. Eta neure battan nenguan unetxuban, bere begi zorrotzakaz barreka-barreka adittu-ten eustan.

Unamunoren argalkerija zein dan aspaldijon dakit: olerkari ixatia eder yako, zerubak baña ezeutson duairik emon. Zerubari laido-egin gurarik bixitza osua ostera bertsuak egitten iraun dau. Zigor askoren artian txarrena ludijarentzat olerkari-aldrea ixan da. Olerkari txarren aldrea!

Olerkijetzazko autuba darabilgu, ba. Unamunok elertijak sakonkiro ezagututen dauzala erakusteko, diraust:

— Euskadin «Gernikako» sortu zanetik besterik jayo da?

Ezetx erantzun dautsot. «Gernikako» egin ostian euzkotarren artian olerkijetarako duairik etzan geratu. Urtiak juan urtiak etorri oraintxe bigarrena ludijan agertu yaku.

Bigarren au Unamuno dala, gustijok dakixube! «Bertso zarrak» deritxoen batzuk erakutsi daustaz. Ederrena olantxe: «Milla zortzireun ogeta bijan...

Unamuno langorik eztago!

Baña arittik urten garan ezker, autura jo dagigun. Antzerki barrije-tzaz zerbait jakin gura neukela atzaldu baño len jardetsi daust:

— «El otro» Kain goralduteko egiña da. Belaunik-belaun iraindu daben gixon ori begiko yat. Abel ostera naskarrija dirudit. Neure ustia auxe da, bai?, eta antzerkijan orixe atzalduten dot.

— Baña asmo orrek aldezlari zelan zaukoz?

— Eberen idaztijak?

— Bai. Ebek idazti asko itxi euskuzan baña geyenak galdu dira. Neuk daukodaz batzuk.

— Euzkerez idatzijak?

— Ez; euzkerazkuak Larramendik jarauntsi ebazan. Eladeraz idaztijak neuk daukodazanak dira. Platonak laster izkuntza orretan jarriko dauz neure idazti batzuk.

— «La Difunta» bat ixango da-edo.

— Zelan jakin dozu idazti ori egin nebala? Jakintsutxuba zara...

— «Andrenio»k antzerki ori aztertu ta zigortau eban. Irolan sartze-ko antzerkija zala, esan eban.

— Bekatxa! Oraingo onetan baña neure asmuak argi atzalduten dodaz. Bestiak bide batetik ba-duaz, bestetik juatia atsegin yat. Oker-egin gustija. Gixon ospetsuba ixango ba-zara, auxe begijetan sartu: Urez barik, urez-gora zuaz. Emakume bat liraña dala esaten dabenian, itxusija dala jardetsi. Ori txarto egiña da, entzuten dozunian, ezetz erantzun.

Es kubak alkarri estutu ostian, banandu gintzan. Rivas Cherif jaunak barre-egin eban. Eta bein eguratsa ikusi nebanian neurekiko oldoztuten asi nintzan.

Gixon au aipagarrija ei-da. Irakurgai on bat oindiño eztau idatzi. Olerki-idazti ederrik eztauko. Berekottasuna, arrokerija ta lelokerijak baño eztira irakurten bere lanetan.

Erderea biar zan olako gixon bati miesa emoteko! Atzalgarriak. Autu, conversacion, Lapaztu esnia esaten da, cortar baña egospen edo digestiñua be, esan dagikegu. Erdittu, parir, Etxekoperu. Itz au zer dan iñok eztaki iñok oriñela esateko artu eban baña. Aznai, prurito. Argazki fotografia. Ziero edo minuciosamente. Larratu, apacentar. Belaunik-belaun, de generacion en generacion. Jarauntsi, heredar. Irola, retrete.

I) «La Difunta» antzerkija antziñatxu Unamunok idatzi eban. Txistuka ikusliak egin eutsen. Gero «Andrenio» eritxon idazlari argijak emon-emonak egin eutsozan.



2) Unamunori olerkari dala entzutiak atsegin emoten dautsola, sarri entzun dogu. Salaberria jaunak «Retratos» idaztijan ara ze dirauskun»... diríamos que Unamuno cambiaría sin vacilar toda su obra de prosista por el solo título de poeta». Idazti eder orren 160gn. orrijaldian ara zer irakurri dogun: Efectivamente, Unamuno, como poeta, es la negacion de la gracia; la no gracia; la gracia al revés». Eurija dok, etxera mutikuak!

3) «El Otro» ixenpuru daun antzerkija idatzi dau. Entzun dogunez lelokeri bat geyago askoren artian.

4) Unamunok Bizkaiko Aldundijan euzkerea erakusteko zan ikastolean jarlekutxu bat gura eban. Arana-Goirik onetzaz zerbait idatzi eban EUZKADI aldizkingijan.

5) Unamunok euzkeraz noizpait idatzi eban. Gernikako zugatzaren goralbenak.

Uarra.- Olako autubak argittalduko doguz. Izparringjetan oraingo dira idazti tankera oneik. «Mussolinigaz autuka», urrengua ixango da.

32-X-29

MUSSOLINIGAZ AUTUKA

Esku bat gora jasota, ukabillaz bere itzai inddarra emoten dautsen bittartian, berein gaste aurrian daukoz. Arkondara baltzaz jantzitta dago. Aizkora baten kask-kask gogorrez Duce onen aurpegija laukittu dabe.

Orianik atzaldu euskun erara, «rivolta ideale» bere barruban darua. Mokok-moko edo begiz-begi ixan, gixon onen aurrian txapela erantzi biar dogu. Zabalgunde gustijetan «chi ha del ferro ha del pane» usaña darijo. Gari ta burni bere itzak dira.

Capitolium-ganian batzar egitten dan ezker, araxe zuzenduten gara. Aintzindari orren begijak ikusi gura doguz. Galotarrak gudarakuan ziran orduban oyu-egin eben artzarrak, orainguan be mendi-goi orretan dabiltz. Euren diadara Mussolinik entzun darua.

Non jayo dan eztautsogu ittanduko, Predappion sorterrija daukola. Romaña inguruban. Euzko-basetxe antzeko etxiak antxe dira. Gastaruan burnijak gorittu edo eztittuten ibillija da, attearen ogibidia orixe batta.

Baña burnijak alde batera jaurti-ostian Italiako gogo edo arimak galdatu ta sendotuten diñardu.

— Fascitarrak zein sorpuru ixan eben?

Mussolinik tinko adittuten daust. Ludwigegaz balego be!

— Italiarren ixatia il-zorijan zan eta bixitza gurari batek, ludijan iraun nai elgor batek sortarazi eutson. Alderdi onek beste ixaterik eztauko. Neure ikurritza 1910gn. urtetik auxe: «guda-egin iragi-bidez».

Sarri «Il Popolo d'Italia» izparringijan atzaldu neban: aberrija dongetsi barik lortu daigun. Lan naskorraren bittartez lan iraunkorra egin nai dogu. Roman sartu nintzarian auxe esan neban: Guda orduba eldu yaku. Jaun-Goikuari dei ta Europako gudean il diran eun milla italiarrei. Oneikaz Italiaren gurentasuna barriztuko dogu.

— Zeure lenengo asmo oneik zelakuak ziran italiarrak igarri eben?

— Alde gustijetatik arerijuak urten yataz. Cursio Malaparteren idaztijan neure arerijoen kasa aurkittuko dozu. Aldi aretan Italia iñoren menpian eguan. France jaubie zan. Baña aberrijaren tankerarik be, etzan ikusten. Orokerizaliak, sozialisteak eta masoyak arrizkurik-arrizku erabillan.

Neure agerkundaz gusti onek etsai bijurtu yatazan baña errijak arerijoen lanakaz sendotuten dira. Arerijorik eztaukon errija, erri galduba.



Mussoliniren itzan barrenean sartuten yataz. Geure aberri onetzaz-kuak dira. Erara yatorkoz.

— Eta zer onik zeure agintzaltza onek Italiari ekarri dautso?

— Italia atalduta, zatituta eguan bere goguaren oroi-barrk. Aber-tzaletasunik etzan. Gaur gastedi osuak Italia baño buruban eta bijotzean eztauko. Antziñako Imperium, ludiko buru ixatiak jo gauz. Erromatarren semiak garala ikasi dogun ezker, areik egin ebezan lan aintzagarriak barriz ludijan barreyatu gura doguz. Agindduteko abots bakar bat baño Italian ixan dagoke, beste gustijak abots orren esanak betetuko. Laterri baten oindiño eztogu ikusi emen ikusi doguna: gastedi osuak atsedan eta jolasak itxi dauz Italia Barrija sendotuteko.

— Baña Imperium gogai orreik guda diadarrak dira, bakiaren aurkako zarateak?

Duceren ezpanetan barre-irri ankerra agertzen da. Eskuba luzetuten dau ta ikabilia biribilddu-ostian erantzuten daust:

— Gastedi argi ta sendua euki gura badozu, euren begi-aurretik eze-gixu guda baten itxala kendu. Urbil gudea eztakustenak galduta dagoz.

Ganera Italiak oska ta didarka gudea nai daula zabalduten dau. Baña ixilpian Europako laterrijak ixotuten dabe. Gastien obena geure obena: Barruko gustija agertu darue. Erri gaste bat sendotu gura dogu, ba-ta...

— Aintza-zaletasun orregaz bere eginbiarrak alderdi orrek osatu dauz?

— Ez. Gomutaratu egixuz Italiako 1920 eta 22gn. urtiak. Lurra eta oleak langillien eskubetan jausi ziran, eguneroko matxinadeak eta opor-keteak. Agintaririk etzan edo ziranai iñok jaramonik ezeutsen egitten. Agintaririki biar yaken itxala gaurkuak ikasi dabe. Bide barriak, bultzijak, aberastasunak gettu doguz. Italia osuan bakia baño eztago. Orain artekua matxinadea baño ezta ixan: lengo etxe zarrak lurreratu.

Abiak sitsak janik egozan ormak karraskatuta. Lurra-joeragin, bai?, eta barriz iragiko doguz.

— Egitarau gurena daukazun ezker, esango zeuskit norantz joko daben Italiaren indarrak urte onettan?

— Amar urte biar doguz. Italiak ludijaren jaube ixan biar dau. Guda-rote-otsak, izkillu-dirdirak eta gurenda-diadarrak entzuteko Roma-ganera jausi gintzan eran beste ludiko urijen ganera be jausiko gara.

Kaxer bat begi-aurrian daukola iruditten yat; Augustus etzan Mussolini baxen arrua.

— Edestijaren txirrijak igittuteko odola langorik eztago. Italiarrak antziñako ixatiaren sustrayak aurkittu biar dabez bide barriak zaborrak

barik itxitteko. Roma zutunik jarten danian, barriz ludi osua be, zutunik barri dedilla.

Turuta-otsak eragin dautse gastiai. Millaka dagoz. Arkondara baltzak eta galtsu-txortakaz Duceren aurretik igaroten dira. Eskubak jasoten dabez. Italia odol beroz barriztuta datorrela iruditu yat. Eta neure aberri onetan Mussolinik sendotu daun gastedi baten antzekua piztu nairik, eskuba jasoten dot.

«Rasci di combattimento», «revolte ideale!» Gixon ori Euzkadin sortu ba-zan! Eta Capitolium-tontoretik jatsitten nazan bittartian, Sorelek idatzi ebana bururatu yat: «Geure Mussolini edozelako sozialistea ezta. Ziñistu egistazube. Gudaroste baten aintzindari ikusiko dozu, bere ezpataz Italiako ikurriñari agurra zinkatuten. XVkn. eundiko italiarra da, condottiero bat. Oindiño iñok eztaki: baña Jaurlijan biguntasunak sendotuteko gixona auxe dogu.» Franceko idazlari baten itzak dira. Sorel nor dan edonok daki. Lenin eta Trotskyk be, 1922gn. urtian euren alderdikuai atzaldtu eutsen: Gixonik andijena galdu dozube. Gurendara eldu-eragingo eutson geure alderdijari, baña azkenengo jokua beragaz batera galdu dozube.

Eta Mussoliniren abotsa entzuten dot! Irrasoyak be, itzaldi gurenak belarriratu daustez. Ludijak dardar-dagi gixon orren itzak entzun ostian. Italia aurrera dau! Etsai edo arerijak daukoz ta ludiko aintzindari ixango da.

Gastedi sendua, euki gura badozu, begi-aurrian guda bat jarri egijozu. Gari ta burni-itzak Mussoliniren itzak. Entzun gura neukez entzun geure aberri onetan!

Atzalgarriak.- Berein, muchos. Añibarrok: Berein il ixango dira. Laukittu, lauki, cuadro, laukittu, encuadrar. Mokok-moko, frente a frente. Aintzindari, jefe. Eztittu, dulcificar. Ikurritza, lema. Barreyatu, difundir. Gorai, idea. Abe, viga. Agurra zinkatu, saludar.

32-XI-1



OLDOZTUTEN

Il ziranak betiko bixitzan dagoz.

Erijotzaren bittartez baño bixitzarik ezin geinke jaretsi. Erijotzaren itxalak zeure begijak estalduko dauzanean ludiko argirik eztozu ikusiko, baño argirik ederrena zeure barru-barruban aurkittuko dozu.

Erijotza matte ez. Orain egizat daukazun guzurak erakutsiko ba dauskuz.

Geure battan bixitza dala uste doguna erijotzarako bidia baño ezta.

Orain egunak eta gabak doguz, baño Egun Osua gero ikusiko dogu.

Sendiko bat ildden yakunian gorputzaren erijotza baño eztala ixan eztogu oldoztuten.

Geroko bixitzarik ezpaleko alperrikuak litxakez geure lanak.

Espetxeko ormak apurtutia baño erijotza ezta.

Il diranai negarrrik ez, betiko atsedena lortu dabelako.

Sendiko bat ildden yakunian poztu gadixan: geu ilgo garaneko aldezlari bat daukagu.

Illobijetan erijotzaren irudirik ezkeunke irarri biar bixitzearena baño.

Erijotza onik ez txarrrik eztago: bixitza onak edo txarrak bai baño. Erijotza zelakua ixango dan, geuregan daukagu.

Orain ustelkorra ta erijotza eretten dauzanan bixitzarik eztau gero batuko.

Bixi zadiz ilddeko eran eta bixitteko letz ilgo zara.

Ziñismen barik erijotza bilddurgarrija bada, ziñismenaz pozkarrija.

Gurutzak betiko bixitzako atiak zabalduten dauz baño batzuk txerrenaren burruntxijaz zabaldu gura dabez.

Bixitzako bidiak era bitakuak: loraz beterik batzuk, baño azkenian negarra. Arantzaz beterik diranak bestiak, baño amayeran Kisto geure Jauna.

Txerrenak betiko erijotza opalduten dausku, Kistok betiko Bixitzea, zalantza-barik Kistogana jua biar gintzakez.

«Otoi bat eta gero arte» ilddegi baten datza. Erijotzaren arerijo andijena itxaropena dogu.

Gixonaren jayotza siaskan eta erijotza gurutzan ixaten dira, baño azkenengua benetako jayotza.

32-XI-2

ELERTIJAK



LABERTHONNIERE

Oraintsu, lekaidia ta idazlia zan au il da. Irurogeta bigarren urte-ziar ebillan. Juilly ikastetxian luzaro egon-ostian «Annales de Philosophie chrétienne» deritxon aldizkingija argittaldu eban baña Doibatzak, ziñis-menaren mokoz-moko zan zerbait bertan aurkittu ebalako, dongetsi eban.

Aldizkingi au Laberthonniere abea aldendu zaneko itto zan. Bere alegiñak beste bide batera zuzendu ziran. Gastiai azijera ona emoten arazopetu zan ezkeru, gai onetzaz idatzi batzuk birbilddu ebazan. «Théorie de l'éducation» gorengotzat autetsi dabe.

Lekaidia zan-arren, Franceko izparringi geyenak gixon au goraldudabe.

IVAN VAZOV

Bulgarian zanik olerkari argijen onen erijotza aberri osuaren negarra ixan zan. Laterri onetako elertijak gixaldirik eztauko. Barrija be, barrija da. 1840gn. urtia baño len, ogetamaika idazti etziran bertan aurkittuten. Otoi-idaztiñuak eta ikastolaetako zerbait: besterik ezerez. Turketarrak eta errusitarrak gudean sartu ziranian zortzireun baño geyago ziran Bulgariako idaztijak. Ordutik ona olerkarijak, idazliak eta izparringijak gettu dira.

Bessonowek erriko olerkijak batu euzan. Geruxe Miladinowek.

Euzko-elertijak eta Bulgariako orrek alkarren antza darijoe. Elitxake lan txarra gai onetzaz idaztia.

Ivan Vazov olerkarijak lanik gitxijen aberriko elertija goralduteko ezaban egin. Amaika urte il zala dira. Sofia urijan jai andijak bere oroime-nez eratu dabez.

NOBEI-SARIJA

Jakingo ete-dogu jakin nori erantsi dautsen! Estokolmon jayo zan aberats batek itxi euzan dirubetatik sari ori osotu zan. Elertijetazkua bakarrik ez, jakintza, akilan, eletiztija, bakia be sari orren kolkuan dirala-

ko. Elertijetazkua zeregiñik geyenak emoten dau, barriz. Arrosko dirala lumadunak?

Eztakigu, ba. Orain arte abixen bi entzuten ziran sari orren oñorde, baña Franceko idazliak euren aberrira etorri biar daulako zurrumurruba darabille. Paul Valery olerkariari emongo dautse-edo. Ludiko olerkarijetan gorengo auxe dago. Onegaz batera Stefan George doistarrari, be, erantsi gura dautse. Liliencron eta Mehmel il-ostian, doistarrak olerkari oberik eztabe euki Stefan George baño.

Valery eta George, bijok olerkari ulerkatxak dira. Errijak eztau orrein neurtitz bat ulertuko. Nobei-sarija eurekananduko-ete? Zaparrada andijak entzuten dira.

Sari ori lortu daben batzun ixen-abixenak ona: Carducci, Sienkiewicz, R. Rolland, Rabindranath Tagore, Heyse, Rudyard Kipling, Maeterlinck, Etxegarai, Mistral (onei batera).

Urte batzutan sari ori etxako iñori emon. 1914gn. Gai onetzazko gora-berak atzalduko doguz.

ARRIKADEA

Elertilarijak alkarri ibilli dabiltz. Orainguan Breslauko idazle batek margolari ospetsutzat geunkan Rembrandteri arrikada andijena jaurti dautso.

Hauthner idazliak irizketazko idazti bat erdittu dau. Eta ingoski osuak gauza bakarra aldeztuten dabe. Rembrandt etzala margolarija ixan, iñoren antzezkijak atzemon eta bere ixenpia jartzeko baño.

Orain arte margolari gorengotzat geukana lurra jota ikusiko doguedo. Belgique aldian burruka andijak sortubazo dauz.

GABRIELE D'ANNUNZIO

Italiako idazlari onen bixitzea argittalduten asi dira: «Curriculum vitae di Gabriele D'Annunzio». Antona Traversi idazlia egillia dogu. Idazti bat ezeze lau-bost ixango dira. Lenenguan D'Annunzioren 1863-1910gn. urteragiñoko gora-berak atzalduten dauz.

Olerkari ta idazle askoren Irakaslia D'Annunzio ixan da. Ludijan beste bi etziran au beste irakurrijak ixango. Gaur D'Annunzioren idazke-



rea orainguan eztago. Gabiko baten legetxe itzak sendotuten euzan. Wil-
deren antzekua ixan da. Portugalen D'Annunzio lakoxe bat izan tan: De
Castro. Idazle oneik erromatarren emakumiak eruatzen ebezan soñanzki
zabalakaz letz euren gogayak estalduten ixan dabez. Gaur, barriz, ostez-
oste erreikaz idazliak dagoz.

«ZENBAKIZTIJA»

Idazti onegaz jazo yatana badaezpadakua ezta. Apal-ostia neure esku-
artian jaso neban. Apal-ostia lango ordurik idaztijak irakurteko eztago.

Leyua zabalik ba-daukazu, argira aneika mitxileta etorriko yatzuz.
Baña gabeko irakurrijak beste onura bat daukoe: urrango goxian bixi-bixi
gomutan dagoz.

Bart, ba, «Zenbakiztija», Euzko-Ikastola-Batzak argittaldu daun zen-
bakizti barrija jaso neban. Olako idaztijak aldija igarotekuak barik zen-
tzunez arakatutekuak dira. Burubak lan egin biar dau! Edonok nekegarri
dirala idazti erreik esango leuke.

Lenengo ingoskijan asi nintzan. «Arana-Goiritar Sabinen gomutez»,
neure begijak aurkittu eben. Idazti baten aurrian jarteko itzal txarra ezta,
itzal ori. Arana-Goiriren babesbian ondo dago.

Euzko-elertijak beste nori bere lorakuntza zor dautso? Ganera geure
Irakasle arek umiak begijetan erabilli euzan. Gomutan: «Umiaren Lenen-
go aizkidija» Bizkaiko euzkeraz irakurtzen ikasteko. Buru-argija zan eta
umiak ikaspidez aztia zer zan ondo ekijan. Euzko-Ikastola-Batza ixango
ete-zan Sabin ludijon agertu ezpazan? Neure ustez, ez. Euzko-Ikastola-
Batzarik etzan sortuko Sabin jayo ezpa-zan. Nori opaldu idaztiño au, ba?

Apal-ostian, «Zenbakiztija» irakurten asi nintzalarik gogai onexek
erne yatazan. Mai-ganian idazti barrijau zabalik neukan. Sabinen gomutea
neure ametsetan nerabillan.

Bigarren ingoskira juan nintzan. Ara zer aurkittu neban: «Zenbakiz-
tija, Lenengo mallea. «Nabarriztarra'k atondu ta Euzko-Ikastola-Batzak
argittalduta. Bilbao, Verdes-Atxirikatar E.ren Irarkolea. Correo-9 eta
Cruz-5».

Nok atondu, nok argittaldu ta non irarri daben, gustija jakin dot. Eta
nor da «Nabarriztarra» ori, ba? Bere etxian ezaguna? Ez, geure euzkera
onetan sakonkiro diñardun idazle argijenetariko bat «Nabarriztarra»
dogu. Ointsu «Josutxu» otoi-idaztiñua argittaldu dau. Lenago barriz «Aste
Gurena». Gipuzkeraz «Gramatica Vasca» eta beste sei-saspi idazti geyago.
«Amaika gabetako ipuñak» bere, idazle onek euzkeralduten dauz.

Orren besteko langillerik euzkerek eztauko. Euzkeraz ondo idazten
ezeze, euzkera sakonetik arakatuten be, ondo ikasija dogu. Zenbakiztijau
artu ta irakurten asi nintzarian amarrak ziran. Lenengo igoskijak argi-
argijak ziran, bai?, eta irakurtiari emonik aurrera ekin neban. Begijetan



lauso bat egitten yatan. Zer ordu ete-zan? Ikeratu be ikeratu nintzan. Gabeko ordubatak! Zenbakiztija gotti-beraño arakatuta neukan. Zer atzalduten dodan onegaz? Irakurgai edo nobela baten antzekua, idazti au dala. Atsegiñez irakurten dogula. Eta auxe bai gauza zalla akilan idaztije-tan. Jakintza-gauzak nekegarri yakuz, idazliak sikuegi atzalduten dauzala-ko. Ezin ulertu ixaten doguz.

«Zenbakiztija» au egin dabenak ederto zuzendu dabe okerra. Aranoa jaunari iruditxu batzuk egin-eragin dautsez. Umetan gura ixaten gebazan «santuak» daukoz. Gero asmakixunak, eragokunak eta abar edonok uler-tereko eran idatzi dabez.

Olako erraztasunak eta euzkera begiko-begikua aurkittu neban ezke-ro, iru ordu luze igazi yatazan. Eta konturatu barik...

Eta itz-barririk etzeban aurkittu? bato-batek, ittanduko daust. Bai, gixona, ainbat aurkittu be. Baña itz-barri orreik ondo-eratubak dira ta beriala ulertuten nebazan.

Lenengo orrijan «akilan» ikusi nebanian «cultura» adiralduten eusta-la, ondo igarri neban. Zatiki, zenbakettu, zenbakendu ta abar erraz uler-tuten dira. Ortze «meritua».

Itz orreik Arriandiaga abeak egiñak dira edo. Asko bayetz uste dot, aren tankerea dakae-ta. Baña itzok ulertuten eztabezenentzat ingitxu bat argittaldu dabe. Erderaz ta euzkeraz itzak antxe dagoz.

Kalterik baña umiai egingo ete-dautse itz barrijak? Ezetz uste dogu. Umiai bardin yako itz barrijak ikasi edo zarrak adiraldu. «Suma» zer dan eztaki. Zenbakettu zer dan bere ez. Atzapen asko egin-arren suma zer dan ulertuko dau? Eztakit. Baña zenbaketturen itxorkuna erakutsi ezker-o, betiko buruban sartuko yako. Orain arte onen antzeko zenbakiztirik ezkeunkon. Euzko-Ikastola-Batzari eskerrak ikaspidietan soñutsik ezka-goz. Laster beste idazti txukun bi argittalduko dauskubez.

Euzko-abendearen egunetan egin eztana, gaur egitten dogu. Aurten-go urtia geure edestijan irarri dagigun; umiak euzkaldunduten asi garala-ko. Beste biderik eztago!

Euzkera galtzen duala, esan darue. Egija da. Zelan oker au zuzendu? Ikastoletan sartu zadi, andixek lan gurena egingo dozuta. Euzko-Ikasto-la-Batzaren asmuak goralgarrijak dira.

Geure zorijonik sutsubenak idaztiño au atondu, argittaldu ta irarri dabenai. Lenengua gauza ederra ixan yaku. Bigarrenaren zai gagoz.

32-XI-5

IXENDEGIJA

Gixon batzuk zoritarrekuak dira. Eurek egin daruenak bestiai min-emoten dautse. Eta gixon orrein ezpiarrak txaide-ziar barik gela baten sar-tuta bixi diralako ixaten dira.

Ludi osua geure idazkolea baño eztala uste dogunian gauza onik eztozu egitten. Gixon orreik gurenak ixango dina-edo. Ezetik eztiñogu, baña buru-argijak diranarren eurek nai dabena ezin dagikie.

Olakuak batzar baten aintzindari diranian, barriz, eurena entzun-eragin gura dabe. Bestiak ixilik begoz!

Eta gustijen iritxija entzutia gauza atsegiñarrija ezeze biarrezkua da. Entzun ez egiñezkero, ondorengiak on-onak ezтира ixaten.

Euzkeltzaindiak «Ixendegi» barrija eratuteko asmua artu dau? Ala batzar orretan alde dan batek asmo ori osotu dau? Euzkeltzandian diran batzuk gaur olako txotxolekerijakaz zeira etorteko baño buru argijagua dauke.

Euzkeltzaindikuak erabaki ori eztabe artu. Ixendegi barri bat egitte-rik eztabe erabaki. Zegattik? Aspaldijon egiña dalako. Urte askotxu ezeze oñaz geyegi lepuan eruan dauz ixendegi orrek.

Euzkeltzaindia jayo barik zanian euzkotarren Ixendegija bixibixirik ebillan. Agur onik ezeutsen egin jauparijak eta gotzañak, baña orreik gora-bera amaikatxu umetxuk euzkei-ixenak daruez.

Bati bururatu yakolako ostera, ixen orreik aldatu biar doguz. Eta nor da berori? Euzkel-ixenik entzun be entzun gura ezebana.

Burlezar ixen orreik artuten ixan dauz. Orain baña Euzkadin, gelan sartuta dagozanak gura ez-arren, euzkel-ixenak barreyatuten diran ezker-o, jaun argi orrek beria ezarri gura dau.

Ikurriñagaz jazo dana orain be jazoko dalakuan gagoz. Euzko-iku-rrina Arana-Goirik asmau ebana da. Euzkei-ixenakaz be, bardin jazoko yaku.

Oker batzuk eukiko dauzala? Jaun-Goikua etzan!. Erakutsi okerrak eta zuzendu, baña beste Ixendegi bat egitteko asmorik ez atzald.

Ixen orreik geyegi kostau yakoz abertzaletasunari gaur edonok otza-rara jaurti dagijazan.

Au eztala Euzkeltzaindiaren asmua? Badakit, baña izparringijetan euren ustia eztanik, ez argittaldu. Intentiñiak ezin jakin dagikeguz.



Batzuk ezdirala Ixendegi orretan? Orain artekuan diran arau-bidez barriak be, eratu.

Erri baten aurka asmo ori aurreratu gura badabe, oker dabiltz. Gauza zalla-ixaten da abenda baten bide-ostez ibiltia. Ixendegi orrean asmatzalliar orixe j azoten yako.

Euzkerea berak baño bestek ezpaleki, pozik bixiko litzake. Len Arana-Goiriren aurka egitteko Eleizalderen laguntza gura-ixaten eben. Orain baño Eleizalderen uarrak eta Arriandiagarenak Sabinenakaz adizkide dira.

Arana-Goirik baño lateraz, gerkeraz, doitxeraz, pantzeraz eta beste inundiko elietzaz ezertxu be ezekijan! Orain sortu diran buru-argjyak dana dakije.

Zoritzarrez baño biarren dan gauzarik eztakije: euren aberrija matteixaten. Tamal andija Euzkeltzandian diran gixon on eta abertzale zintzuak ezagutu ta baten asmuak ontzat-artuten ikustia.

«Euskal-Erria», «Euskeria» ta koplak darabillez. Laster Euzkadi. Baña artian al-daben kaltia egingo dautse Euzkadiri. Erriyak matte daunaren aurka duazala jakingo dabenian Aranarena dalako, Euzkadi, eurek EUZKADI.

Gelan sartu barik urten kanpora. Erriyak nor matte daun eta nori jarrattuten dautson ikusiko dozube-ta. Euzkeltzaindian asko dira ori ikusten dabenak. Eta euren artian eztabaida onek Euzkeltzaindia zatittuko dau. Aldija zinaidari bedi.

Eta Eleizalde zanaren gomuta bixija askoren artian dan ezkeru, arek idatzi ebazan itz batzuk ementxe jarriko doguz. Euzkeltzaindiak euki dauzan gixonetan azkenengua a etzala, uste dogu.

«Aurkeztu dizkitzudan adi-bidiak, ene irakurlea, adirazoko zitzuten orain ezkeru zelako «ajolaz ta jakitez» egin izan duan Arana-Goiritar Sabinak izenen euzkeralbena. Ixendegi onen «kaltez», ekite biderik ezdago inundik ere. Gaugeruz, bai-du Euzkerak, teste ele orok bezela, bere Ixendegiya, sorkunetarik artuta, jakite zurras eralduba, gure elearentzat ezin egokiyagoa».

Besterik ezin esan dagikegu. Eleizalde Euzkeltzaindikua zan eta aren itzak oraingo oneik oldoztu begijez.

Zeozetan oker Sabin ixan zala?Atzaldu zetan, bai?, eta gero ontzat-artuko dogu. Baña osuan beste Ixendegi barri bat egittia erabaki. Ori etxako bururatuko zentzunik daukonari.

Eta abertzaliak ez gura eztaun ezkeru «idea gurena» bururatu yakonak, karlatar edo tradizionalistai, zarrontzaliak, aginddu begije. Ia

arein artian Mari, Txomin, Peru ta olako ixen txukunak «modako» egitten ba dira. Baña abertzaliak gaur olako erabakijakaz? Bai zera!

Bidezkoa erabaki bakarria ixango zan: languak ontzat-artu ta arian uts ba da eratu.

Abertzaliak au, ori, ta bestia: astuak, papauak, ezer eztakijanak ixango dira orrean ustez, baño Euzkadi euzkotuten dabe. Eskerrak abertzale-tasunari urtero-urtero ainbat idazti argittalduten yakuz. Eskerrak abertzale-tasunari euzkel-ixenak gettuten dira. Euzko-Ikastoleak sortu dira. Eta bestiak egin dabenari uarrak jarri gura dautsozanak ezpegi itzik egin. Euren aurka badago gitxijago.

Onean onegjyak txarrean erantzuten jakingo dogu. Pozik ei-dago norbait orain sortu dan eztabaida au dala-ta. Euzkeltzaindia ez oster. Bat edo bi bakarrik. Baskongaduak baño ez, euzkotarrak ixendegi barriyak egitteko asmorik eztauke!

32-XI-9



BIDE ONEZ

(Un señor diputado: La patria es España.
El señor Agirre: Mi patria es Euzkadi.
Izparringijetatik)

Gogo-artegetzat gaste batzun goguak autetsi daruezanak, au, olan egin biar dogu, bestia onetara, ibildden dira. Zentzun-bidez gauzak egin biar dirala, ba!

Zentzuna sarri askotan, ostera, alde batera itzi, bai? eta odolak era-kusten dauzan bidiai jarraitzea onena ixaten da. Gastedijak geyenetan aparta-egitten dau (azertetan dau). Bijotzaren lenengo zirkiñai jarraitzen dautsenak, damutu biarrik eztau ixango.

Catalunyako aldunai ogen bat erantsitten dautsoe: Zeben barnean sentittin dozubena aldun-batzarretan erakusteko lain etzarie. Eta egija eztanik ezin esan. Oindiño Catalunyako Ezquerria alderdikuak zer diran, ezta kigu. Abertzaliak? Catalunyazaliak? Erki-zaliak?

Naste andijetan dakusguz. Barcelona-aldian gauza bat esan darua Ventura Gassol jaunak, Madriden aldatuten dauz bere itzak.

— Baña eskerrak olakoxe atzipen-bidiai euren Araudija lortu dabe.

Ezetzik eztiñogu. Lortu dabe ta poztuten gara. Baña euzkotarrak olan Araudija lortuko balebe, lotsaren lotsaz aurpegija gorrittuko litxake-gu. Zeruba irebazte-arren, be, nor bere gogai edo idean aurka ezin ibilli datteke. Bijotzak gauza bat eta abuak beste bat darabilenian, aberiak baño berago gagoz.

Zer garan ondo erakutsi-ostian emon gura ba-dauskubete artuko dogu. Labankerijetan araudija lortzia ete-dago? Erri baten eskubide ta deretxuetan ez ete-dago?

Guzurrez erri orren eskubidiak ezin eskutau geinkez?

Ludija gaizkatuteko guxurtxu bat ezin esan dagikegula, sarri entzun dogu. Batzuk olakorik ezin ulertu dagikie.

Araudi bategattik eusko-erriak daukozan eskubidiak eskutauko doguz, ba? Ezta ludi osua geuretzat ixango balitz, be! Catalandarrak zerbait lortu dabe. Ikusten dogu baña aldiak baktxari bere epaya erantsiko dautso. Orduban jakingo dogu nortzuk onduen geratuko diran. Orain-arte euzkotarren eta catalandarren artian ziran aldaketeak atzaldut doguz, orainguan argi Agirre jaunak jarri dauskuz, ostera.

Aldun-batzarrak zabaldu ziranian, Agirre jaunak itzaldi sakona oguzi eban. Zer zan eta zeren billa etorran agertu eban. Onetan gixon argi onek koipekeririk eztau ixan.

Geure aldunak, katolikuak eta euzkotarrak dirala esanagattik Araudi bat eztaukogu. Eztago ardurarik! Eskerrak egitten dautseguz, euren gixontasuna dala-ta. iGixon agertu yakuz!

Azkenian garbijen jokaturen dabenak irabazten dabe. Royo Villanovaren itzak jakingarriak dira. Gomutan eztagoz? Agirre jaunari beste aldun batek ittaundu dautsonian bere aberrija zein dana, aldun gaste onek erantzun dautso: Euzkadi da neure aberrija.

Asarratuko zala Royo Villanova uste dozu? Bai zera. Bere itzak onek dira:

— Muy bien. Asi se habla.

Zintzotasunaren deya entzun dau. Agirre jaunak labankerijakaz eta koplakaz erantzun baetson, zer aurreratuko eban? Ezerez edo aldunen aurrian agertuko zan atzipelan baten antzean. Euzko-ixatiari olakorik etxagoko. Amaikatu itzaldi ederrian euzkotarrai atzaldut dautsena, aldun-batzarretan be, atzaldut dau. An besterik esan baeban, ona etorriko zanian agurrik ezkentson egingo, bere aberrija salduko ebalako.

Eta aberrija ezin saldu geinke araudi bat gora-bera. Au oldoztu begi-je. Araudija matte dogu, gura geunke, baña geure eskubidiak beti tinko ta lerden ixango dira amai-rarte.

Euzkadin gauza bat eta Madriden beste bat esaten ixan dogula aurpegira jaurti dauskube. Erantzuna laster eldu yake. Orain Amilibiak, ez bestek olakorik ezin esan dagikie.

Sabinek besterik ezaban erantzungo. Arek, be Euzkadi euzkotarren aberrija zala esan euskun.

Agirrerren itzak-bide zigorkadeak etorriko yakuzala edo araudija betiko ondatu dala? Eztago ardurarik! Etorriko dana lepuan eruateko indarrik asko daukagu. Aberriak sendotuten gauz.

Aldun gaste baten itzak orreik ixan dira. Zar batek, biarba, beste erantzun bat jaurtiko eutsen. Onenak aña zintzotasuna ezaban eukiko.

Euzko-Alderdi Jeltzaliak bere bidiai zeintzuk diran antziñatik daki. Poztuten gara bere alderdikiak guzurtauten eztabezelako bide oneik.

Gastiak zarren bidez duaz. Gogo bat eta bijotza bat, elburuba be bakarra dogu-ta. Bijotzean sartuko doguz itzok: «La patria es España». El señor Agirre: «Mi patria es Euzkadi».

Ludijaren aurrian itzok entzun dira!

Abertzaletasuna bide onez dúa. Okertuko ezta la ziñistuten dogu. Olako gudarijak daukozan aberrija zoriñontsuba da!

32-XI-11



NOBEI-SARIJA GALSWORTHY

Uste gitxijen eukanari, Nobel-sarija emon dautse. Olerkari bi sari orren begira egozan, baña Valery ta Georgesengandik igesegin dau, England-inoñtura.

Eztabai itzelak erabili dabez. Franceko irizlarijak euren laterri-barrutijan sari ori gura eben. Epaikarijen abua beste bat izan da, ostera. Ori zelan ixan dan zelan, jakin gura geunke jakin, baña epaikarijak euren etsija beste inoren etsi-billa juan-barik erantsi dabe.

Sari orregaz bere buruba aintzaldutik daunaren idazti batzuk irakurrija naz. Arittik kanpora ezkenbiltzazke gai au atzaldutian, geure ele onetan edozetariko gayak kulunkatu dagikeguz-ta.

John Glasworthy urtetsuba dogu. Irurogeyan gottik dabil. Coombe Surrey urijan attonan seme jayo zan. Latari bidiak barna bixitza irabazteko asmuhan, latari argija egin zan, baña bakotxaren azkureak gixonak darabiltz.

Non geure atsedena? Ezin lenenguetan aurkittu! Urriak erakutsiko daskube. Berrogei urtetan ebillan Galsworthy, idazkortzeri bere gogayak atzalduteko laguntza eskatu eutsonian. Zer egingo eban? Ludijari birak egiña ezeze Englandeko aundikijen kerri gustijak ekijazan.

Otsuak otsuaren ekandubak onduen ezagututen dauz. Goikuenak goyan dabilenak jakin daruaz. Bekuak jakin gura leukez jakin baña gauza zalla ixan oi-da. Latari bati yagokon idazkolean jezarritta egottia naskagarrri yakon ezkerro, ingijak jaurti bazterrera, bai?, eta Americara bere urratzak zuzendu euzan. England noragiñoko laterrija zan, aztertu eban. Eta laterri orren ogenak zeintzuk ziran, be, igarri eban. Zigorra eskubetan ekarran ogen orreik lepalduiteko.

Irakurgayak ala antzerkijak idatziko euzan? Bijai eskuba luzatu eutsen, baña antzerkijetan bere aintza loratuko zan.

Bere aberriko aundikijen otturak, esaereak, lotsabakokerijak zigortateko idazkortza atzemon eban oni, jaramonik ezeutsien egitten asikeran. Lenengo idaztijak oyartzunik ezeben aurkittu. Idazlia, omenak eta aintzeak egin darue. Inoz ixan danik onena agertuten ba da, be, aintzakotzat eztabe artuko. Irizlarijak onena dala, argijena dala esaten dabenian, irakurliak beraganatuten yakoz.

Garai ona etzan Galsworthy agertu zanekua. Beste idazle bi ziran nagosi. England osua Arein babesian eguan. Bemard Shaw eta Barrie.

Bemard Shaw ixan da Englandeko doipuruba. Bere ganorabakokerijak — ulertuten eztaunarentzat ganorabakokerijak—, aintzakotzat artuten ixan dabez. Nobel-sarija antziña erantsi eutsen. Barrie geratuten da, ba sari-barik.

Olerkarijena, barriz, Barrie da.

Galsworthyren idazlanetan elburu bakarra ikusi dagikegu: goikuen ogenak atzaldutik ta zigor-bittartez zuzendu. Mueta biteko idazliak dira: batzuk idazkolean sartuta euren ametsak buruban darabilezanak. Oneik eztira ludiko gora-beratan alde-ixaten. Bestiak, ostera, idaztijak egin ezeze gixarteko arazuetan alde-dira. Oneik sutsu ta senduak geyenetan, bestiak emiak-edo.

Gixarteko gora-beratan alde-diranen batzarreko idazlia Galsworthy dogu. Uriko zarateak edo laterriko diadarrak idaztijetarako gaya emoten badautse, bere idazkortza-ziar gai orreik urtengo dina.

Ixilpian idazten ebanak, 1908gn. «The silver box» argittaldutik eban. Orduban ziran otsak eta txiljuak! Abixen onen izparra alde gustijetara-giño zabaldu tan, Ordutik ona urtero idazti bat edo bi argittaldutik daruaz. Antzekijak be urtero antzeztu daruaz. Gaztelera zinbat irakurri dagikeguz. «La huelga», «La casa de campo», «Andrajos», «El propietario» eta beste batzuk.

Idazle danez gorengua bada, moral-bidez ezin goraldutik dagikegu lar. Zuzentasun billa amorrutik dabilzan batzuri jazotzen yakena oni be, jazo yako. Neurrijen barik neurritik at ibilli-dabil. Beti ez baña sarritan bai.

Zuzentasun edo justizi gauzetan auxe jazoten yaku: geure buruban dagan zuzentasuna baño eztozu ikusten, bestianik ez. Eta geurian dagueña estubegija edo lasuegija litzake. Bestiarenakaz neurtu ostian egija agertuten yako-edo.

Idazle onek Ibsenen bidia jarratuten dautse. Eta idazle onen antzerkijetan gauza, oker askotxu aurkittu daruaguz. Nobei-sarija lortu dauna, auxe dogu. Englandekuak laugarenez euren berriratu dabe sari ori.

Euzkadira noz elduko dan zai gagoz! Orduban geure aberri onen entzutia ludi osuan zabalduko yaku. Indiatzaz Tagoreri sarija emon eutse-nian, ludiko izparringijak idatzi eben.

32-XI-16



SENDO!

Iñoz baño senduago gaur jokatu biarran gagoz. Euzko-semiak iñundiko arrizkubak ikusten dabez. Euzko-semiak; ez lurralde onetan jayo-aren, seme-ordiak diranak. Geure artian seme-orde askotxu dira, eurek olakorik uste eztaben-aren.

Baña ama ezagutu dabenak, euzko-seme onak diranak, oneik sendo jokatu badabe, gaur senduago ekin biarko dabe. Eta ez zalantzetan eta ara-onaka. Sarri esana dogu: elburuba argi ta garbi atzalduten daben alderdijak baño errijaren bijotza eztabe lortuten eta beratuten.

Lenago erdiz-erdizko alderdijak ixango ziran. Iñok etzekijan zer aldeztuten eben. Eta auteskunde egunak etorten ziranian, edonogaz batuten tiran. Politika arazuetan barna ebiltzan. Orain oste ra sakonkiro erakutsi nai geunke euzko-semiak, abertzaliak diranian, politika arazuetan barna eztabiltzala.

Ardurarik eztauskube aldundijak eta udalak. Politikarubentzat begoz. Orrei, aldakuntzak eta ara-onak eskatu geuskijoez. Abertzalia i ez oster! Euzko-abertzaliak sendo-sendo, bide batez baño ezin jokatu dagikie, bijurkerijak eta lañuak alde batera jaurti biar.

Geure bide bakarra: Sabinak erakutsija. Onetan, erderaz «intransigentes» esan daruenak, ixango gara. Ezin dagikegu lokirik lasa. Bide bakarra yakun ezker, iñorantza ezin okertu geintikez.

Beti sendo ta zintzo ibilli bagara, orain senduago. Aberrijaren mugeak eta ixatia la-ia ikusi dogunian, zintzoen jokatuko gara. Arana eta Gorittar Sabin Irakasliaren bidiak geure bidetzat artuten doguz, beste iñorenak bere ez. Gixon argijena bedere! Abandotik Sukarrietara geure bidia daukagu. Gixon arek aberrija erakutsi euskun eta orain datorzenak, aren gogaya atzaldu baño ez dagikie. Iturburuban edatia atseginago yaku, ba, odiñak ziar etorri dana edatia baño.

Sabin il zan egun onetan zin-dagigu. Zin a iñoz egin doguna baño gogorragua ta zintzuagua bedi. Besterik eztoгу ezagututen! Euzkadin irasle bakarra ixan zan eta aren ikaskixunak osuan ontzat-artuten doguz.

Geyegikerizaleztat autetsiko gabezala? Geyegikerijak azkatuten dabez aberrijak! Lurreko zentzun lar daukenak, arrizku-ordubetan etxian geratuten dira. Zentzuna galdu eztagijen bilddur dira! Eta Kistok esana dogu: Bere gogua galduten daunak, idoroko dau. Neugattik arima galduten daunak, aurkittuko dau.

Aberrijagattik geure zentzuna galduten badogu, zentzunik argijena aurkittuko dogu. Geure zentzuna aberri bakar onena dogu! Lenago nora jo ezean gengoan. Zentzunari entzun gura-edo! Baña zentzundunak zer egitten daben ikusi dogu. Astiro-astiro oldoztu dogu zentzundunak zer egin daben Euzkadiren onerako.

Euren zeregiñak, bestiaren zeregiñak dongetsitian edo txartzat-autesitian juan yakez. Orain baño beste zentzun bategaz gatorz. Gastien zentzuna. Oneik Sabinen jarrallerik onenak ixango dira.

Alde batera jaurti dabez zentzunaren didarrak. Makillak eskubetan eta bijotz-ganian euzko-ikurriña daroyezala, aurrera duaz. Baña Sukarrietara baño ez, beste bidiak geuriak eztilalako.

España-zalien alderdijakaz, ezkertarrakaz edo eskumatarrakaz alkar-egittiak eta auteskundietan batuta jokatutiak, jaurtitten dabez, dongetsitten dabez. Abintzarik onenak egitten badauskubez be, geure aberri onen kaltez danik ezin dagikegu. Eta kalte andijena geure eskubidiak estaldutia. Españazaliakaz zeozer lortuteko geure elburuba estaldu biar dogu ta olakorik ez aurrerantzian.

Itz gitxi ta egitte geyago. Zentzunbakuena gurendea ixango da! Baña zentzunbakuak azalez bakarrik diranena. Barruz zentzuik asko daukelako.

32-XI-25



ZORI ONA

Gauza gitxigaz poztuten garala, edonok daki. Esku bat apurtuten yakunian geurekiko diñogu: eskerrak bijak ixan eztiranean. Baña esku bijak apurtuten yakuzanian, onexegaz poztuten gara: Iztarrak apurtu bayatazan oraingo txartuago nengoke.

Eta iztarrak apurtu dauzana, buruba apurtu eztaula-ta, poztuten da. Ludi onetan zorijontsu eztana, bere erruz ezta!

Edozegaz alattu gentikez. Baserrijan jayotako emakume gaste bate-gandik adibide au ondoen ikasi neban.

Bere amek errekadu batzuk egitten bidaldu eban. Baña errekadu batzuk egittera zuazanian, bestaldekuak be, beste batzuk agindduko dautzuz.

— Urira zuaz? Mesedez ekarriko daustazu makallo bat?

— Zeregin andirik eztaukat eta makallo ori ekarriko dautzut.

— Ara, ba, farol bat, argontzi bat biar neuke.

— Norenan erosiko dautzut?

— Martolaneko dendea non dan eztakixu? Antxe erosi egixu, neure adizkide onak diralako.

Geure neskatil gastia juañ zan urira ta poztu zan ango gauza ederrak ikusi ebazanian. Salokijak zelako ederrak ziran...!

Jakin gura eban jakin uri osuaren barri, bai?, eta txaidez-txaide, gora-bera iru ordu igaro euzan. Etxeko errekadubak eta bestaldekuarenak egin ostian bultziratu zan.

Saretxu bat bultzijetan ixaten da. Zetarako dan? Aterkiñak edo dakarzan gauzatxubak antxe iminteko. Sare orretan maleta andijak ezin jarri zeinkez, andijak zerbait ordaindu biar dabelako.

Geure neskatilla gastiak sarian imiñi euzan. Baña laguna onduan eukittiak dakargun zoritxarra.

Txitxi-putxu izketan etorzan bidian. Etziran konturatu eurek jatsi biar eben geltokija atzian itxi ebela. Olako baten leyotik kanpora begiratu ebenian,urrun bere urruntxu ziralako konturatu tiran. Arein larrijak!

Saretxuban ziran gauzak artu eskubetan eta geure baserriko neskeak bultzittik salto egin eban. Abijada andijak bultzijak eroyan eta ikeragarrikoko mallatuba artu eban.

Ori ikusi ebenak zarataka asi tiran eta bultzi ori geratu tan. Jatsi tiran gustijak eta arin-arinka neskie eguan tokira juañ ziran.

— Arrasa-barik datza!

— Il ete-da!

Olakoxe itzak esaten ebezan. Gixon batzuk jaso eban eta neskea bururatu zanian bere ondora adi-adi jarri zan.

— Zegattik ori egin dozu? —batak ittanduten eutson.

— Burutik zagoz edo? —bestiak.

Ezer jazo ete-yakon, aztertu-ostian esku bat apurtuta eukola igarri eben.

— Ara, eskuba apurtu dozu.

— Orain lanak zelan egingo dozuz? Eta buruba apurtu bazeban. Il bazintzae! An ziran atsuak batez-bere agiraka egitten eutsen. Euren alabea bazan, be zarata andijaguak ezeutsezan egingo.

— Alabatxu, zoratu egin yatzu, zoratu? Trenetan ardura andija euki biar ixaten da. Zeure amek baleki egin dozuna, egin!

Ango zarateak ixilddu ziranian, neskato gastiak erantzun eutsen:

— Zegattik olako diadarrak eta txilijuak?

— Zegattik diñozu, zegattik, mamala orrek? Zeugattik, zeulako garrakattik.

— Gauza andirik etxat jazo-ta...

— Ez, geyago jazo etxatzunian!

— Neu beintzat pozik nago, bestaldeko Bernardaren farola apurtu eztanian. Axe farola apurtu bayatan tamal andijena artuko neban.

An ziranak ezeben ulertu neskiaren izketea. Baña zentzunez oldoztuten badogu, erraso sakona esan ebalakuan gengokez. Bestaldekuaren farola apurtutia txarragua ixango yakon, bere azurak apurtutia baño.

Atsegin ona zer zan baekijan zori ona zein zan bere bai!

32-XI-29



MINGOTSA

Aspaldijon iritxijak emetik eta iritxijak andik, idazlien lumeak geldi eztagoz. Zantzu ona. Erle-otsak eztija dikur. Erlauntz-onduan ixilla danian, erlien erijotza aurkittuten dogu. Baña geure euzkei-erlauntzeko erle oneik zurrumurrutu ta zarataka zantzu onena agertzen dauskube.

Eztenkada batzuk be, ixan diralako izparra? Eztendun gadixan beti, eztizkuak bagara, eulijak jango gattubez-eta...

Neure lanetan mingotsa bestiak aurkittuten badabe, enaz ikeratuten. Batzuk mingotsa ixilpian ixuri nai dabe, neuk agirijan. Eta mingotsa bada, zer egin?

Azkurea sentitten danian zer egin biar dan edonok daki. Azkurea-tzazko idazti bat irakurrija nozu. Belarri-onduan azkurea sentitten dozuanian, erraz-erraz azkatuten zara. Iñori etxako arrigarri, gauza bakana ezta-lako.

Baña azkurea besopian sentitten danian? Orduban okulutxu baten sartuten gara. Eta okulu aretantxe azkatuten gara.

Lepuan be, noxian bein azkurea senti daruagu. Zer egingo? Askok, itzaliki orma baten edo tantai baten ondura juaten dira ta antxe, ormaren aitz azkatuten dira. Lepuari gora-bera eragiñik, euren azkure ori kenduten dabe.

Belarrijan, besopian edo lepuan ez-eze beste toki baten bere, azkurea sentitten dogu, oster. Non? Jezarteko egiñak diran soin-alderdijetan. Onetan sentitten dan azkurea, azkure larrija ixaten da!

Notin-aurrian zagozarian zer egin? Iñoren aurrian azkatutia gauza lotsagarria dalako, bakotzak al daun ariñen etxera joten dau. Etxian gura dozun bestian azkatuko zara! Deskantsu ona!

Idazlanak, sarri, azkurea egitten dauskube. Iñoren aurrian azkatuten gara, baña alderdiren baten azkurea sortubazoten dauskubenian, onena etxera juatia yaku. Antxe mingots ori ta azkure ori kenduten doguz.

Aulku auxe ago-onez diñot. Mingotsak badira idaztijok, azkurea ateraten badabe, zer egin edonok daki.

— Aurritz lar dakazu, norbaitek erantzungo daust.

Alantxe ixan be, ixan da. Aurritzak baztertu biar geunkez, ezetarako balijo eztafelako. Aurritzak eta literatuta deritxoguna baztertu biar geunkez, errijak astotuteko baño eztiralako.

Zenbat eta literatura geyago irakurri, errijak astuago bijurtuten dirala, uste dot. Orregattik literatuai gorroto bixija artu dautset. Lelokerijak idazteko baño ezta balijo!

Txerrena nazala entzutia nayago neuke, literato-gaya nazala entzutia baño. Utikan itz zikin ori!

Baña zoritxarrez geure artian literato geyegi dira. Egijak argi ta garbi esan biarrian, edozelako gauzetan literatua e ittera datorz. Amaikatxu labankeri, txitxi-putxu, zizka-mizka ta koplá-barritsu atzalduten dausku-bez, euren gogaya agertu baño lenago.

Guda gorrija olakuai! Ozpiñari ozpiña ta guzurrari guzurrá dettu dagijogua. Guzurra urrezko txol edo kopatxu baten saldu gura dauskubenak, espexeratu daiguzan.

Eztena? Ezta urrik be!

Lau izkirimiri-artian eztenkada galantak sartu daruez oraingo idazle batzuk. Sosuak abesti politta daukola esan biar dabe, azkenian porrusaldea gabetan ona dala atzalduteko. Zer ikusirik etedauke, ba, sosuak eta porrusaldeak?

Bayetz batobatek erantzungo dautzu. Ixan be, edozein gauzari zer ikusija ta alkarreganako leya idoroko geunskijoe: Abesti bat gomutan? «Arroskoletxea» atsegin yatzula badakit, atepetik ladrillo bat sartuko dautzut».

Arroskoletxeak eta ladrilluak zer ikusirik eztaukela? Errijak bayetz diño, egunero abesti ori abesu darualako.

Beste batzuk eguraldi ona dala atzalduteko, Adamen aldittik asiko yatzuz. Eta gusti ori literatura ustela baño ezta. Utikan eta gudea olako lelokerijai!

Zu asto bat zara, esan biar yakonian adizkide bati, astua zara, argi ta garbi esan egijozu. Euzkel-ixenak onak dira edo txarrak dira esateko, argi ta garbi geure iritxija atzaldu daigun. Eta oraintxe arira eldu gara, baña bijarko gogai oneik begoz...

32-XI-30



MINGOTSA

Idazle baten itzak: euzkera-barik abertzaletasunik eztagoke. Guzura! Baña, au esateko beste era bat eztaukozu? Literaturearen areyo gorrijena naz!

Euzkerea parra-parra dakijen askotxu ezagutu daruaguz. Abertzaliak ete-dira? Bai zera! Abertzaletasunaren etsai amorratuagorik ezta. Erderea baño eztakijen asko, ostera, abertzalerik punterenguenak dira.

Geyagorik esango dogu: euzko-abertzaletasuna erderea, (gaztelera nai badozu), baño eztakien adimenetan sortu zan. Abertzaletasun onen aldatzallerik onenak, lanik geyen egin dabenak, euzkerarik ezekijenak ziran.

Norbait ikeratuko da. Egjjak ikeratuten dauna, koldarra da-edo. Poztuten garala, diñoguna bide? Ez orixe! Geuretzako atsegingarrijago ixango tan euzkerearen bittartez euzko-abertzaletasuna zabaldu bazan.

Aberri baten ezaugarri ederrena, bere izkuntzea da. Euzkuak euzkerea abuetan erabilli ebenian, aberririk be, eukijela etziran konturatu. Alperriko pitxija euren euzkerea zan!

Jakintsu batzuk aldijak igaroteko baño etzan. Beste zeregiñik ezeukijen gixon batzuk euzkerearen sorkundea, jostakerea, aditza ta abar ikasten ebiltzan. Eurentzat jostallu bat baño etzan!

Or museoetan ikusten diran antziñako gauza zarrak legetxe. Zetarako euzkerea dabe, abertzaliak eztiranak? Ezetarako bere ez, euren burubak agertzeko baño.

Orduban elia baño zerbait lenagoko mallan dago?, Bai bein! Aberri-jaganako mattasuna, aberriaren ezaupidia lenago dago. American ziran abendeak euren eliak galdu ebezan, baña ori gora-bera, aberri azkatubak dozuz.

Inkatarren elia eztakijena, abertzale txarra ete-da? France, España, Rumania ta beste latera-bitartez il ziran izkuntzaen aberriak, zegattik euren antziñako eliak eztabez berpiztuten?

Erantzuna entzun gura dogu entzun. Gai onetzaz Sabinak atzaldut euskuna agertuko dogu. Gaur geure argiz jarrai dagigun.

Euzkadin gauzarik sano eztago. Ondatuta gagoz! Aberri bat gintzalako ustia aztuta geunkan. Zer egin? Euzkerea baztertuta aurkittuten dogu. Lenengo euzkerei bixitzea emon eta aberri-jaganako mattasuna sortubazo?

Etxia ixan dedintzat, arroñak biarren, ez talletuba. Talletubak eder-tu darua, baña biarrezkua ezta. Gaurko egunetan talletu bako etxe asko dira, tellazea bide.

Arroñak jarri biar doguz. Euzkadiren arroñak zeintzuk dira? Geure ixate oni zelan iraunazoko dautsozu? Aberri baten gogaya, erri baten asmua erakutsiko dautsozunian.

Euzkerea eztozu aberrija, aberriaren pitxi ederrena bada bere. Ura eukitteko edontzija edo txola biarren dogu. Euzkerea tankera bat edo antz bat baño ezta, aberrija ostera antz orren eutsikaya, eukijatan.

Oindiño euzkerea itz-egitten dan tokijetan inddarrez ta adorez zaindu dagigun. Tamalgarrijena galtzia litzakelako, baña euzkerarik etzan tokijetan asi gadixan abertzaletasunetik. Larrosak udabarrijan nai badoguz, larrosoduak landatu daiguzan neguban. Baña gusti au literatura baño ezta!

Euzkotarrak benetako abertzaliak balitz, Euzkadin diran gixaseme gustiak abertzaliak balitzaz, pozik emongo neuke euzkerea. Benetako abertzaletasuna bada euzkerea gero sortuko da. Au ondo ikusi daruagu uri batzutan. Erdeldunak ixan diran askotzuk joranez ekitten dautse euzkerea ikastiari.

Baña aberrija ezagutu ezipaleben, euzkerea ikasiko eben? Bai zera. Euzkerearen alde zelako lanak egin daruez abertzale eztiranak? Abertzalien erditik? Euraen batzokijetan euzkerea irakasten da? Euzko-abertzalia eztanak, len-bai-len erail biar leuke euzkerea. Bere aberriaren izkuntzea ezta. Onexeri erantzun begije geure literato ponpoxak. Abertzalia eztanarentzat Euzkadi bere aberrija ezta. Aberriaren elia euzkerea ezin ixan datteke, beraz.

Baña abertzale danak, ulertu darua bere elia euzkerea dala. Eta zegattik eztau ikasten? Euzkerea ta aberrija, bijak galduta aurkittu dauzan ezkerro, lenengo mallan daguana, lenengo berpiztu biar daulako.

Gaurko geure lanik sakonena aberrija iragi al ixatia. Txola egin daigun eta gero ura batuko dogu.

Erderaz zein euzkeraz, edozein izkuntzetan geure aberrija jaso daigun. Bijar pantzeraz, biarba, abertzaletasuna zabalduko dogu. Euzkadiko seme gustiak euzkerea jakin baeben, erderaz abertzaletasuna zabalduen astia, gauza lotsagarrija ixango zan. Abertzajlien lana etzan ixango, baña orainguan bixi gadixan, ez amets-artian.

Ameslari geyegi doguz. Olerkari antzekuak eta olerkarijai bizten be etxako itxi biar laterrijetan, errijen kalterako baño eztdralako. Egin dod-



zan olerkijak atzindu al baneuz, oraintxe baztertuko neukez. Kezka andi-jagorik eztot, olerkijak egiña baño!

Zetarako olerkijak? Irizlari batzuk txor-txor ekin dagjjen eta gaste zoro batzuk aldija galdu dagjientzat.

Azkurerik inun senti dozu? iAzkatu zadi ta baldan! Geyagorik esango dogu...!

32-XII-1

EUZKO ANTZERKIJAK

Euzko-Gastedijak oraintsu egin daun antzerki-jayari biar yakon goralbena egin dagjogun. «Iru Gudari» eta «Aizteak» antzeztu dabez. Antzokija notiñez beterik egon zala esatia, ezerez esatia da. Geure jayetan eta antzezkiunetan beredin notin ixaten dira. Baña orainguan notiñetzaz barik antzerki orreitzaz idatzi dagigun. Orain arte baserritar batzuk kilikolo antzera agertuten ixan doguz.

Baña beti baserriko gauzetan ezin egon geintikez. Noiz-edo-noiz beste gauza batzutzaz bere idatzi biar dogu. «Iru Gudari»ren egillia edo-nok ezagutu darua. Sota-Aburtotar Imanol geure elertiko gixon argi ta jayua dogu.

Euzko-antzerkijak zor andijak dautsoz anak ederto edesten dauz, baña Sota jaunaren antzerkijak aberrijaren bijotzean sortutako antzerkijak dira. Gixon argija ta ludiko elerti geyenak irakurrija dogu. Eta euzko-eler-ti gaxo onetara Cocteau edo Shaw jaunen kiñubak ekarri dakarz.

«Iru Gudari» karlatarren gudaldiko antzezki bat da. Orain arte beste batzuk, be karlatar gudaldiko jazoerak antzerkijan esi dabez. Baña Sota jaunak abertzaletasuna erein darua antzerki orregaz.

Baroja jaunak karlatar gudaldiño notiñak ederto edesten dauz, baña Sota jaunaren lana ezta atzean geratuen. Barkaiztegi buruzagijaren ixatia, punterengua dogu.

Antzerki-bidez ondo baño obeto darabiltz notiñak, Sotak ba, berak nai daun-legetxe antzeznosiñak igittuten dauz. Campos Eliseosen ixan ziranak txalotu eban bai txalotu Sotaren lana.

Negar begijatik jarijoten yaken askori. Errusittarren antzerkijak geure elerti onetan erre dirala, dirudit.

Bigarren antzeztalde zana, «Aizteak» dogu. Uruñuela gaste argija oindiño batzuk eztabe ezagututen. «Itxas-txori urdiña» lenago Bilbaon ikusi gebanok, zer dan jaun au baekigun. Orain aberrijatzazko gai bat dakar.

«Aizteak» sei aizteak, Euzkadiren sei alabeak. Neurtitzetan bere gaya zabaldu darua. Gaztelu eder baten jaubia dan gixonak sei aizteak menpian daukoz. Berak gura dauna egittia nai dau.

Jaun orregaz jakitun gaizto bat bixi da. Onek aizteak beretzat gura dauz, aiztean mattasuna txastau nai leuke.



Baña gaztelu zarrera Bidazti bat eldu da. Nor dan iñok eztaki, baña bere abotik egizko itzak urteten dira. Eta gustijon erdijan abestalde bi dagoz. Grezitarra euren antzerkijetan abestalde bat edo koru bat eukitten eben.

Uruñuela jaunak, begi zoliz geure euzko-antzerkira antziñako ayen erea ekarri dau. Abestalde bi oneik itz-dagije. Batzuk jauntxubaren aldatzaliak dira, bestiak aiztaen lagunak.

Bidaztijaren bidez aizteak erailteko asmuetan egon ziranak menperatubak ixango dira. Bidaztiak bere pitxizko jantziak kenduko dauzian, bijotz eder bat jantzi-ganian daukon gudarija dala erakutsiko dau. Gudari onek gaizkatuten dauz aizteak.

Antzerki onetan España eta France agertuten dira ta Euzkadiren sei alabeak. Oindiño olako antzerki polittik sarri-sarri eztozu ikusi.

Eta zelako jantziakaz agertuten dina sei aizteak antzokian. Bata baño bestia-dotoriago.

Geure antzerkijak olakoxe gayak biar dauz. Aberrijari ta elertijari dagokijozanak.

Gurenda andija lortu dau Uruñuela jaunak oraingo antzerki onegaz. Beste bat laster antzeztuko dabe. «Ama» deritxo. Geure antzerkigilliak aurrera duaz.

Euzko-Gastedijak, Bilbaoko gastedi begiko onek lan ederrak egin daruaz geure antzerkijakaz.

Sota eta Uruñuela jaunai txaluak joten dautseguz emetixek. Garate eta Urrengoetxea jaunak be, euren eresi txukunakaz lan begibegikua egin dabe. Eta antzezlarijak ondo baño obeto! Ikeragarritzko antzezlarijak doguz, eta agur argijena zinkatuten dautsegu.

32-XII-10

UME-JOKUAK

Ludiko umiak jolastuten dira. Umetasuna jolasen arua ixaten dan ezkerro, ume gustijak euren egun-sentiko egunak jolas-artian igaro daroez. Eurentzako jostallubak baño eztagoz.

Neskatiltxu bat bada, eskubetan andrakitea artuta mattero urrumakatzen dau. Emakume zar baten antzera bere zeregiñak betetuten dauz. Mutikuak ostera, batzutan gudarijak dirala, beste batzutan zaldi-ganian duazala, zarren ametsetan dabiltz.

Eta gauza jakingarrija: ludi gustiko umian abestijak eta jolasak bardin antxequak dira. Aldakuntza andirik eztauke. Doistarrak darabillezan abestijak, Italiako umiak erabilliko dabez.

Azkoren ikereak barre-daragisku: Ene, abestitxu au Francen entzun dot! Eta Euzkadin alako abestijak umien abuetan entzuten dauzalako, ikeratuta dago. Ez orren besterik! Ipuñakaz jazoten dana, abesti ta jolasakaz jazo oi-da.

Indian eta European ipuñak alkarren kidekuak dira. Erri batetik bestera duaz. Ume-jokuakaz bardin jazoten da.

Zetan aldakuntza idoro geinke, ba? Lan auxe egin nairik gabiltz. Euzko-umien jolasak eta gaztelar umianak bardiñak ixango dira, baña batzuk euzkeraz ta bestiak erderaz edo gazteleraz jolastu dadixan, gura dogu.

Ume jolasetan geyenean abestijak eta izki txukunak ixaten dira. Doistarrak euren elian eta pantzetarrak beste orren beste. Orain arte ardura andirik eztautsegu ixan umien jolasai, baña orainguan konturatu gara euzkerea jasoteko biderik onenatariko bat auxe dogula.

Gauza atsegingarrija ixango litzake, ume gustijak euren jolasatan euzkerazko izkijak abestuko balebez.

Bilbao edo Donostian zelayetan dabiltzan umiak euzkerazko jolasak erabilliko balebez, zelako aurrerakadea egingo leuken geure eliak.

Euzko-Ikastola-Batza konturatu yaku. Urduri lan egin nairik asi dira ta laster euzko-umiak amaikatxu jolas eder eukiko dabez. Baserrijetan baztertuten diran abestijak, ume-jokuak barriztau dagiguzan, oraingo jantzi jantzi daiguzan. Nok soka-jokua eztau ikusi? Neskatxuak jolas orretan dabiltzan bittartian ara curen euzkeltzaletasuna zelan agertu dagikien.

«Jolastu gattezen soka-jokuan, soka-jokuan, soka-jokuan, aurtxo euzkotarrai dagokijon eran, dagokijon eran euzko-utsean. Bikuak ugari



egiñaz alai gabiltzan, alai gabiltzan, alai gabiltzan, euzkera entzunaz beti jolas gustittan, jolas gustittan une danean». Olantxe abestijak darrai.

Sarri «Ambo ato, matarile-rile» entzun dogu. Erderazkoa. Zegattik euzkeraz olakoxe abestitxu bat umiai egin ez? «Monja zurijena» deritxon izkitxu zoragarrija Lekuona jaunak egin dautse.

Elerti-zaletasuna, gogo-maitasuna olantxe erakutsi geunskijoke ta euzkeraganako mattasun berua.

Edozein tokittan euzko-jolas bat aurkittu daruanak, bidaldu begisku. Ezerez dan gauzatxu bategaz, oidalako lana dagikegu. Geure arlo onetan gauza txikirik eztago.

Euzko-Ikastoletan dabilzan umiak, Bilbaoko txaidetan abestuten dabez euren jolasak. Elertilari bati entzun neutson: Antzerkijak egitteko zelako gauza txukunak diran. Eta ikeratuta legetxe notiñak geratuten dira ume arein abestijak entzunaz.

Orra uste ezkeban bidetik geure euzkerea goralduteko asmua. Late-ri askotako ikastoletan umiai jolasak erakusteko eginbiarrak irakasliak euki darua. Ordu erdi ta ordu bateko lana, jolasak erakustiari emon biar dautse. Ezta alperriko lana. Umiak pozik ikastolara juaten dira ta euren elian, jolastu ta dantzatuten ikasten dabe.

Garrantzi andiko lan oni biar yakona emongo dautsogu. Gai onetzaz Franceko irakasleme batek esan dauzanak ementxe argittalduko doguz. Geuk esaten dogunari batzuk jaramonik eztautse egitten, erbestekuaren esanai erantzungo dautse-edo.

32-II-11

GABONETAKO ATEA

Kepa deunagaz ta Judaren onduan, Josu, Ujazd urittik Piotrkowra-giño joyan. Antziña-antziña ixan zan, gaur lurrak ikusten diran tokijetan urak baño eztiran orduban eta orain baratzak diran lekubetan oyanak ziran. Lurralde au basamortu baten antzekua zan, basetxe bat aurkittu-arte oinkada asko emon biar ixetan ziran eta gaztelurik azirako be etzan.

Josu otz-zan eta minkarrija berari begiratzia. Arrijak eurak, be, ixotzez gogortuta egozan; Gabon-gaba zan. Irurak gose andija ziran eta ez txabolarik, ez ostaturik eta ez arimarik etzan ikusten. Noxian bein atsedean egitteko asmoz geldittuten ziran: baña beriala jatsitten ziran otxuak eta pisti basatijak ziralako inguru aretan. Zelako orrubak eta otsak egitten ebezan, ikeraz ikaratuteko bestian.

Kepa deunak zigortxu bat ekarran eta Judan arrijak artu ebazan. Jaunak esan eutsen:

— Bilddur ezadixe, ene semetxu semiok. Zubekin naz!

Kepa deunak eta Judak bilddurrik ezeben ixan; baña basabere bat beti basabere bat ixaten da eta, biar ba, gauzarik onenan tantai on bategaz ibiltia eskiyerrena ixaten yaku.

Gaztelu batera gabaz eldu ziran. Antxe atsedean egin eta otza kentzia uste eben. Baña doistarrena Gaztelu a zan eta atiaz moko-ko moko egin eutsen. Kepa deuna amorruruz amorraturik joyan eta bere tantai ederra doistar baten buruban ausi-ausi gura eban. Juda, be, mormor etorran.

— Sutan nago, Jauna, sutan nago! Sasi-gane aretan dagon ollarrari samea kenduko neuskijo, ia baretuten nazan.

Baña Jaunak esan eutsen:

— Artez zagoz. Gixonak burubakuak dira; orrexegatik gaiztuak dira. Tximiñi-artian azke-ixaten da batak bestiari gauzatxubak estutia, baña gixonak gixonari lagundu biar dautso. Ludija olakoxia ixango da luzaruan...

Eta aurrera joyan izketan, bere ikasliak, barriz, ostez yatorkozan. Otzaren-otsak gosia ekarran.

Azkenez ostatu bat idoro eben.

— Sartu gadixan —Josuk esan eban—; oindiño gixon onik bada ludijon.



— Irakaslia —erantzun eutson Kepa deunak—, lauziriko bat ezta-rogu baña... Irakasliak sakelak zabaldu eragin eutsozan, baña txakur txikirik be, ezeukan, eta bere bijotza saminddu zan.

— Neuk bere eztaukot —esan eban—. Ik, Juda, ordañez emon egiskuk.

— Polskako txinditxu bat daukat —erantzun eutsen.

Bi eukazan, baña gauza gatxa bijak emotia ixan yakon.

Jaunak ondo ekijan Judak guzurrak esan ebala. Judak atera ebazan sakeletik ogeta zortzi «gros» edo «sos» eta gustija txinditxu txikerretan.

— Beste sos bi ixan biar dira-edo, baña okuluren baten yatzaz —esan eban idoro naye.

Eta berekiko iñuan: «Olantxe geyago aurreratuko dot». Jaunak artu ebazan txindijok eta sartu ziran ostatuban.

— Josukisto onetsija bedi!

— Gixaldiz-gixaldi! Ondo etorrijak zadiz, on-onok. Nora zarua Goikuak dan eguraldi onetan?

— Ludiz, emakume on ori, ludiz. Zeozer jan dagigun ete dozu? Arnasarik be artu eziñik gatorz.

— Bai; ogija emon egiskuzu beriala —Kepa deunak jardetsi eutsen.

— Ogirik eztogu.

— Ondo dago: gaztai atxaltu batzuk edo lukainka...

— Olakorik be, eztaukat!

— Orduban, ene emakume ene ori, lapiko bete azeak edo errabunak..

— Ezerez!; bein eta birritan eztaukadala ezer dirautzuben. Zubeke baño lenago beste jaun batzuk etorri dira ta gustijak iruntzi date.

— Eta, pattarrik eztaukazu?

— Pattara bai, baña txarra dala dirautzuben. Onena eruan dabe, len.

— Edontzikada bana artuko ete dozube? Jaunak ittaundu eutsen.

Judak txistuba jaurti eban goruntz eta Kepa deunak iñuan:

— Tira, eztausku txarrik egingo. Edozer ondo etorriko yakula uste dot, bijotza, ba, abuan daukagu.

— Baña sardiña-zarrik eztago? Biar, ba? —ittaundu eban Judak, gorrizka a arrain-zalia zan, ba.

— Zardiña-zarrik eztago.

— Zer egingo dot zebe aldez, ene lagun onok? —ittaundu eban Josuk tamalez.

— Ene, ordaindu gura badozube, ata bat idoroko geunke —erantzun eutsen ostalari-emiak.

— Geu berbazko gixonak gara, ordainduko yatzu —erantzun eutsan Josuk. Emon egiskuzu aberetxu ori ta laster erosiko yatzu.

Emakumia jua zan eta aren billa eta Judak eskubetan artu ebanian, ikeragarrik gora-berak egin eutsozan. Saleroslia baizan-eta. Lenengo aztatu eban, gero lumai putz-egin eutsen aragija ikusteko eran.

— Argal argaltxu dago. Auts pillo bat baño ezta. Neuretzat bakarrik balitz, tira gosia kenduko neuke, baña irurontzat asteko be ezta.

Kepa deunak burubari zirkin-eragin eutsan, berak bakarrik, be, jango ebalako aberea.

— Egosi egixu —Josuk agindu eutsan. Gero ikasliakana zuzendurik:

— Gauza gitxitxu dala irurontzat ezteritxazu, Kepa?

— Gitxi da bai, jauna. Onduan baleukaz aza batzuk eta ogi zati bat.

Josuk oldoztu eban zeozer eta esan eban:

— Gauza bat egin dagigun: lo apurtxu bat egin daigun eta gosia baretuko yaku. Bittartian atea egosiko da eta ametsik ederrena egin daunak jan begi atea.

Irurak etzun ziran berokiñaren onduan eta lo-egiten. Ordu bat geroxe Josu iratxartu zan.

— Gora... Kepa, ametsik egin dozu?

— Jauna, zeure ordezkua nintzala amets-egin dot eta zeure ogasunen giltza neukala. Txabola bat neuretzat neukan eta zintzoro otsein-egiten neutzun.

— Ondo dago, adizkide mattia, neure ordezkua zara —Irakasliak esan eutsan esku zoragarrik artian Keparen buruba—. Eta neuk... neuk zerubetan nintzala amets-egin dot. Lurrean txirorik, ez gaiztorik, ez maltzurrik etzalakuan, zerubetan nintzala; baserritar bakotzak lur ederrak eukazala ta ludi osua pozik bixi zala.

— Zeuretzat atea ixan bedi, ene Jaun orrek emetik ederrena egin dozu-ta —Kepak esan eutsan, gosiak tripetan aginka egitten eutsan-arren.

— Eta zeuk Juda, zer amets-egin dozu? —mattekiro ittaundu eutsan, begijak igortzitten eguan gorrizka ari begira.

— Nik Jauna? Neuk amets-egin dot... amets-egin dot atea jaten nebala —ixilka esan eban, bere begijakaz goyak zulatuten euzan artian.

— Tira, ametsik txarrena ixan dozu. Emakume orrek ekarri egixu ata ori!

Arinka eldu zan emakumia eta esan eutson Josuri gorrizka arek jan ebala eta osua, txakurrentzat azurrik bere itxi barik.

Josuk errukiz begiratu eutsan Judari.



— Orduban egiz amets-egin dozu atea jaten zendubala? Ametsik onena ixan dala, eztakixu?

— Bai, amets on bat —bestiak erantzun eutson, begiratu-barik eta bere bixar loyari tira-egitten eutsen.

— Bai, ezta? Juda, amets ori egin dozu, ezta? Tira, ba, geratu zadi bertan atea jaten eta azeakaz eta ogijaz jan egixuz. Neu ta Kepa beste toki batera juango gara, iñor atzipetuten eztaben lekura. Eta bijak juan ziran.

Ona zegattik gaur Polskakuak baraubak gordetan dabezan.

32-XII-24, Lauaxetak euzkeralduba